

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

અશોક લેલેન્ડ લિ.

વિ.

તમિલનાડુ રાજ્ય અને અન્ય

જાન્યુઆરી ૭, ૨૦૦૪

[વી.એન. ખરે, મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ, એસ.બી. સિન્હા અને એ.આર. લક્ષ્મણન, ન્યાયમૂર્તિઓ.]

કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૬-કલમ ૬અ(૨)-આંતરરાજ્ય વેચાણ-સર્જવામાં આવેલ કાનૂની કલ્પના-તેનો પ્રભાવ-આસેસી દ્વારા ભરાયેલ ફોર્મ એફની સ્વીકાર્યતા-નિર્ણય આપવામાં આવ્યો કે, કાનૂની કલ્પના કાર્યરત થાય છે-ફોર્મ એફ સ્વીકારતો આદેશ અંતિમ બને છે અને જ્યાં સુધી તે ગેરકાયદેસર/શૂન્ય/રદયોગ્ય હોવાનું જણાતું ન હોય ત્યાં સુધી તેને ફરીથી

ખોલી શકાય નહીં-તમિલનાડુ સામાન્ય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૯-કલમ ૧૬.

દીવાની કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૦૮-કલમ ૧૧-પૂર્વનિર્ણિત મુદ્દો-ની લાગુ પડતાશીલતા-ઠરાવ્યું કે, જ્યાં અધિકારક્ષેત્રનો પ્રશ્ન ખોટી રીતે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો હોય ત્યાં તે લાગુ પડશે નહીં.

કાયદાનું અર્થઘટન-પાઠ્યને ધ્યાનમાં રાખીને તેનું અર્થઘટન કરવું જરૂરી છે અને પ્રસંગ-તેને તેના સમગ્રરૂપે વાંચવું આવશ્યક છે-સામાન્ય અને વિશેષ-જોગવાઈ-વિશેષ જોગવાઈ સામાન્ય જોગવાઈ પર પ્રબળ રહે છે-કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૬-તમિલનાડુ વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૯.

શબ્દો અને વાક્યપ્રયોગો-કાનૂની કલ્પના-નો અર્થ

અપીલકર્તાઓ વ્યાપારી વાહનોના ઉત્પાદકો હતા. તેઓ તમિલનાડુ જનરલ સેલ્સ ટેક્સ અધિનિયમ, ૧૯૫૯ હેઠળ તેમજ સેન્ટ્રલ સેલ્સ ટેક્સ અધિનિયમ, ૧૯૫૬ હેઠળ પણ નોંધાયેલા હતા. તમિલનાડુ સિવાયના અન્ય રાજ્યોમાં તેમના અનેક પ્રાદેશિક વેચાણ કચેરીઓ હતા. સંબંધિત રાજ્યને શાસન કરતી વેચાણ કરની કાયદાકીય જોગવાઈઓ હેઠળ આ પ્રાદેશિક વેચાણ કચેરીઓ નોંધાયેલ હતી. અપીલકર્તાઓએ માલના વેચાણ માટે સ્ટોક ટ્રાન્સફર ઈન્વોઈસના આવરણ હેઠળ પ્રાદેશિક વેચાણ કચેરીઓને વાહનો મોકલ્યા હતા અને આવા વાહનો અંગે સ્થાનિક વેચાણ કર પ્રાદેશિક કચેરીઓ દ્વારા વસૂલ કરી ચૂકવવામાં આવ્યો હતો. અપીલકર્તાઓએ તમિલનાડુમાં સેન્ટ્રલ સેલ્સ ટેક્સ અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૬ એ મુજબ ફોર્મ એફ ભર્યું હતું અને જણાવ્યું હતું કે આ વ્યવહારો સ્ટોકના હસ્તાંતરણરૂપ હતા અને તેમાં કોઈ આંતર-રાજ્ય વેચાણ ન હતું. પૂછપરછ બાદ આકારણી અધિકારીએ અપીલકર્તાઓ દ્વારા ભરાયેલ ફોર્મ સ્વીકારી આ નિષ્કર્ષ

નોંધ્યો કે અન્ય રાજ્યોમાં આવેલી અપીલકર્તાઓની ડેપોને માત્ર સ્ટોક હસ્તાંતરણ થયું હતું અને કોઈ આંતર-રાજ્ય વેચાણ થયું ન હતું. ત્યારબાદ આકારણી સત્તાધિકારીઓએ આ આધાર પર આકારણીની પુનર્વિચારણા કરવાનો પ્રયાસ કર્યો કે સેન્ટ્રલ સેલ્સ ટેક્સ અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૬ એ(૨) ની જોગવાઈઓ મુજબ ફોર્મ એફ સ્વીકાર્યા પછી આકારણીને અંતિમતા પ્રાપ્ત થઈ ગઈ હોવાથી તેને ફરી ખોલી શકાતી નથી. તેમ છતાં, આકારણી સત્તાધિકારીએ કાર્યવાહી ફરી શરૂ કરી, અપીલકર્તાઓ દ્વારા કરાયેલા હસ્તાંતરણોને આંતર-રાજ્ય વેચાણ ગણાવ્યા અને અપીલકર્તાઓ પર દંડ પણ લાદ્યો.

અપીલકર્તાઓએ વડી અદાલત સમક્ષ રિટ અરજી દાખલ કરી હતી, જે નામંજૂર કરવામાં આવી હતી. અદાલત સમક્ષ કરવામાં આવેલી અપીલમાં, અદાલતની બે-ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે એવો નિર્ધાર કર્યો હતો કે ફોર્મ એફ સ્વીકાર્યા પછી પણ આકારણી સત્તાધિકારી માટે કાર્યવાહી ફરીથી ખોલવી અનુમત્ય હતી. (અશોક લેલેન્ડ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય, (૧૯૯૭ ૯ એસ.સી.સી. ૧૦)).

અદાલતના ચુકાદાને અનુસરીને, અપીલકર્તાઓના પ્રાદેશિક વેચાણ કચેરીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલ વેચાણ અંગે અપીલકર્તાઓ પર કર લાદતો પુનઃમૂલ્યાંકનનો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

અપીલકર્તાઓએ અદાલતમાં અપીલ દાખલ કરી અને એવી દલીલ કરી કે આકારણી સત્તાધિકારીએ તપાસ યોજીને આસેસી દ્વારા કરવામાં આવેલ ફોર્મ એફ ઘોષણાપત્ર સ્વીકારીને આદેશ પસાર કર્યો હોય, તો તે બાબતને ફરીથી ખોલી શકાય નહીં. તેથી, અશોક લેલેન્ડ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને

અન્ય, [૧૯૯૭]૯ એસ.સી.સી. ૧૦ માં અદાલતનો ચુકાદો પુનર્વિચાર માટે પાત્ર હતો. પ્રતિવાદીએ, અન્ય બાબતો સાથે, એવી દલીલ કરી કે અદાલતનો અગાઉનો ચુકાદો પૂર્વનિર્ણિત પ્રશ્ન તરીકે અમલમાં આવશે અને અપીલકર્તાઓએ ઉઠાવેલો મુદ્દો ફરીથી તપાસી શકાય તેમ નથી.

અપીલનો નિકાલ કરીને અને અપીલકર્તાઓને તેમની ફરિયાદના નિવારણ માટે વડી અદાલત સમક્ષ જવાની મંજૂરી આપીને, અદાલતે

નિર્ણીત: ૧.૧. પુરાવાના નિયમોમાં અનેક અનુમાનો અસ્તિત્વ ધરાવે છે. આ અનુમાનો ખંડનયોગ્ય અથવા અખંડનીય હોઈ શકે છે. અખંડનીય અનુમાનોને નિશ્ચિત અનુમાનો તરીકે સંબોધવામાં આવે છે, કારણ કે તેઓ કેટલાક તથ્યોના નિશ્ચિત પુરાવા તરીકે ઊભા રહે છે અને ફક્ત અત્યલ્પ આધારોએ જ પડકાર માટે ખુલ્લા હોય છે. અનેક પ્રકરણોમાં નિશ્ચિત અનુમાનના નિયમોની માન્યતા જાળવી રાખવામાં આવી છે. [૩૩૬-એફ, જી; ૩૩૭-સી]

સ્ટમ્પ્ફ વિ. મોન્ટગોમરી, (૧૯૨૪) ૧૦૧ ઓકેએલ ૨૫૬; રે ઓરિક હોમ્સ લિમિટેડ., [૧૯૬૫] ૨ ઓલ ઈઆર ૩૩૩; ઈનઝાર અહમદ ખાન વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, (૧૯૬૨) સપ્લિ. ૩ એસસીઆર ૨૩૫; એમ. જે. વેણુગોપાલ વિ. ડિવિઝનલ મેનેજર, લાઈફ ઈન્શ્યોરન્સ કોર્પોરેશન ઓફ ઈન્ડિયા, મચિલીપટ્ટનમ, એ. પી. અને અન્ય., (૧૯૯૪) ૨ એસસીસી ૩૨૩; ધ મ્યુનિસિપલ મદ્રાસ વિ. મિસ રેડિયો એન્ડ ઇલેક્ટ્રિકલ્સ લિમિટેડ., (૧૯૬૬) સપ્લિ. એસસીઆર ૧૯૮; બલાભગાસ હુલાશચંદ વિ. સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા, (૧૯૭૬) ૨ એસસીસી ૪૪ અને સી. પી. કે. ટ્રેડિંગ કો. વિ. એડિશનલ સેલ્સ ટેક્સ ઓફિસર ૩ સર્કલ મટલાંચેરી, (૧૯૯૦) ૭૬ એસટીસી ૨૧૧, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૧.૨. જ્યારે કોઈ અધિનિયમ દ્વારા કાનૂની કલ્પના સર્જવામાં આવે છે, ત્યારે તેને સંપૂર્ણ અસર આપવામાં આવવી જોઈએ. કાનૂની કલ્પનાઓનો અનેક કેસોમાં પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે. [૩૪૦-જી; ૩૪૨-ઈ]

શ્રિષ્ઠ ધવન વિ. એમ/એસ. શૉ બ્રધર્સ, [૧૯૯૨] ૧ એસસીસી ૫૩૪; રોશન દીન વિ. પ્રીતી લાલ, એઆઈઆર (૨૦૦૨) એસસી ૩૩; શ્રીમતી અનીતા વિ. આર. રામબિલાસ, એઆઈઆર (૨૦૦૩) એ.પી. ૩૨; રામ પ્રીતી યાદવ વિ. યુ.પી. બોર્ડ ઓફ હાઈ સ્કૂલ એન્ડ ઇન્ટરમિડિયેટ એજ્યુકેશન અને અન્ય, [૨૦૦૩] ૮ એસ.સી.સી. ૩૧૧ અને રામ ચંદ્ર સિંહ વિ. સીતા દેવી અને અન્ય, [૨૦૦૩] ૮ એસ.સી.સી. ૩૧૯, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૧.૩. માત્ર 'ડીમ્ડ' શબ્દનો ઉપયોગ કરવો માત્ર એટલા કારણે કાયદાકીય કલ્પના સ્થાપિત કરવા માટે પોતે જ પૂરતો નથી: [૩૪૧-ઈ]

કન્સોલિડેટેડ કોફી લિમિટેડ વિ. કોફી બોર્ડ, [૧૯૮૦] ૨ એસ.સી.સી. ૩૫૮; સેન્ટ ઓબિન વિ. એટર્ની જનરલ, [૧૯૫૧] ૨ ઓલ ઈ. આર. ૪૭૩; ભાવનગર યુનિવર્સિટી વિ. પાલિતાણા શુગર મિલ્સ (પી) લિ., [૨૦૦૩] ૨ એસ.સી.સી. ૧૧૧; ઈસ્ટ એન્ડ ડ્વેલિંગ્સ કો. લિ. વિ. ફિન્સબરી બરો કાઉન્સિલ, (૧૯૫૧) ૨ ઓલ ઈ.આર. ૫૮૭ અને આઈ.ટી.ડબલ્યુ. સિન્ગોડ ઈન્ડિયા લિ. વિ. કલેક્ટર ઓફ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ, (૨૦૦૩) ૯ સ્કેલ ૭૨૦, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૨.૧. જેવું સર્વવિદિત છે તેમ, કોઈ અધિનિયમનું અર્થઘટન તેના પાઠ્ય અને સંદર્ભને ધ્યાનમાં રાખીને કરવું આવશ્યક છે. અધિનિયમના અર્થઘટનના હેતુસર તેને

સંપૂર્ણતામાં વાંચવું આવશ્યક છે. તેને ઉદ્દેશ્યલક્ષી અર્થઘટન આપવું જોઈએ. યોગ્ય પ્રકરણમાં દોષનિવારણ નિયમ પણ લાગુ પાડી શકાય. અધિનિયમનું અર્થઘટન કરતી વખતે, તે અધિનિયમના ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં લેવો આવશ્યક છે. [૩૪૨-એફ; ૩૪૩-ડી]

કિલિક નિક્સન લિમિટેડ વિ. ઉપ આઈકર કમિશનર, [૨૦૦૩] ૧૧
એસ.સી.સી. ૧૪૪, ઉલ્લેખિત.

૨.૨. વિશેષ જોગવાઈઓ સામાન્ય જોગવાઈઓ પર પ્રબલ રહેશે. [૩૫૦-એફ]

દક્ષિણ ઈન્ડિયા કોર્પોરેશન (પી) લિ. વિ. સચિવ, બોર્ડ ઓફ રેવન્યુ,
એ.આઈ.આર. (૧૯૬૪) એસ.સી. ૨૦૭, નો સંદર્ભ લેવાયો.

૩.૧. આ બાબતે કોઈ શંકા કે વિવાદ રહી શકતો નથી કે વેચાણની વ્યાખ્યા નક્કી કરતી વખતે ભારતના સંવિધાનનો અનુચ્છેદ ૨૮૬ તેના વિશિષ્ટ ક્ષેત્રાધિકારમાં આવે છે. એકવાર વેચાણનું સ્થાન, કાનૂની કલ્પનાના આધારે હોય કે અન્યથા, નિર્ધારિત થઈ જાય, ત્યારબાદ રાજ્ય વિધાનસભા પાસે અન્ય કોઈ સ્થાન નક્કી કરવાની સત્તા રહેતી નથી, કારણ કે તે બાબતે વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્ર માત્ર સંસદને જ છે. [૩૪૫-અ;સી]

૩.૨. આંતર-રાજ્ય વેચાણ શેને કારણે ગણાશે તેની નિર્ધારણ કરવા માટેના સિદ્ધાંતો ભારતના બંધારણની કલમ ૨૬૮ ની ઉપકલમ (૩) અને કલમ ૨૮૬ ની ઉપકલમ (૩) માં રહેલી સ્પષ્ટ જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને સંસદ દ્વારા

બનાવવામાં આવેલા અધિનિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર નિર્ધારિત કરવાના છે.
[૩૪૮-સી]

*કોન્સોલિડેટેડ કોફી લિ. વિ. કોફી બોર્ડ, [૧૯૮૦] ૨ એસ.સી.સી.
૩૫૮, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.*

૪.૧. કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૬ એ ની ઉપકલમ (૨)ના કારણે એક કાનૂની કલ્પના સર્જવામાં આવી છે. પ્રારંભિક પુરાવાનો ભાર વેપારી પર છે કે તે દર્શાવે કે માલની હિલચાલ વેચાણના કારણે નહિ પરંતુ આવા માલના હસ્તાંતરણના કારણે થઈ છે. આકારણીભોગી ઘોષણાપત્ર રજૂ કરી શકે છે. આવા રીતે રજૂ કરાયેલા ઘોષણાપત્ર પર, માલની હિલચાલ વેચાણના પરિણામે નહિ પરંતુ અન્યથા થઈ હોવાનું સંતોષ પ્રાપ્ત થયા પછી આદેશ પસાર કરવાનો હેતુ રાખીને આકારણી સત્તાધિકારી દ્વારા તપાસ કરવી આવશ્યક છે. જ્યારે પણ એવો આદેશ પસાર થાય છે ત્યારે કાનૂની કલ્પના સર્જાય છે. કાનૂની કલ્પનાના સાધન દ્વારા જો એવું નિર્ધારિત થાય કે વેચાણ આંતર-રાજ્ય વેચાણ નથી, તો તેનો અર્થ સ્ટોકના હસ્તાંતરણ સમાન થાય છે. [૩૩૬-ડી-એફ; ૩૪૪-એ]

*ગેનન ડન્કરલી એન્ડ કો. વિ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન, [૧૯૯૩] ૧
એસીસીસી ૩૬૪ અને સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે વિ. પાંડુરંગ, એઆઈઆર (૧૯૫૩)
એસસી ૨૪૪, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.*

૪.૨. કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૬ એ હેઠળનું નિષ્કર્ષ તે કરવા માટે અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી વૈધાનિક સત્તા દ્વારા નોંધવામાં આવે છે અને તેના વિરુદ્ધ અપીલની કોઈ જોગવાઈ નથી. તેથી, આવી સત્તા દ્વારા કરવામાં આવેલ આદેશ નિશ્ચિત સ્વરૂપનો હોય છે, એટલા અર્થમાં કે માત્ર નિર્ણયમાં થયેલી સામાન્ય

ભૂલના આધારે તેને ફરીથી ખોલી શકાય તેમ નથી. તેમજ, જ્યારે આદેશ કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૬ હેઠળ કરવામાં આવેલ હોય ત્યારે તેને તમિળનાડુ સામાન્ય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૯ હેઠળ પણ ફરીથી ખોલી શકાય તેમ નથી. કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૬ એ હેઠળ સત્તાધિકારી દ્વારા કરવામાં આવેલ આદેશ સર્વ વ્યવહારુ હેતુઓ માટે નિશ્ચિત ગણાય છે. આથી, છેતરપિંડી, ખોટી રજૂઆત વગેરે જેવા મર્યાદિત કેસોમાં જ પુનઃમૂલ્યાંકનનો નિર્દેશ આપી શકાય, માત્ર નિર્ણયમાં થયેલી સામાન્ય ભૂલ હોય ત્યારે નહીં. [૩૪૪-એ-સી]

આવકવેરા કમિશનર, બોમ્બે વિ. મિ. અમૃતલાલ ભોગીલાલ એન્ડ કો., [૧૯૫૯] એસસીઆર ૭૧૩; ઇન્ડિયન હેન્ડિક્રાફ્ટ્સ એમ્પોરિયમ અને અન્ય વિ. ભારત સંઘ અને અન્ય, [૨૦૦૩] ૧૭ એસસીસી ૫૮૯ અને અમીર ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશન લિ. વિ. શાપૂતજી ડેટા પ્રોસેસિંગ લિ., જે.ટી. (૨૦૦૩) ૯ એસસી ૧૦૯; વર્ક્સ એન્ડ ફેક્ટિસ, પરમનેન્ટ એડિશન ખંડ ૪૧એ; એચ.એલ. સુદ, આવકવેરા અધિકારી, કંપનીઝ સર્કલ ૧(૧), બોમ્બે વિ. ટાટા એન્જિનિયરિંગ એન્ડ લોકોમોટિવ કો. લિ., એ.આઈ.આર. (૧૯૬૯) એસસી ૩૧૯; એમ.કે. કોચુ દેવાસ્સી વિ. કેરળ રાજ્ય વગેરે, [૧૯૭૯] ૨ એસસીસી ૧૧૭; શ્રિષ્ઠ ધવન વિ. મિ. શૌ બ્રધર્સ, [૧૯૯૨] ૧ એસસીસી ૫૩૪; એ.વી. ફર્નાન્ડિઝ વિ. કેરળ રાજ્ય, [૧૯૫૭] ૧ એસસીઆર ૮૩૭; સાહનેય સ્ટીલ એન્ડ પ્રેસ વર્ક્સ લિ. વિ. સી.ટી.ઓ., [૧૯૮૫] ૪ એસસીસી ૧૭૩; સોધી ટ્રાન્સપોર્ટ કો. વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, [૧૯૮૬] ૨ એસસીસી ૪૮૬; આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય વગેરે વિ. નેશનલ થર્મલ પાવર કોર્પન. લિ., [૨૦૦૨] ૫ એસસીસી ૨૦૩ અને મિ. ચૂન્ની લાલ પરશાદી લાલ વિ. વેચાણ વેરા કમિશનર, ઉત્તર પ્રદેશ, [૧૯૮૬] એસસીસી ૫૦૧; ૨૦મી સદી ફાઇનાન્સ કોર્પન. લિ. અને અન્ય એક વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, [૨૦૦૦] ૬ એસસીસી ૧૨ અને

મહંત ધર્મ દાસ વગેરે વિ. પંજાબ રાજ્ય અને અન્ય, [૧૯૭૫] ૩
એસસીઆર ૧૬૦, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

બ્લેક્સ લો ડિક્શનરી, પમી આવૃત્તિ; પી. રામનાથ અચ્યર દ્વારા લો
લેક્સિકોન, ૨મી આવૃત્તિનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૪.૩. મહત્વપૂર્ણ દસ્તાવેજ દબાવી રાખવું પણ અદાલત સાથે છેતરપિંડી સમાન
ગણાશે. [૩૫૪-સીજે]

ગૌરીશંકર અને અન્ય વિ. જોશી અંબા શંકર ફેમિલી ટ્રસ્ટ અને અન્ય,
[૧૯૯૬] ૩ એસીસી ૩૧૦ અને એસ.પી. ચેંગલવરાયા નાયડુ (મૃત) તેમના
કાનૂની પ્રતિનિધિઓ દ્વારા વિ. જગન્નાથ (મૃત) તેમના કાનૂની પ્રતિનિધિઓ
દ્વારા અને અન્ય, [૧૯૯૪] ૧ એસીસી ૧ નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો છે.

૪.૪ જે માટે અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા સાંવિધિક પ્રાધિકરણ દ્વારા કરવામાં આવેલ
આદેશ, પ્રક્રિયાત્મક કાયદાનો નહીં પરંતુ મૂલભૂત કાયદાનો ભાગ ગણાય. આ
ઉપરાંત, અપીલ માટે કોઈ જોગવાઈ નથી. [૩૪૯-ડી]

૪.૫ ફોર્મ એફમાં પૂરી પાડવાની જરૂરી વિગતો સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે જરૂરી પુરાવો
એ બાબતનો છે કે માલસામાન વાસ્તવમાં સ્વયં આસેસીને જ અથવા તેની શાખા
કચેરીને અથવા તેના એજન્ટને હસ્તાંતરિત કરવામાં આવ્યો હતો કે નહીં, અને કોઈ
તૃતીય પક્ષને નહીં. આથી ભિન્ન કોઈપણ તપાસ આકારણી સત્તાધિકારીના
કાર્યક્ષેત્રથી પર છે. તેથી, ફોર્મ એફમાં કરાયેલ ઘોષણાની ચકાસણીનો હેતુ એ છે કે

શાખા કચેરીએ માત્ર માધ્યમ તરીકે કાર્ય કર્યું હતું કે નહીં, અથવા વ્યવહાર ખરીદદાર અને રાજ્ય બહાર સ્થિત નોંધાયેલ કચેરી અથવા કંપનીની કચેરી વચ્ચે થયેલા વેચાણ કરારથી સ્વતંત્ર રીતે થયો હતો. [૩૪૯-જી; ૩૫૨-સી, ડી]

૫. અશોક લેલેન્ડ વિ. યુનિયન ઓફ ભારત અને અન્ય, [૧૯૯૭] ૯ એસીસી ૧૦ માં દર્શાવેલ તે અસરનો નિષ્કર્ષ કે કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૬અ ની ઉપકલમ (૨) હેઠળ પસાર કરાયેલ આદેશ તમિલનાડુ સામાન્ય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૯ ની કલમ ૧૬ હેઠળની કાર્યવાહી ફરીથી ખોલવાના વિષયરૂપ બની શકે છે, તે યોગ્ય ન હતો. જોકે, તેનો એવો અર્થ થતો નથી કે જ્યાં એવો આદેશ છેતરપિંડી, સાંઠગાંઠ, ખોટી રજૂઆત અથવા મહત્વના તથ્યોના દબાવાથી અથવા ખોટી વિગતો આપવાથી અથવા પૂરી પાડવાથી મેળવવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં કાયદાની દૃષ્ટિએ દૂષિત એવો આદેશ ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતના પરિધિમાં નહીં આવે. [૩૫૨-ઈ, એફ]

અશોક લેલેન્ડ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, ૧૯૯૭૯ એસ.સી.સી. ૧૦, ૨૬ કરવામાં આવ્યો,

૬. રેસ જુડિકાટાનો સિદ્ધાંત પ્રક્રિયાત્મક જોગવાઈ છે. અધિકારક્ષેત્ર સંબંધિત પ્રશ્નનો ખોટો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો હોય તો રેસ જુડિકાટાનો સિદ્ધાંત આકર્ષિત થતો નથી. જ્યારે કોઈ આદેશ અધિકારક્ષેત્ર વિના પસાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે રદબાતલ બની જાય છે. જ્યારે કોઈ આદેશ રદબાતલ હોય, ત્યારે તેને એસ્ટોપેલ, વેવર અથવા રેસ જુડિકાટા જેવા પ્રક્રિયાત્મક સિદ્ધાંતોનો આશ્રય લઈને સમર્થન આપી શકાય નહીં. (૩૫૪-ડી-ઈ)

શ્રી રમણીક વલ્લભદાસ માધવાણી અને અન્ય વિ. તારાબેન પ્રવિણલાલ માધવાણી, (૨૦૦૩) સ્કેલ ૪૧૨, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

ધરમ દત્ત અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય,
(૨૦૦૩) આઈઓ સ્કેલ ૧૪૧, નો સંદર્ભ લેવાયો.

દીવાની અપીલક્ષેત્રાધિકાર :

દીવાની અપીલ ક્રમાંક ૯૭૬-૯૭૯/ ૨૦૦૧.

ચેન્નઈ સ્થિત તામિલનાડુ વેચાણ કર અપીલીય ન્યાયાધિકરણના તા.
૧૨.૩.૧૯૯૯ ના ચૂકાદા અને આદેશમાંથી, ટી.એ. ક્રમાંક ૩૫૩, ૪૫૬,
૪૫૭/૯૭ અને ૧૯૯૮ ના ૪૭ માં.

સાથે

સી.એ. નં. ૫૩/૨૦૦૪, ૯૪૩, ૯૪૪/૨૦૦૧ અને ડબ્લ્યુ.પી.
(સી) નં. ૧૯૫ ઓફ ૧૯૯૯.

કે. પરાસરણ, એ.કે. ગાંગુલી, બી. સેન, પી.પી. રાવ, એ.ટી.એમ.
સંપથ, વી. બાલાજી, સુશ્રી ટી.એસ. શાંતિ, સુશ્રી આરથી રાધાકૃષ્ણન,
કે.કે. મણી, આર.એલ. રમણી, સુશ્રી મણિકા પાંડે, કે.વી. વિજયકુમાર,
સુબ્રમોનિયમ પ્રસાદ, સુશ્રી ચિત્રા વેંકટરામન, આર. ગોપાલકૃષ્ણન,
એસ.એન. ઝા, દિલીપ સિંહા, જે.આર. દાસ, ગુંદર પ્રભાકર, સંજય આર.
હેગડે, વી.જી. પ્રગાસમ, સુશ્રી કિરણ ભારદ્વાજ, કે.સી. કે. એડસુરે, મુકેશ
કે. ગીરી, આર.પી. વાઘવાની, (એનપી). બી.એસ. બન્થિયા, નવીન
શર્મા, સાકેશ કુમાર, સતીશ કે. અગ્નિહોત્રી, સુશ્રી કૃષ્ણા સન્ના, સુશ્રી આશા
જી. નાયર, વી.કે. સિદ્ધાર્થન, સુશ્રી હેમંતિકા વાહી, પી.આર. રમાસેશ,
(એનપી), આર.એસ. હેગડે, ચંદ્ર પ્રકાશ, દેવિશ પી., સુશ્રી સાવિત્રી પાંડે,
પી.પી. સિંહ, બી.બી. સિંહ, (એનપી), એમ:એન. શ્રોફ. (એનપી), જી.

પ્રકાશ, (એનપી}, એન. ગણપથી, (એનપી), કે. રામ કુમાર, (એનપી},
વી. કૃષ્ણમૂર્તિ, (એનપી), વી. રામાસુબ્રમણિયમ, (એનપી) હાજર રહેલ
પક્ષકારો માટે.

અદાલતનો ચુકાદો એસ.બી. સિંહા, ન્યાયમુર્તી દ્વારા નીચે મુજબ પ્રસારિત
કરવામાં આવ્યો હતો.એસ.એલ.પી. (સિવિલ) ક્રમાંક ૫૫૭૯ ઓફ ૨૦૦૧ માં
અપીલ કરવાની પરવાનગી મંજૂર કરવામાં આવે છે.

સેન્ટ્રલ સેલ્સ ટેક્સ અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૬-એનું અર્થઘટન આ
અપીલો અને રિટ અરજીમાં સંકળાયેલું છે. આ અપીલો તમિલનાડુ સેલ્સ ટેક્સ
અપેલેટ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા ટી.એ. નં. ૩૫૩, ૪૫૬ અને ૪૫૭ ઓફ ૧૯૯૭ તથા ૪૭
ઓફ ૧૯૯૮ માં તા. ૧૨-૩-૧૯૯૯ના રોજ, એસ.ટી.એ. નં. ૪૫૯ ઓફ ૧૯૯૯
માં તા. ૧૩-૧૧-૨૦૦૦ના રોજ, અપીલ નં. ૩૮૩ ઓફ ૧૯૯૬ માં તા. ૧૪-
૧૧-૧૯૯૭ના રોજ અને મદ્રાસ વડી અદાલત દ્વારા ટેક્સ કેસ (રિવિઝન) નં.
૧૦૯૬ ઓફ ૧૯૯૦ માં તા. ૨-૧૨-૧૯૯૭ના રોજ આપવામાં આવેલ ચુકાદાઓ
અને આદેશોમાંથી ઊભી થઈ છે.

અરજીકર્તાએ અન્ય બાબતો સાથે ભારતના બંધારણની કલમ ૩૨ હેઠળ રિટ
અરજી એ જાહેર કરવા માટે દાખલ કરી હતી કે, સેન્ટ્રલ સેલ્સ ટેક્સ અધિનિયમ,
૧૯૫૬ ની કલમ ૯(૨), જે આંતર-રાજ્ય વેચાણના પ્રવાહ દરમિયાન વેચાણનું
સ્થાન અને વ્યવહારનું સ્વરૂપ નક્કી કરવા માટે, એટલે કે તે સેન્ટ્રલ સેલ્સ ટેક્સ
અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૩ હેઠળ આવે છે કે કલમ ૪ હેઠળ આવે છે તે અંગે
નિર્ણય કરવા માટે ગમન રાજ્યના સત્તાધિકારીઓને નિર્દિષ્ટ કરે છે, તે એકથી વધુ
રાજ્યોમાં થતા વ્યવહારોના તત્વો સંકળાયેલા મુદ્દાઓમાં મનમાની, અમલમાં

અસમર્થ અને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪, ૧૯(૧)(જી) તથા પ્રકરણ ૧૩ ના અધિકારક્ષેત્રથી પર છે.

પૃષ્ઠભૂમિના તથ્યો:

સિવિલ અપીલો નં. ૯૭૬-૯૭૯/ ૨૦૦૧

અહીંના અપીલકર્તાઓ વ્યાવસાયિક વાહનોના ઉત્પાદનના વ્યવસાયમાં સંકળાયેલા છે. તેઓ પાસે મહારાષ્ટ્ર રાજ્યના ભંડારા ખાતે તથા રાજસ્થાન રાજ્યના અલવર ખાતે લોકપ્રિય પેસેન્જર ચેસિસના મોડેલોના ઉત્પાદન માટે તેમના કારખાનાં છે. તેઓ, અન્યો ઉપરાંત, તમિલનાડુ સામાન્ય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૯ (આગળ સંક્ષિપ્તતાના હેતુસર "રાજ્ય અધિનિયમ" તરીકે ઓળખાવેલ) તેમજ કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૬ (આગળ "કેન્દ્રીય અધિનિયમ" તરીકે ઉલ્લેખિત) હેઠળ નોંધાયેલા છે. તેઓ બંને અધિનિયમો હેઠળ અહીંના તૃતીય પ્રતિવાદી સહાયક કમિશનર (કેન્દ્રીય મૂલ્યાંકન વર્તુળ ૩) ની કચેરીમાં વેપારીઓ તરીકે નોંધાયેલા છે.

નિર્વિવાદ રીતે, અપીલકર્તાઓના દેશભરમાં અનેક પ્રાદેશિક કાર્યાલયો છે, જેને વાહનોના સ્વીકાર, ગોડાઉનમાં સંગ્રહ અને અપીલકર્તાઓ દ્વારા ઉત્પાદિત વાહનોના વેચાણના હેતુસર પ્રાદેશિક વેચાણ કાર્યાલયો જોડાયેલા છે. અપીલકર્તાઓનો દાવો છે કે તેઓ પોતાના ઉત્પાદનોના બજારીકરણ માટે માલવાહક વાહન અને યાત્રી ચેસિસ બંનેને તેમના વિવિધ પ્રાદેશિક વેચાણ કાર્યાલયોમાં મોકલે છે, અને તે કાર્યાલયો અનુરૂપ રાજ્યને શાસન કરતી વેચાણવેરા સંબંધિત કાનૂની જોગવાઈઓ હેઠળ નોંધાયેલા છે. વાહનોનો જથ્થો સ્ટોક-ટ્રાન્સફર ચલણપત્રો, એક્સાઈઝ ગેટપાસના આવરણ હેઠળ પ્રાદેશિક વેચાણ કાર્યાલયોમાં

મોકલવામાં આવે છે અને તેના પરિવહન તથા વિતરણ માટે પરિવહન ઠેકેદારોને સોંપવામાં આવે છે, અને આવા વાહનોના હસ્તાંતરણ પછી વિવિધ પ્રાદેશિક વેચાણ કાર્યાલયોમાંથી સ્થાનિક વેચાણવેરો વસૂલ કરવામાં આવે છે અને ચૂકવવામાં આવે છે. હાલના અપીલકર્તાઓએ આવા કથિત વાહન-જથ્થાના હસ્તાંતરણ સમયે કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૬-એ અનુસાર પ્રપત્રો ભરી આપ્યા હતા, જેના મૂળ પ્રતીઓ તામિલનાડુ રાજ્યની આકલન સત્તા સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવી હતી; તેના અનુસંધાને તપાસ કરવામાં આવી હતી અને/અથવા કરાવવામાં આવી હતી, અને જેના પરિણામે તથા અનુસરણમાં અપીલકર્તાઓનો એવો દાવો સ્વીકારવામાં આવ્યો કે આવા વ્યવહારોના કારણે માલના જથ્થાના હસ્તાંતરણનો પ્રભાવ થયો હતો, આંતરરાજ્ય વેચાણ તરીકે નહીં. અંદાજે ૨૯-૧૧-૧૯૯૦ના રોજ, કેન્દ્રીય અધિનિયમ હેઠળ મૂળ આકલનનો આદેશ પૂર્ણ કર્યા પછી, આકલન સત્તાએ મોટર વાહન ચેસિસ અને અન્ય વાહન ભાગોના શાખાઓને કરાયેલા જથ્થા-હસ્તાંતરણને આ રીતે મંજૂરી આપી:

"ડીલરોને અન્ય રાજ્યોમાં છવ્વીસ શાખા વેચાણ ડેપો છે. તેમણે તેમના ઉત્પાદનો, ચેસિસ, સ્પેર ભાગો વગેરે વેચાણ માટે અન્ય રાજ્યોમાં આવેલ પોતાના વેચાણ ડેપોમાં મોકલ્યા છે અને સ્ટોક ટ્રાન્સફરમાં સમાવેશ પામેલ માલ તામિલનાડુમાંથી અન્ય રાજ્યોમાં 'સ્ટોક ટ્રાન્સફર' તરીકે ગયો હતો, અર્થાત્ આ ગતિ શાખા હસ્તાંતરણના કારણે થઈ હતી અને વેચાણના કારણે થઈ નહોતી. આ મોકલણોને સ્ટોક-ટ્રાન્સફર ચલણો, પરિવહન વિગતો અને ફોર્મ એફ દ્વારા આધારિત કરવામાં આવ્યા છે. આ નોંધોની ચકાસણી દાવો કરવામાં આવેલ મુક્તિ સાથે કરવામાં આવી છે."

વર્ષ ૧૯૮૭-૮૮ માટેનો ૨૮-૮-૧૯૯૧ તારીખનો આકારણી આદેશ નીચે મુજબનું નિષ્કર્ષ નોંધતા પસાર કરવામાં આવ્યો:

ડીલરોએ તેમના રાજ્યની બહાર આવેલ પ્રાદેશિક વેચાણ કચેરીઓને વાહનોના જથ્થા હસ્તાંતરણ તથા તેમના ગોડાઉનોને સ્પેર ભાગોના હસ્તાંતરણ અંગે વિગતવાર હિસાબી નિવેદન રજૂ કર્યું છે. તે નિવેદનની તેમણે રજૂ કરેલી ફોર્મ એફ જાહેરખબરો અને મોકલાવટ સંબંધિત દસ્તાવેજોના સંદર્ભમાં વિગતવાર ચકાસણી કરવામાં આવી હતી. ડીલરોએ અન્ય રાજ્યોમાં આવેલી તેમની પ્રાદેશિક વેચાણ કચેરીઓના પૂર્ણ થયેલા મૂલ્યાંકન આદેશો પણ રજૂ કર્યા છે. તેમના દાવાની વિસ્તૃત તપાસ કરવામાં આવી હતી અને તે નિયમસર હોવાનું જાણવા મળ્યું. તેમણે રજૂ કરેલા ફોર્મ એફ સ્વીકારવામાં આવે છે અને મુક્તિ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

ઉપરોક્ત નિષ્કર્ષો છતાં મૂલ્યાંકન સત્તાધિકારીએ અપીલકર્તાઓને કારણ દર્શાવો નોટિસો જારી કરીને દિશાનિર્દેશ આપ્યો કે તારીખ ૨૯-૧૧-૧૯૯૦નો આદેશ શા માટે પુનરીક્ષણ હેઠળ લેવામાં ન આવે અને પ્રાદેશિક વેચાણ કચેરીઓને કથિત રીતે હસ્તાંતરિત કરાયેલ વાહનોનો જથ્થો, જેટલો તે રાજ્ય પરિવહન ઉપક્રમો સાથે સંબંધિત હોય, તેને તમિલનાડુમાં કરપાત્ર આંતર-રાજ્ય વેચાણ તરીકે શા માટે કરપાત્ર ન ગણવામાં આવે.

અપીલકર્તાઓએ તેમનું કારણ દર્શાવો રજૂ કર્યું હતું અને તેમાં અન્ય બાબતો સાથે આક્ષેપ કર્યો હતો કે મૂલ્યાંકન સત્તાને મૂલ્યાંકન ફરીથી ખોલવાનો અધિકારક્ષેત્ર નથી, અન્ય બાબતો સાથે આ આધારે કે મુદ્દાઓ કેન્દ્રિય અધિનિયમની કલમ ૬-એની ઉપકલમ (૨) ની જોગવાઈઓના અનુસંધાનમાં, અપીલકર્તાઓએ ફોર્મ એફ મુજબ કરેલી ઘોષણાઓ પર આધાર રાખીને અથવા તેના આધારે, અગાઉથી જ નિર્ધારિત થઈ ચૂક્યા હતા. જોકે, પુનર્મૂલ્યાંકનની કાર્યવાહી રાજ્ય અધિનિયમની કલમ ૧૬ તથા કેન્દ્રિય અધિનિયમની કલમ ૯(૨) સાથે વાંચવાની જોગવાઈઓ પર તેમજ આ અદાલતના સાહેને સ્ટીલ એન્ડ પ્રેસ વર્ક્સ લિમિટેડ વિ. સી.ટી.ઓ.

ના નિર્ણયના અનુસંધાનમાં પૂર્ણ કરવામાં આવી હતી. ઉક્ત આદેશના પરિણામે, અન્ય રાજ્યોના રાજ્ય પરિવહન ઉપક્રમોને કરવામાં આવેલી ડિલિવરીઓ સંબંધિત પ્રાદેશિક વેચાણ કચેરીઓના વેચાણનું પુનર્મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું. રાજ્ય અધિનિયમની કલમ ૧૬(૨) તથા કેન્દ્રિય અધિનિયમની કલમ ૮(૨) સાથે વાંચીને, કરપાત્ર વેચાણ તરીકે ટર્નઓવરનો ખુલાસો ન કરવા બદલ દંડ પણ લાદવામાં આવ્યો. અન્ય મૂલ્યાંકન વર્ષો સંબંધિત સમાન કારણ દર્શાવો નોટિસો પણ જારી કરવામાં આવી હતી.

અપીલકર્તાઓએ મદ્રાસ વડી અદાલત સમક્ષ ઉપરોક્ત આદેશોને પડકારતી રિટ અરજી દાખલ કરી હતી અને અન્ય બાબતો સાથે એવો વાદ કર્યો હતો કે કેન્દ્રિય અધિનિયમની કલમ ૬-એમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લેતા અને વધુમાં અપીલકર્તાઓએ અન્ય રાજ્યોને કર ચુકવ્યો હતો તે હકીકતને ધ્યાનમાં લેતા, તેમાં પડકારાયેલા આદેશો ગેરકાયદેસર હતા. જે રાજ્યોમાં સંબંધિત રાજ્ય અધિનિયમોના આધારે સ્થાનિક વેચાણ કર ચૂકવવામાં આવ્યો હતો, અર્થાત્ કેરળ, કર્ણાટક, આંધ્ર પ્રદેશ, મહારાષ્ટ્ર અને ગુજરાત રાજ્યો, તેઓને તેમાં પક્ષકાર તરીકે જોડવામાં આવ્યા હતા અને તેમણે પણ પ્રતિપક્ષરૂપે અપીલકર્તાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા વ્યવહારો અંગે તપાસ કરવાની તમિલનાડુ રાજ્યના સત્તાધિકારીઓની અધિકારિતા પર પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો હતો. એવો પ્રશ્ન પણ ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો કે સંબંધિત રાજ્ય કાનૂન હેઠળ પૂર્ણ થયેલા મૂલ્યાંકન આદેશોને સ્પર્શતી કોઈ રાહત આપવાની મદ્રાસ વડી અદાલતને કોઈ અધિકારિતા નહોતી. તમિલનાડુના સત્તાધિકારીઓને, ફોર્મ એફમાં ઘોષણાની સ્વીકૃતિ હોવા છતાં પૂર્ણ થયેલા મૂલ્યાંકનને ફરી ખોલવાની અધિકારિતા છે, એમ માન્ય રાખીને મદ્રાસ વડી અદાલતે તા. ૧૩-૬-૧૯૮૬ના ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા ઉપરોક્ત રિટ અરજીને નામંજૂર કરી હતી અને અન્ય બાબતો સાથે એવું ઠરાવ્યું હતું કે તેમને કોઈ રાહત આપવાની અધિકારિતા નહોતી. તે પછી પુનર્મૂલ્યાંકન પૂર્ણ કરવામાં આવ્યું અને દંડ લાદવામાં આવ્યો.

આ અદાલતનો ચુકાદો

આ મામલો હાલના અપીલકર્તાની પહેલ પર અશોક લેલેન્ડ લિ. વિ./એસ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા મામલામાં આ અદાલત સમક્ષ વિચારણા માટે આવ્યો હતો; અને બલાભાગસ હુલાસચંદ વિ./એસ. સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા, ઇઝહાર અહમદ ખાન વિ./એસ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, સોધી ટ્રાન્સપોર્ટ કો. વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. તથા અન્ય અનેક મામલાઓમાં આપવામાં આવેલા નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કરીને, આ અદાલતે તા. ૨૦-૨-૧૯૯૭ના ચુકાદા દ્વારા નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

(એ) કલમ ૬-એ આકારણીધારકની તરફેથી કરાયેલ દલીલ મુજબ નિર્ણાયક અનુમાન સર્જતી નથી.

(બી) મૂલ્યાંકન સત્તાધિકારી દ્વારા ફોર્મ એફ સ્વીકારવાનો આદેશ, ભલે તે મૂલ્યાંકન દરમિયાન કે તે પહેલાંના કોઈપણ સમયે પસાર કરવામાં આવ્યો હોય, મૂલ્યાંકનના આદેશનો અભિન્ન અને અવિભાજ્ય ભાગ બને છે.

(સી) કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૯(૨) ની અમલવારીના બળે, વેચાણકર સંબંધિત લાગુ અધિનિયમોની જોગવાઈઓ અનુસાર જ તેને ફરીથી ખોલવાની અને પુનરીક્ષણ કરવાની સત્તા હેઠળ લાવી શકાય કે નહીં તે નિર્ભર કરે છે.

(ડી) કલમ ૬-એ(૨) હેઠળનો આદેશ સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ ધરાવે છે એવું સ્વીકારવું શક્ય નથી.

(ઈ) ફોર્મ એફ સ્વીકારવાનો ઇનકાર કરતો આદેશ, રાજ્ય વેચાણકર કાયદાઓની જોગવાઈઓ પર આધાર રાખીને, સ્વતંત્ર રીતે અપીલપાત્ર હોઈ શકે છે અથવા ન પણ હોઈ શકે, પરંતુ જો મૂલ્યાંકનના આદેશ વિરુદ્ધ અપીલ કરવામાં આવે તો તે નિશ્ચિતપણે પડકારપાત્ર છે.

(એફ) જો ફોર્મ એફ સ્વીકારતા આદેશોને ફરીથી ખોલવા માંગવામાં આવે, તો તે મૂલ્યાંકનને ફરીથી ખોલવાની કાર્યવાહીનો ભાગ તરીકે કરી શકાય અથવા

સ્વતંત્ર રીતે પણ કરી શકાય, જે સંબંધિત રાજ્ય અધિનિયમોની સંબંધિત જોગવાઈઓની ભાષા પર નિર્ભર રહેશે.

(જી) એફ ફોર્મને સાચું સ્વીકારી કરાચેલા મૂલ્યાંકનને ફરીથી ખોલવું અનુમત્ય છે, ભલે આપું પુનર્મૂલ્યાંકન અનિવાર્ય રીતે મૂલ્યાંકન આદેશના પુનરીક્ષણ/ફેરફાર તરફ દોરી જાય.

(એચ) જો ફરીથી ખોલવાની કાર્યવાહી ફોર્મ એફ ને સાચું તરીકે સ્વીકારતા આદેશ સુધી મર્યાદિત હોય, તો તપાસ તે સંબંધિત બાબતો સુધી જ મર્યાદિત રહેશે. તે કેસમાં, એવું નોંધાયું હતું કે મૂલ્યાંકનોને માત્ર રાજ્ય પરિવહન ઉપક્રમોને વાહનોના વેચાણ સંબંધિત ટર્નઓવર અંગે જ ફરીથી ખોલવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો અને રાજ્ય પરિવહન ઉપક્રમો સિવાયની વ્યક્તિઓ સંબંધિત ટર્નઓવર અંગે નહીં.

(૧) પ્રકરણની હકીકતોમાં, સત્તાનો ઉપયોગ માન્ય રીતે કરવામાં આવ્યો હતો કે નહીં તે અંગેનો પ્રશ્ન વિચારણા માટે ઉપસ્થિત થતો ન હતો. જો મૂલ્યાંકન સત્તાધિકારી અપીલકર્તાઓના વિરુદ્ધ નિર્ણય કરે, તો કરદાતાને વિવાદ ટૂંકાવવા અને ન્યાયના હિતમાં સીધી જ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અપીલ (એસ) દાખલ કરવા ખુલ્લું રહેશે. જો અને જ્યારે ટ્રિબ્યુનલ અપીલકર્તાઓના વિરુદ્ધ નિર્ણય કરે, ત્યારે અપીલકર્તાઓને સર્વોચ્ચ અદાલતનો આશરો લેવા ખુલ્લું રહેશે.

આમ કહીને, આ અદાલતે એ વાત નોંધેલી કે, કોઈ નિશ્ચિત વ્યવહાર આંતર-રાજ્ય વેચાણ છે કે સ્થાનિક વેચાણ છે તે પ્રશ્નનો, સંબંધિત આકારપાત્ર વ્યક્તિ અને સંબંધિત રાજ્યોની હાજરીમાં, નિરાકરણ કરવા માટે યોગ્ય યાંત્રિક વ્યવસ્થાના અભાવે, એક વિસંગત પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ હતી અને તે માટે સંસદે હસ્તક્ષેપ કરીને યોગ્ય યાંત્રિક વ્યવસ્થા પૂરી પાડવાની આવશ્યકતા હતી.

અદાલતે એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને કે અપીલકર્તાએ અન્ય રાજ્ય સરકારોને કર ચૂકવ્યો હતો, અપીલકર્તાને ભોગવવાની આવનાર મુશ્કેલીઓની મૂલવણી કરી. આ અદાલતે આગળ અપીલકર્તાની આ દલીલ પણ નોંધેલી કે તમિલનાડુમાં વેચાણ કર સત્તાધિકારીઓએ અપનાવેલો અભિગમ ન્યાયસંગત વર્તન માટે અનુકૂળ નથી, કારણ કે તેઓ હકીકતો અને યોગ્ય કાનૂની સ્થિતિને અવગણીને વ્યવહારોને આંતર-રાજ્ય વેચાણ ગણાવી તેના પર કર લાદવા માટે પૂર્વનિર્ધારિત છે; પરંતુ ઉક્ત રજૂઆતોની યોગ્યતા કે અન્યથા અંગે કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો નહોતો. તેમ છતાં, આ પ્રકારના પ્રશ્નોનો એક જ વાર માટે નિર્ણય કરે તેવી કેન્દ્રીય વ્યવસ્થા વિકસાવવાની આવશ્યકતા હોવાનું તેણે અનુભવ્યું. કેટલાક ઉદાહરણો સ્પષ્ટ કરતાં એવું મત વ્યક્ત કરવામાં આવ્યું કે, કેટલીક રાજ્યો સમક્ષની આકારણી કાર્યવાહી અંતિમ બની ગઈ હોવા છતાં, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ અથવા ૧૩૬ અથવા ૧૪૨ હેઠળના પોતાના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને આ અદાલત યોગ્ય નિર્દેશો આપી શકે; જેના અનુસંધાને નીચેના નિર્દેશો આપવામાં આવ્યા હતા: (એસ.સી.સી. પૃ. ૩૦, પરિચ્છેદ ૨૨-૨૩)

"૨૨. ... તમિલનાડુની આકારણી સત્તાઓ પહેલાં તેમની સમક્ષ રહેલાં મામલાઓનો નિર્ણય કરે. ત્યારબાદ, જો આદેશો અપીલકર્તાના વિરુદ્ધ જાય, તો અમે અપીલકર્તાને અપીલ(ઓ) સીધી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ દાખલ કરવાની પરવાનગી આપીએ છીએ. જો ટ્રિબ્યુનલ અપીલકર્તાના પક્ષમાં નિર્ણય કરે, તો આગળ કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થવાનો નથી. પરંતુ જો તે અપીલકર્તાના વિરુદ્ધ નિર્ણય કરે, અર્થાત્ જો તે એવું ઠરાવે કે વિવિધ રાજ્યોના એસ.ટી.યુ.એસ. ને વાહનોનું વેચાણ આંતર-રાજ્ય વેચાણ છે અને જો એવું જણાય કે એ જ વ્યવહારો પર બીજા રાજ્યના રાજ્ય વેચાણકર અધિનિયમો હેઠળ રાજ્ય-અંતર્ગત વેચાણ તરીકે પણ કર વસૂલવામાં આવ્યો છે, તો તે એવો તબક્કો હશે કે જેમાં ઉપર સૂચિત પ્રકારની યોગ્ય દિશાઓ આ સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા આપવાની યોગ્યતાનો વિચાર કરવામાં આવે, એટલે કે, અવશ્ય, જો ત્યાં સુધી

એવી પરિસ્થિતિનો સામનો કરવા માટે કોઈ કેન્દ્રીય યાંત્રિક વ્યવસ્થા અસ્તિત્વમાં આવી ન હોય.

૨૩. આંતર-રાજ્ય વેપાર અને વાણિજ્યના હિતમાં, આવા વિવાદો, જે વાસ્તવમાં આંતર-રાજ્ય વિવાદોના સ્વરૂપના છે, તેમનો નિર્ણય કરવા માટે કેન્દ્રીય યંત્રણાની રચના કરવા અંગેનો સૂચન વિચારવા યોગ્ય હોઈ શકે છે; અસરગ્રસ્ત દરેક વેપારી યોગ્ય દિશાનિર્દેશો માટે આ અદાલતનો આશ્રય લેવા સક્ષમ હોય જ એવું નથી. આ પાસું વિચારવું અને તે બાબતમાં આવશ્યક નિર્ણય લેવો ભારત સરકારનું કાર્ય છે.”

પશ્ચાતવર્તી કાર્યવાહીઓ :

ઉક્ત નિર્દેશોના અનુસરણમાં અથવા તેમની અમલવારીના હેતુસર, ૧૨-૧૨-૧૯૯૭ના આદેશ દ્વારા વર્ષ ૧૯૮૮-૮૯ માટે પુનઃમૂલ્યાંકનનો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો, જેમાં અપીલકર્તાઓ દ્વારા રાજ્ય પરિવહન ઉપક્રમોને સંબંધિત પ્રાદેશિક વેચાણ કચેરીઓ ખાતે કરાયેલ વેચાણ પર કર લાદવામાં આવ્યો હતો. તેમ છતાં, એવું જણાય છે કે સમાન પરિસ્થિતિ ધરાવતી કંપનીઓએ, ઉદાહરણ તરીકે ઇન્ડિકાર્બ લિમિટેડે, રાજ્ય અપીલ ટ્રિબ્યુનલનો દ્વાર ખટખટાવ્યો ત્યારે, ટ્રિબ્યુનલે તેની સામેની અપીલ સ્વીકારવાનો ઇનકાર કર્યો હતો અને એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો હતો કે અશોક લેલેન્ડ મામલામાં આ અદાલતે આપેલો નિર્દેશ તે કેસના તથ્યો પૂરતો જ મર્યાદિત હતો. આકારણદાતાઓ દ્વારા વિશેષ અનુમતિ અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવ્યા બાદ, આ અદાલતે સિવિલ અપીલ નં. ૧૪૪૦૬-૦૮/૧૯૯૭માં ૧૭-૩-૧૯૯૮ના આદેશ દ્વારા આ મુજબ ઠરાવ્યું:

”

“કારણ કે આ વિશેષ અનુમતિ અરજીઓ અને રિટ અરજીઓમાં રાજ્યોની વેચાણકર નિર્ધારણ કાર્યવાહી અને કેન્દ્રીય વેચાણકર નિર્ધારણ કાર્યવાહી વચ્ચે, કથિત રીતે એક જ વેચાણ વ્યવહારો સંબંધી, પરસ્પર સંઘર્ષ ઊભો કરતી મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્નો સામેલ છે અને કારણ કે આ સમસ્યા પુનરાવર્તિત સ્વરૂપની છે તથા આ અદાલતના બે ન્યાયાધીશોવાળી ખંડપીઠ દ્વારા અશોક લેલેન્ડ લિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા મામલે આપેલ નિર્ણયને, જરૂરી હોય તો, યોગ્ય ફેરફારો સાથે લાગુ કરવો પડે તેમ છે, તેથી આ બાબતોની સુનાવણી ત્રણ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠ સમક્ષ થવી યોગ્ય રહેશે. તે દરમિયાન, આ કાર્યવાહીમાં પ્રતિવાદીઓ પૈકીના એક એવા યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયાને, આ ગૂંચવણનો ઉકેલ લાવવા માટે કોઈ કાર્યપદ્ધતિ સૂચવવાના હેતુથી, સાંભળવાની જરૂર પડી શકે. તેથી, અમે વિદ્વાન એટર્ની જનરલને વિનંતી કરીએ છીએ કે તેઓ પ્રતિવાદી ૨ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા માટે હાજર રહી આ કાર્યવાહીમાં અદાલતને સહાય કરે.

આ બાબતોને ત્રણ માનનીય ન્યાયાધીશોની યોગ્ય ખંડપીઠ સમક્ષ મુકવા માટે કચેરી માનનીય મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ પાસેથી આદેશ મેળવી શકે.”

ઉક્ત દિશાનિર્દેશોના અનુસંધાને, સંબંધિત રાજ્યોને નોટિસો જારી કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ, અનુવર્તી સમયગાળાઓ માટે પણ અપીલ અધીકરણે ઇન્ડિયન લિમિટેડમાં પસાર કરાયેલા આદેશને યથાવત્ રાખ્યો હતો, જે પણ અમારી સમક્ષ પડકારનો વિષય છે.

સંસદીય હસ્તક્ષેપ

સંબંધિત મામલામાં પસાર કરાયેલા વિવિધ આદેશોને ધ્યાનમાં રાખીને, સંસદે સેન્ટ્રલ સેલ્સ ટેક્સ (સુધારા) અધિનિયમ, ૨૦૦૧ અને ફાઇનાન્સ અધિનિયમ, ૨૦૦૨ ઘડ્યા હોવાનું અમે નોંધીએ છીએ. તેમ છતાં, ઉક્ત અધિનિયમોની કેટલીક જોગવાઈઓ અંગે બારમાં સૂચનો રજૂ કરવામાં આવ્યા હોવાથી, કહેવાય છે કે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા આ મુદ્દાનો પુનઃવિચાર કરવામાં આવી રહ્યો છે.

તે પછી વિવાદમાં નથી કે કેન્દ્રીય વેચાણ કર (સુધારા) અધિનિયમ, ૨૦૦૧ ને કેન્દ્રીય અધિનિયમ ૨૦ ઓફ ૨૦૦૨ દ્વારા અમલમાં મૂકી, જે ૧૧-૫-૨૦૦૨થી અમલમાં આવ્યો, અધિનિયમની કલમ ૨(જી) ને નવી ઉપકલમ દ્વારા પ્રતિસ્થાપિત કરવામાં આવી છે, જેના દ્વારા વેચાણની વ્યાખ્યાનો વિસ્તાર કરીને બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૬૬(૨૯-એ) દ્વારા નિર્ધારિત કલ્પિત વેચાણોને તેમાં સામેલ કરવામાં આવ્યા છે, જેથી અન્ય બાબતો ઉપરાંત, વર્ક્સ કોન્ટ્રાક્ટના અમલીકરણમાં સંકળાયેલા માલમાં મિલકતના હસ્તાંતરણ અથવા માલનો ઉપયોગ કરવાનો હક હસ્તાંતરિત થતો હોય તેવી લેવડદેવડ પર કેન્દ્રીય વેચાણ કર આદાય કરી શકાય અને હવે આવી લેવડદેવડ પર પણ બે અલગ અલગ રાજ્યો દ્વારા, આંતર-રાજ્ય લેવડદેવડ તરીકે અથવા રાજ્યઅંદરની લેવડદેવડ તરીકે, આદાય લાદી શકાય છે. કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૬-એ માં પણ સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો, જ્યાં સુધી તેની ઉપકલમ (૧) નો સંબંધ છે, તેમાં નીચેના શબ્દો દાખલ કરવામાં આવ્યા છે:

"અને જો વ્યાપારી આવી જાહેરખબર રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો એવી માલસામાનની હિલચાલને આ અધિનિયમના તમામ હેતુઓ માટે વેચાણના પરિણામે થયેલી માનવામાં આવશે"

અપીલકર્તાઓએ ઉક્ત સુધારાના પ્રકાશમાં વધારાના આધાર ઉપસ્થિત કરવાની મંજૂરી માગતાં, આ અપીલોમાં અરજીઓ દાખલ કરી હતી.

રજૂઆતો

શ્રી કે. પરાસરન, અપીલકર્તાઓ તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે અન્ય મુદ્દાઓ સાથે એવી રજૂઆત કરી કે આ અદાલતે અશોક લેલેન્ડ મામલામાં નિર્ધારિત કરેલો સિદ્ધાંત ફરીથી વિચારવા યોગ્ય છે, કારણ કે કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૬-એની ઉપકલમ (૨)ના કારણે કાનૂને વ્યવહારના સ્વરૂપ બાબતે નિશ્ચિત પુરાવાની જોગવાઈ કરી હતી અને તે અંતર્ગત પસાર થયેલા આદેશોએ અંતિમતા પ્રાપ્ત કરી હોવાથી, તેઓને કોઈપણ આધારે ફરીથી ખોલી શકાય તેમ નહોતાં. કાયદેસરની વ્યવસ્થાના ઇતિહાસ તેમજ કલમ ૨૮૬ના સમાવેશ સુધી પહોંચેલા નિર્ણયો, કેન્દ્રીય અધિનિયમના પ્રણયન તથા ભારતના બંધારણની કલમ ૨૬૮માં કરવામાં આવેલા સુધારાઓ તરફ અમારું ધ્યાન દોરીને, વિદ્વાન વકીલે એવી રજૂઆત કરી કે કેન્દ્રીય અધિનિયમના કારણે અને તે અંતર્ગતની વૈધાનિક સત્તાધિકારીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા નિર્ધારણના આધારે, કાનૂની કલ્પના સર્જીને જો કેટલીક લેવડદેવડોને કેન્દ્રીય અધિનિયમના કાર્યક્ષેત્રની બહાર રાખવામાં આવી હોય, તો મૂલ્યાંકન સત્તાધિકારીઓ રાજ્ય અધિનિયમની કલમ ૧૬(૨) અથવા કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૮(૨) હેઠળ મૂલ્યાંકનના આદેશને ફરીથી ખોલવાની તેમની કથિત અધિકારિતા વાપરી શકતા નથી. ભારતના બંધારણની કલમ ૨૬૮ની ઉપકલમ (૩)ને ધ્યાનમાં લેતા, માલના કન્સાઈનમેન્ટના વેચાણ અથવા ખરીદી ક્યારે આંતરરાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થાય છે તે નક્કી કરવા માટેના સિદ્ધાંતોની રચના કરવાની સત્તા સંસદના વિશિષ્ટ ક્ષેત્રાધિકારમાં આવતી હોવાથી, શ્રી પરાસરન એવી દલીલ કરતા હતા કે રાજ્ય અધિનિયમ હેઠળ રચાયેલ વૈધાનિક સત્તાધિકારીઓ તેનાથી વિરુદ્ધ અથવા તે સાથે અસંગત એવી કોઈ અધિકારિતા વાપરી શકતાં નહોતાં.

વિદ્વાન વકીલ રજૂ કરશે કે "નિર્ધારણ" શબ્દનો અર્થ એવો થાય છે કે કોઈ માન્ય કાયદા હેઠળ જેને મુદ્દો રજૂ કરવામાં આવ્યો હોય તેવી સત્તા દ્વારા અભિપ્રાયની એવી અભિવ્યક્તિ, જે વિવાદ અથવા તકરારનો અંત લાવે.

શ્રી પરાસરન દલીલ કરશે કે તે સમયે જેમ કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૬ – એ અમલમાં હતી, તે મુજબ આકારપાત્ર પાસે બે વિકલ્પો હતા, એટલે કે, ફોર્મ એફ રજૂ કરવું અથવા પોતાને આકલન કાર્યવાહી માટે આધીન કરવો. જો આકારપાત્ર ફોર્મ એફ મુજબ ઘોષણાપત્ર રજૂ કરવાનો વિકલ્પ પસંદ કરે, અને તે અનુસંધાને આકલન અધિકારી દ્વારા તપાસ કરીને આદેશ પસાર કરવામાં આવે; તો તે સ્વરૂપે નિશ્ચિતકારી હોવાથી, તેને ફરીથી ખોલવા માટે કોઈ કાર્યવાહી કાયદેસર રીતે અનુમત્ય ગણાશે નહીં. આ સંદર્ભમાં ઈઝહાર અહમદ ખાન, બલાભાગસ હુલાસચંદ અને મહંત ધર્મ દાસ વિ./ સ્ટેટ ઓફ પંજાબ પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો છે.

વિદ્વાન વકીલ દલીલ કરે છે કે "અધિનિયમના હેતુસર" એવો પ્રયોગ "અધિનિયમની તમામ જોગવાઈઓના હેતુસર" એવો અર્થ દર્શાવે છે અને તેથી, એકવાર કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૬ – એની ઉપકલમ (૨) હેઠળ આદેશ કરવામાં આવે, ત્યારબાદ તેની કલમ ૮(૨) પણ કોઈપણ રીતે લાગુ પડશે નહીં. આ સંદર્ભમાં શ્રી પરાસરણે એમ.કે. કોચુ દેવરસી વિ. કેરળ રાજ્ય કેસ પર આધાર મૂક્યો છે.

શ્રી પરાસરણ દલીલ કરશે કે વિકલ્પનો ઉપયોગ કરતી વખતે, આકારપાત્ર માટે ફરજિયાત છે કે તે ફોર્મ એફ ની શરતો મુજબ આવશ્યક બધી માહિતી પૂરી પાડે અને એકવાર કાયદેસરની આવશ્યકતાઓનું પાલન કરવામાં આવે, ત્યારબાદ તેની

ઉપરનું નિર્ણયન અંતિમ અને બંધનકારક બની જશે. તેમણે, ઉપરોક્ત દલીલના સમર્થનમાં, શ્રીજી ધવન વિ. શૉ બ્રોસ. પર આધાર મૂક્યો.

વિદ્વાન વકીલના મતાનુસાર, આવી જોગવાઈ એ હેતુસર સમાવેશ કરવામાં આવી છે કે માલના હસ્તાંતરણ સંકળાયેલા એવા વ્યવહાર અંગે, જેના સંદર્ભમાં વિવિધ રાજ્યો પોતપોતાના રાજ્ય અધિનિયમો હેઠળ વિવિધ દરે કર વસૂલવાનો હક હોવાનો દાવો કરે છે, તેના ઝડપી નિર્ધારણની આવશ્યકતા પર ભાર મૂકવામાં આવે. જો તેને અમલમાં મૂકવાના દૃષ્ટિકોણથી કોઈ અપીલની જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી, તો તેનાથી કાયદો અમાન્ય થતો નથી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, શ્રી પરાસરનનો દલીલ એ છે કે કલમ ૬-એ ને સામાન્ય કાયદા હેઠળની આકારણીની કાર્યવાહી કરતાં વધુ ઉચ્ચ દરજ્જો આપવામાં આવ્યો છે.

પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન પરિષ્ક વકીલ શ્રી બી. સેન, શ્રી પારાશરણની રજૂઆતને સમર્થન આપતાં, વધુમાં દલીલ કરશે કે કેન્દ્રિય અધિનિયમ ભારતના સંવિધાનના કલમ ૨૮૬ તેમજ સંવિધાનની સાતમી અનુસૂચીની ચાદી ૧ ની પ્રવેશ ૯૭ સાથે સંબંધિત હોવાથી, એવો અનુમાન કાઢવો જોઈએ કે તેનો હેતુ રાજ્યની કર લાદવાની સત્તા દૂર કરવાનો હતો અને તેથી આવી લેવડદેવડના સંબંધમાં રાજ્ય કોઈપણ કર લાદી શકતું નથી. સ્પષ્ટ છે કે તમિલનાડુ રાજ્યના આકલન અધિકારીઓ દ્વારા આપવામાં આવેલ આ પ્રકારનો આદેશ માત્ર કરદાતાઓને જ નહીં પરંતુ અન્ય રાજ્યોને પણ અસર કરશે અને એકવાર એવું માનવામાં આવે કે પુરાવાનો ભાર કરદાતા દ્વારા ઉતારી દેવાયો છે, તો આવી લેવડદેવડ કેન્દ્રિય અધિનિયમના કાર્યક્ષેત્રની બહાર થયેલી માનવી જ જોઈએ.

પ્રતિવાદીઓ તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી એ.કે. ગાંગુલી, તેના વિપરીત, દલીલ કરશે કે અધિનિયમની કલમ ૬-એની ઉપકલમ (૨) હેઠળના આદેશની નિશ્ચિતતા છે કે નહીં તે પ્રશ્ન, ઉક્ત મુદ્દો આ અદાલતે અશોક લેલેન્ડ કેસમાં પહેલેથી જ નક્કી કરી દીધો હોવાને ધ્યાનમાં લેતાં, પૂર્વનિર્ણિત વિવાદ તરીકે કાર્ય કરશે અને તેથી અહીંના પક્ષકારોને બંધનકર્તા રહેશે. વિદ્વાન વકીલ વધુમાં દલીલ કરશે કે અધિનિયમની કલમ ૬-એને રાજ્ય અધિનિયમ અથવા કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૯(૨) કરતાં ઉચ્ચ દરજ્જો આપી શકાય નહીં, કારણ કે તેની ઉપકલમ (૨) મુજબ પસાર થતો આદેશ માત્ર મૂલ્યાંકનને સહાયરૂપ થવા માટે પસાર કરવામાં આવે છે અને તે દૃષ્ટિએ જો મૂલ્યાંકનનો આદેશ સામે અપીલ થઈ શકતો હોય અથવા પુનઃખોલવાની કાર્યવાહીનો વિષય બની શકતો હોય, તો એ જ કાનૂની જોગવાઈઓ કલમ ૬-એની ઉપકલમ (૨) હેઠળ પસાર કરાયેલા આદેશ સંબંધે પણ લાગુ પડે છે એવું માનવું જ પડશે.

શ્રી ગાંગુલીએ ટ્રિબ્યુનલના તે નિષ્કર્ષો તરફ અમારું ધ્યાન દોર્યું છે કે સત્તાવાળાઓ દ્વારા દરોડા પાડવામાં આવ્યા હતા અને અહીંના અપીલકર્તાએ સત્યનું દબાવવું અને અસત્યનું સૂચન કરવાનો આશ્રય લઈને યોગ્ય મૂલ્યાંકનમાંથી છૂટકારો મેળવ્યો હતો. વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, નવી સામગ્રી મળી આવી હોવાથી કારણદર્શક નોટિસ કારણસર જારી કરવામાં આવી હતી અને તેના અનુસંધાને તથા તેની આગળની કાર્યવાહી રૂપે આક્ષેપિત આદેશો પસાર કરવામાં આવ્યા હતા, અને આ પરિસ્થિતિમાં તેમાં હસ્તક્ષેપ કરવા માટે કોઈ મામલો બનતો નથી. કાનૂની જોગવાઈઓ

"વેચાણ" ની વ્યાખ્યા તમિલનાડુ સામાન્ય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૯ નીચે મુજબ કરવામાં આવી છે:

"૨(એન) 'વેચાણ' શબ્દનો તેના તમામ વ્યાકરણસંગત રૂપો અને સમાનાર્થી અભિવ્યક્તિઓ સહિત અર્થ એવો થાય છે કે માલમાં રહેલી મિલ્કતનું દરેક હસ્તાંતરણ (ગિરવે, હાયપોથેકેશન, ભારણ અથવા પ્રતિજ્ઞા દ્વારા થતા હસ્તાંતરણ સિવાય) એક વ્યક્તિ દ્વારા બીજી વ્યક્તિને વ્યવસાયના પ્રવાહમાં રોકડ, મુદતવારી ચુકવણી અથવા અન્ય મૂલ્યવાન પ્રતિફળ માટે કરવામાં આવે, અને તેમાં

(૧) કરારના અનુસરણમાં ન હોય તે રીતે, કોઈપણ માલમાં રહેલી મિલ્કતનું રોકડ, મુદતવારી ચુકવણી અથવા અન્ય મૂલ્યવાન પ્રતિફળ માટેનું હસ્તાંતરણ;

(૨) વર્ક્સ કોન્ટ્રાક્ટના અમલીકરણમાં સંકળાયેલ માલમાં રહેલી મિલ્કતનું હસ્તાંતરણ (ચાહે તે માલરૂપે હોય કે અન્ય કોઈ સ્વરૂપે);...

ઉક્ત અધિનિયમમાં "ટર્નઓવર" ની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ કરવામાં આવી છે:

૨(આર) 'ટર્નઓવર' નો અર્થ એવો કુલ જથ્થો છે કે જેના બદલામાં કોઈ વેપારી દ્વારા, પોતાનાં ખાતા પર અથવા અન્યનાં ખાતા પર, રોકડ માટે કે મુલતવી ચુકવણી માટે અથવા અન્ય મૂલ્યવાન પ્રતિફળ માટે, માલ સીધો અથવા અન્ય મારફતે ખરીદવામાં આવે છે અથવા વેચવામાં આવે છે, અથવા ખંડ (એન) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ રીતમાં પહોંચાડવામાં આવે છે અથવા પૂરું પાડવામાં આવે છે અથવા અન્ય રીતે હસ્તાંતરિત કરવામાં આવે છે, તે કુલ રકમ; પરંતુ શરતે કે, ચા અને રબર (પ્રાકૃતિક રબર લેટેક્સ તથા કાચા રબરની તમામ જાતો અને કક્ષાઓ) સિવાયના કૃષિ અથવા બાગાયતી ઉત્પાદનો, જે કોઈ વ્યક્તિએ રાજ્યની અંદર પોતે ઉગાડેલા હોય અથવા એવી કોઈ જમીન પર ઉગાડેલા હોય જેમાં તેને માલિક, ફળભોગી ગીરવે ધરાવનાર, ભાડૂત અથવા

અન્ય રીતે હિત હોય, એવા ઉત્પાદનના તે વ્યક્તિ દ્વારા થયેલ વેચાણની આવક તેની ટર્નઓવરમાંથી બાદ રાખવામાં આવશે;

ઉક્ત અધિનિયમની કલમ ૧૨માં મૂલ્યાંકન સત્તાધિકારીએ અનુસરવાની પ્રક્રિયાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, જેના અનુસાર વેપારીએ તેના ટર્નઓવર સંબંધિત નિર્ધારિત રિટર્ન નિર્ધારિત રીતથી અને તે માટે નિર્ધારિત અવધિમાં રજૂ કરવું આવશ્યક છે. અધિનિયમમાં સ્વ-મૂલ્યાંકનની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, અલબત્ત કલમ ૧૨ની ઉપકલમ (૧) ના ખંડ (બી) માં સમાવાયેલ અપવાદોને આધીન. તેમ છતાં, રિટર્નમાં રહેલી ભૂલો સુધારી શકાય છે. સ્વ-મૂલ્યાંકન કરનાર વેપારીએ હકીકતો અંગે સત્ય અને યોગ્ય નિવેદનો કરવા આવશ્યક છે. જો વેપારી નિર્ધારિત અવધિમાં રિટર્ન રજૂ ન કરે અથવા રિટર્ન ખોટું હોવાનું જણાય, તો નિર્ધારિત કરવેરા ઉપરાંત મૂલ્યાંકન સત્તાધિકારી તેને કલમ ૧૨ની ઉપકલમ (૩) મુજબ લાદવામાં આવેલ દંડની રકમ ચૂકવવા માટે નિર્દેશ આપી શકે છે.

કલમ ૧૬ છૂટી ગયેલા વ્યવહારમૂલ્યના મૂલ્યાંકન અંગે જોગવાઈ કરે છે, જે આ પ્રમાણે વાંચાય છે:

"૧૬. બચી ગયેલા વેરાપાત્ર વ્યવહારમૂલ્યનું મૂલ્યાંકન. (૧)(એ) જ્યાં, કોઈપણ કારણસર, કોઈ વેપારીના વ્યવસાયના કુલ વળતરનો સમગ્ર ભાગ અથવા તેનો કોઈ ભાગ કરના આકલનમાંથી છૂટી ગયો હોય, ત્યાં આકલન અધિકારી ઉપકલમ (૨) ની જોગવાઈઓના આધિન રહી, આકલન અધિકારી દ્વારા અંતિમ આકલનના આદેશની તારીખથી પાંચ વર્ષની અવધિની અંદર કોઈપણ સમયે, પોતાના શ્રેષ્ઠ નિણય મુજબ આકલનમાંથી છૂટી ગયેલ વળતર નક્કી કરી શકે છે અને તેવી પૂછપરછ કર્યા પછી, જેને તે જરૂરી માને, તથા આવા આકલન સામે કારણ દર્શાવવાની વેપારીને વાજબી તક આપ્યા પછી, આવા વળતર પર ચુકવવાપાત્ર કરનું આકલન કરી શકે છે.

(બી) જ્યાં, કોઈપણ કારણસર, કોઈ વ્યવસાયના ટર્નઓવરના સમગ્ર ભાગ અથવા તેના કોઈપણ ભાગનું મૂલ્યાંકન જે દરે મૂલ્યાંકનપાત્ર છે તે કરતાં નીચા દરે કરવામાં આવ્યું હોય, ત્યાં મૂલ્યાંકન સત્તાધિકારી, જરૂરી માને તેવી તપાસ કર્યા બાદ અને આવા પુનર્મૂલ્યાંકન વિરુદ્ધ કારણ દર્શાવવાની વાણિયાને વાજબી તક આપ્યા બાદ, મૂલ્યાંકન સત્તાધિકારી દ્વારા અંતિમ મૂલ્યાંકનના આદેશની તારીખથી પાંચ વર્ષની અવધિની અંદર કોઈપણ સમયે બાકી કરનું પુનર્મૂલ્યાંકન કરી શકે છે."

ડીલર દ્વારા કરપાત્ર ટર્નઓવરની જાણબૂઝીને કરવામાં આવેલી અપ્રગટતા હોવાના કિસ્સામાં, પુનર્મૂલ્યાંકનનો આદેશ પસાર કરતાં દંડ પણ લાદી શકાય છે. કલમ ૧૬ ની ઉપકલમ (૩) માં મર્યાદા કઈ રીતે ગણવી તે અંગે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. અધિનિયમની કલમ ૩૧ અપીલ અંગે જોગવાઈ કરે છે.

કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની સંબંધિત જોગવાઈઓ નીચે મુજબ છે:

"૨(બી) 'ડીલર' નો અર્થ એવો કોઈપણ વ્યક્તિ થાય છે કે જે (નિયમિત રીતે અથવા અન્યથા) માલનો રોકડ માટે, અથવા મુલતવી ચુકવણી માટે, અથવા કમિશન, મહેનતાણું અથવા અન્ય મૂલ્યવાન પ્રતિફળ માટે, પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે ખરીદી, વેચાણ, પુરવઠો અથવા વિતરણ કરવાનો ધંધો કરે છે, અને તેમાં સમાવેશ થાય છે

(૧) એવી કોઈ સ્થાનિક સત્તા, નિગમિત સંસ્થા, કંપની, કોઈ સહકારી મંડળી અથવા અન્ય મંડળી, કલબ, પેઢી, હિંદુ અવિભાજિત કુટુંબ અથવા વ્યક્તિઓનો અન્ય સંઘ, જે એવો વ્યવસાય ચલાવે છે;

(૨) એવો ફેક્ટર, દલાલ, કમિશન એજન્ટ, ડેલ કેડેરે એજન્ટ, અથવા અન્ય કોઈ વેપારી એજન્ટ, તેને જે કોઈ નામથી ઓળખવામાં આવતો હોય અને તે

ઉપરોક્ત વર્ણનનો હોય કે ન હોય, જે કોઈ જાહેર કરાયેલા કે અજાહેર મુખ્યના માલની ખરીદી, વેચાણ, પુરવઠો અથવા વિતરણ કરવાનો વ્યવસાય ચલાવતો હોય; અને

(૩) એવો હરાજીકર્તા, જે કોઈ મુખ્યની માલિકીના માલનું વેચાણ અથવા હરાજી કરવાનો વ્યવસાય કરે છે, ભલે તે મુખ્ય જાહેર કરાયેલ હોય કે ન હોય અને ભલે ઈચ્છુક ખરીદદારની ઓફર તેના દ્વારા સ્વીકારવામાં આવી હોય અથવા મુખ્ય દ્વારા અથવા મુખ્યના નિયુક્ત પ્રતિનિધિ દ્વારા.”

સ્પષ્ટીકરણ ૧ . જે કોઈ વ્યક્તિ કોઈપણ રાજ્યમાં, તે રાજ્યની બહાર નિવાસ કરતાં વેપારીના પ્રતિનિધિ તરીકે કાર્ય કરે છે અને તે રાજ્યમાં માલ ખરીદે છે, વેચે છે, પુરો પાડે છે અથવા વિતરણ કરે છે, અથવા આવા વેપારીની તરફેથી

(૧) માલના વેચાણ અધિનિયમ, ૧૯૩૦ (૧૯૩૦ નો ૩) માં વ્યાખ્યાયિત કરાયેલા વેપારી પ્રતિનિધિ તરીકે, અથવા (૨) માલ અથવા માલ સંબંધિત હકના દસ્તાવેજોના સંભાળ માટેના પ્રતિનિધિ તરીકે, અથવા (૩) માલના વેચાણમૂલ્યની વસૂલાત અથવા ચુકવણી માટેના પ્રતિનિધિ તરીકે અથવા તેવી વસૂલાત અથવા ચુકવણી માટે જામીનદાર તરીકે કાર્ય કરે છે, તેમજ કોઈ એવી પેઢીની, જે તે રાજ્યની બહાર નોંધાયેલ હોય, અથવા એવી કંપની કે અન્ય નિગમિત સંસ્થાની, જેના મુખ્ય કાર્યાલય અથવા મુખ્ય મથક તે રાજ્યની બહાર આવેલ હોય, તે રાજ્યની દરેક સ્થાનિક શાખા અથવા અધિકારીને, આ અધિનિયમના હેતુઓ માટે, વેપારી માનવામાં આવશે.

સમજૂતી ૨. એવી સરકાર, જે વ્યવસાયના પ્રવાહમાં હોય કે ન હોય, રોકડ માટે અથવા મુલતવી ચુકવણી માટે અથવા કમિશન, મહેનતાણા અથવા અન્ય મૂલ્યવાન પ્રતિફળ માટે, પ્રત્યક્ષ રીતે અથવા અન્ય રીતે, માલ ખરીદે, વેચે,

પૂરું પાડે અથવા વિતરણ કરે, તે આ અધિનિયમના હેતુઓ માટે, વધિયાત, બિનઉપયોગી અથવા જૂના ભંડાર અથવા સામગ્રી અથવા કચરારૂપ ઉત્પાદનો અથવા અપ્રચલિત અથવા ત્યજેલ મશીનરી અથવા તેના ભાગો અથવા ઉપકરણોના કોઈ વેચાણ, પુરવઠો અથવા વિતરણ સંબંધે સિવાય, વેપારી ગણાશે;

(જી) 'વેચાણ' શબ્દ, તેના વ્યાકરણાત્મક રૂપાંતરો અને સંબંધિત અભિવ્યક્તિઓ સહિત, એક વ્યક્તિ દ્વારા બીજી વ્યક્તિને રોકડ માટે અથવા મુલતવી ચુકવણી માટે અથવા અન્ય કોઈ મૂલ્યવાન પ્રતિફળ માટે માલમાંની મિલ્કતનું કોઈપણ હસ્તાંતરણ એવો અર્થ ધરાવે છે, અને તેમાં સમાવેશ થાય છે,

(૧) કરારના અનુસરણમાં સિવાય, કોઈપણ માલમાંની મિલ્કતનું રોકડ, મુલતવી ચુકવણી અથવા અન્ય મૂલ્યવાન પ્રતિફળ માટે હસ્તાંતરણ;

(૨) વર્ક્સ કોન્ટ્રાક્ટના અમલમાં સંકળાયેલ માલમાંની મિલ્કતનું હસ્તાંતરણ (માલ તરીકે હોય કે અન્ય કોઈ રૂપમાં);

(૩) હાયર-પરચેઝ પર અથવા હમાઓ દ્વારા ચુકવણીની કોઈપણ પદ્ધતિ હેઠળ માલની આપૂર્તિ;

(૪) કોઈપણ હેતુ માટે કોઈપણ માલનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર રોકડ, મુલતવી ચુકવણી અથવા અન્ય મૂલ્યવાન પ્રતિફળ માટે હસ્તાંતરિત કરવો (નિર્ધારિત અવધિ માટે હોય કે ન હોય);

(૫) કોઈ બિનનિગમિત સંઘ અથવા વ્યક્તિઓના સમૂહ દ્વારા તેના સભ્યને રોકડ, મુલતવી ચુકવણી અથવા અન્ય મૂલ્યવાન પ્રતિફળ માટે માલનો પુરવઠો;

(૬) કોઈપણ સેવાના સ્વરૂપે અથવા તેના ભાગરૂપે અથવા અન્ય કોઈપણ રીતે, માનવીય ઉપભોગ માટેનું અન્ન અથવા કોઈ અન્ય પદાર્થ અથવા

કોઈપણ પીણું (માદક હોય કે ન હોય) એવા માલનો પુરવઠો, જ્યાં એવો પુરવઠો અથવા સેવા રોકડ, મુલતવી ચુકવણી અથવા અન્ય મૂલ્યવાન પ્રતિફળ માટે હોય, પરંતુ તેમાં માલ પર ગીર્વો અથવા હાઇપોથેકેશન અથવા ભારણ અથવા ગિરવે મૂકવું સમાવેશ થતો નથી;

(જે) આ અધિનિયમ હેઠળ કર માટે જવાબદાર કોઈપણ વેપારીના સંબંધમાં વપરાયેલ 'ટર્નઓવર' નો અર્થ, કોઈ નિર્ધારિત અવધિ દરમિયાન કરવામાં આવેલ આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં કોઈપણ માલના વેચાણ બાબતે તેને પ્રાપ્ત થયેલી અને પ્રાપ્ત થવાપાત્ર વેચાણ કિંમતોના કુલ સરવાળા એવો થાય છે, અને તેનો નિર્ધારણ આ અધિનિયમ તથા તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોના ઉપબંધો અનુસાર કરવામાં આવે છે;

(ક) આંતર-રાજ્ય વેચાણ પર કર માટેની જવાબદારી. (૧) આ અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ અન્ય જોગવાઈઓને આધીન રહીને, દરેક વહેપારી, એવી તારીખથી, જે કેન્દ્ર સરકાર રાજપત્રમાં જાહેરનામા દ્વારા નિયત કરે, અને જે એવી જાહેરનામાની તારીખથી ત્રીસ દિવસ કરતાં અગાઉની ન હોય, તે તારીખથી અને ત્યારબાદ, કોઈપણ વર્ષ દરમિયાન તેની દ્વારા આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યની પ્રક્રિયામાં કરવામાં આવેલા વિદ્યુત ઊર્જા સિવાયના તમામ માલના વેચાણ પર આ અધિનિયમ હેઠળ કર ચૂકવવા માટે જવાબદાર રહેશે: પરંતુ એટલું કે, કલમ ૫ ની ઉપકલમ (૩) ની જોગવાઈઓ અનુસાર, જે કોઈ માલનું વેચાણ ભારતના પ્રદેશની બહાર તે માલની નિકાસની પ્રક્રિયામાં થયેલું વેચાણ હોય, તેવા કોઈપણ માલના વેચાણ અંગે વહેપારી આ અધિનિયમ હેઠળ કર ચૂકવવા માટે જવાબદાર રહેશે નહીં.

(૧-એ) કોઈ વેપારી તેના દ્વારા આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં કરવામાં આવેલ કોઈપણ માલના વેચાણ અંગે આ અધિનિયમ હેઠળ કર ચૂકવવા જવાબદાર રહેશે, ભલે તે વેચાણ તે રાજ્યની અંદર થયું હોત તો

યોગ્ય રાજ્યના વેચાણકર કાયદા હેઠળ તેના પર કોઈ કર લાદી શકાય એવો ન હોત, પછી ભલે તે કર વેચનાર પર કે ખરીદનાર પર લાદવાનો હોય.

(૨) ઉપ-કલમ (૧) અથવા ઉપ-કલમ (૧-એ) માં સમાવાયેલ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, જ્યાં આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં કોઈપણ માલનું વેચાણ એવો પ્રસંગ પેદા કરતું હોય કે જેના પરિણામે તે માલ એક રાજ્યમાંથી બીજા રાજ્યમાં ખસેડવામાં આવ્યો હોય, અથવા એવો વેચાણ તે માલના માલિકીના દસ્તાવેજોના હસ્તાંતરણ દ્વારા, તે માલ એક રાજ્યમાંથી બીજા રાજ્યમાં ખસેડાતો હોય તે દરમિયાન, કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં તેવી ખસેડણી દરમિયાન તે માલના માલિકીના દસ્તાવેજોના હસ્તાંતરણ દ્વારા કરવામાં આવેલ કોઈપણ અનુગામી વેચાણ

(એ) સરકારને, અથવા

(બી) સરકાર સિવાયના નોંધાયેલ વેપારીને, જો તે માલ કલમ ૮ ની ઉપ-કલમ (૩) માં ઉલ્લેખિત પ્રકારનો હોય, તો આ અધિનિયમ હેઠળ કરમાંથી મુક્ત રહેશે:

૬-અ. વેચાણના માર્ગ સિવાય અન્ય રીતે માલના હસ્તાંતરણનો દાવો કરવામાં આવ્યો હોય તેવા કિસ્સામાં પુરાવાનો ભાર વગેરે.

(૧) જ્યાં કોઈ વેપારી એવો દાવો કરે છે કે તે આ અધિનિયમ હેઠળ કોઈ માલ બાબતે કર ચૂકવવા માટે જવાબદાર નથી, એ આધાર પર કે આવા માલની એક રાજ્યમાંથી બીજા રાજ્યમાં થયેલી હેરફેર તેના દ્વારા તે માલને તેના વ્યવસાયના અન્ય કોઈ સ્થાન પર અથવા, પરિસ્થિતિ મુજબ, તેના પ્રતિનિધિ અથવા મુખ્ય વ્યક્તિને હસ્તાંતર કરવાને કારણે થઈ હતી, અને વેચાણને કારણે નહોતી થઈ, ત્યાં તે માલની એવી હેરફેર તે કારણસર થઈ હતી તે સાબિત કરવાનો ભાર તે વેપારી પર રહેશે અને આ હેતુ માટે તે નિર્ધારિત

સમયમાં અથવા પૂરતા કારણસર તે સત્તાધિકારી દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવે તેવી વધુ મુદતમાં, નિર્ધારિત સત્તાધિકારી પાસેથી મેળવેલા નિર્ધારિત નમૂનામાં, નિર્ધારિત વિગતો ધરાવતું, વ્યવસાયના તે અન્ય સ્થાનના મુખ્ય અધિકારી દ્વારા અથવા, પરિસ્થિતિ મુજબ, તેના પ્રતિનિધિ અથવા મુખ્ય વ્યક્તિ દ્વારા યથાવિધિ ભરેલું અને હસ્તાક્ષર કરેલું ઘોષણાપત્ર, આવા માલ મોકલ્યાનો પુરાવો સાથે, આકારણી સત્તાધિકારી સમક્ષ રજૂ કરી શકે છે.

(૨) જો આંકલન સત્તાધિકારી એવી તપાસ કર્યા પછી, જે તે જરૂરી માને, આ બાબતે સંતોષ પામે કે ઉપકલમ (૧) હેઠળ કોઈ વેપારી દ્વારા આપવામાં આવેલ ઘોષણાપત્રમાં સમાવિષ્ટ વિગતો સત્ય છે, તો તે આ અધિનિયમ હેઠળ વેપારી દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર કરના આંકલન સમયે અથવા તે પહેલાં કોઈપણ સમયે તે અંગે આદેશ કરી શકે છે અને ત્યારબાદ જે ઘોષણાપત્ર સાથે માલની હેરફેર સંબંધિત હોય તે, આ અધિનિયમના હેતુઓ માટે, વેચાણના પરિણામરૂપ સિવાય અન્ય રીતે થયેલી માનવામાં આવશે.

સ્પષ્ટીકરણ. આ કલમમાં, કોઈ વેપારીના સંદર્ભમાં, 'આંકલન સત્તાધિકારી'નો અર્થ એવો સત્તાધિકારી થાય છે, જે તે સમયે આ અધિનિયમ હેઠળ વેપારી દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર કરતું આંકલન કરવા સક્ષમ હોય.

"

ધ્યાનમાં લેવું યોગ્ય છે કે ૨૦૦૨ ના અધિનિયમ ૨૦ ની કલમ ૧૫૧ ના કારણે કલમ ૬-એની ઉપકલમ (૧) માં "આવા માલના મોકલાણ" શબ્દો પછી નીચેનો ઉમેરો કરવામાં આવ્યો છે: ", અને જો ડીલર આવી જાહેરાત રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો આ અધિનિયમના સર્વ હેતુઓ માટે આવા માલની હેરફેર વેચાણના પરિણામે થયેલી ગણાશે".

ઉક્ત અધિનિયમની કલમ ૯ નીચે મુજબ છે:

"૯. કર તથા દંડની વસૂલી અને ઉઘરાણી. (૧) આ અધિનિયમ હેઠળ કોઈપણ વેપારી દ્વારા આંતરરાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં કરવામાં આવેલા માલના વેચાણ પર, ભલે તેવા વેચાણો કલમ ૩ના ઉપખંડ (એ) અથવા ઉપખંડ (બી) માં આવતાં હોય, તે વેપારી દ્વારા ચુકવવાનો કર ભારત સરકાર દ્વારા આદાય કરવામાં આવશે, અને આ રીતે આદાય કરાયેલ કર ઉપકલમ (૨) ની જોગવાઈઓ અનુસાર, જે રાજ્યમાંથી માલની હિલચાલ શરૂ થઈ હોય તે રાજ્યમાં, તે સરકાર દ્વારા વસૂલ કરવામાં આવશે:

જોકે, એક રાજ્યમાંથી બીજા રાજ્યમાં માલની હિલચાલ દરમિયાન થયેલા વેચાણના પ્રસંગે, જે તે જ માલ સંબંધે પ્રથમ વેચાણ પછીનું અનુવર્તી વેચાણ હોય અને જે કલમ ૬ની ઉપકલમ (૨) માં પણ ન આવતું હોય, તેવા કરની આદાયગી અને વસૂલી

(એ) જ્યાં એવું અનુવર્તી વેચાણ નોંધાયેલ વેપારી દ્વારા કરવામાં આવ્યું હોય, ત્યાં તે રાજ્યમાં કરવામાં આવશે જ્યાંથી તે નોંધાયેલ વેપારીએ એવો માલ ખરીદવા સંબંધે કલમ ૮ની ઉપકલમ (જ) ના ઉપખંડ (એ) ના હેતુઓ માટે નિર્ધારિત પ્રારૂપ મેળવ્યો હતો અથવા, જે મુજબ પ્રસંગ બને, મેળવી શક્યો હોત, અને

(બી) જ્યાં એવું અનુવર્તી વેચાણ અનોધાયેલ વેપારી દ્વારા કરવામાં આવ્યું હોય, ત્યાં તે રાજ્યમાં કરવામાં આવશે જ્યાંથી એવું અનુવર્તી વેચાણ કરવામાં આવ્યું હોય.

(૨) આ અધિનિયમની અન્ય જોગવાઈઓ અને તેના હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોના અધીન રહીને, યોગ્ય રાજ્યના સામાન્ય વેચાણકર કાયદા હેઠળ કોઈપણ કરનું મૂલ્યાંકન કરવું, પુનર્મૂલ્યાંકન કરવું, વસૂલાત કરવી અને

ચુકવણીનો અમલ કરાવવા માટે તે સમય દરમિયાન સત્તાધિકૃત સત્તાધિકારીઓ, ભારત સરકારની તરફેથી, આ અધિનિયમ હેઠળ વેપારી દ્વારા ચુકવવાપાત્ર કોઈપણ વ્યાજ અથવા દંડ સહિતના કરનું મૂલ્યાંકન કરશે, પુનર્મૂલ્યાંકન કરશે, વસૂલાત કરશે અને તેની ચુકવણીનો અમલ કરાવશે, એમ માનીને કે આ અધિનિયમ હેઠળ એવો વેપારી જે કર અથવા વ્યાજ અથવા દંડ ચૂકવવાનો પાત્ર હોય તે રાજ્યના સામાન્ય વેચાણકર કાયદા હેઠળ ચૂકવવાનો કર અથવા વ્યાજ અથવા દંડ છે; અને આ હેતુ માટે તેઓ રાજ્યના સામાન્ય વેચાણકર કાયદા હેઠળ તેમના પાસે રહેલી બધી અથવા કોઈપણ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકશે; અને તેવા કાયદાની જોગવાઈઓ, જેમાં રિટર્ન, અસ્થાયી મૂલ્યાંકન, કરની આગોતરી ચુકવણી, કોઈપણ વ્યવસાયના હસ્તાંતરીનું નોંધણીકરણ, વ્યવસાય ચલાવનાર વ્યક્તિની કરજવાબદારી એવો વ્યવસાય હસ્તાંતર પામનાર અથવા તેનો ઉત્તરાધિકારી પર લાદવી, તેવી ફર્મના વિઘટન અથવા એવા કુટુંબના ભાગલા પડવાના પ્રસંગે કોઈ ફર્મ અથવા હિંદુ અવિભક્ત કુટુંબની કરચુકવણીની જવાબદારીનું હસ્તાંતરણ, તૃતીય પક્ષો પાસેથી કરની વસૂલી, અપીલો, પુનર્વિલોકનો, પુનરીક્ષણો, સંદર્ભો, પરતફેરો, રાહતો, દંડ, વ્યાજનો આક્ષેપ અથવા ચુકવણી, ગુનાઓનું સમાધાન અને વેપારી દ્વારા રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજોને ગોપનીય માનવાની વ્યવસ્થા સંબંધિત જોગવાઈઓનો સમાવેશ થાય છે, તે અનુક્રમે લાગુ પડશે:

આ કેસના હેતુ માટે સંબંધિત ફોર્મ એફ આ પ્રમાણે છે:

મૂળ

કેન્દ્રીય વેચાણ કર

(નોંધણી અને વળતર) નિયમો, ૧૯૫૭

ફોર્મ એફ

[હસ્તાંતરપ્રાપ્તકર્તા દ્વારા જારી કરવાનું ઘોષણાપત્રનું પ્રારૂપ]

[નિયમ ૧૨(૫) જુઓ]

ક્રમ સંખ્યા.....

જારી કરનાર રાજ્યનું નામ.....

જારી કરનાર કચેરી.....

જારી કરવાની તારીખ.....

જે વ્યક્તિને તેના નોંધણી પ્રમાણપત્ર નંબર સહિત જારી કરવામાં આવ્યું હોય,
તેનું નામ અને સરનામું.....

નોંધણી જે તારીખથી માન્ય છે.....

જારી કરનાર સત્તાધિકારીની મુદ્રા.....

પ્રતિ.....(હસ્તાંતરક)

હસ્તાંતરકર્તાના નોંધણી પ્રમાણપત્ર નં.....

નીચે દર્શાવેલ વિગતો મુજબ મને/અમને હસ્તાંતરિત કરવામાં આવેલ
માલસામાન પ્રાપ્ત થયો છે અને તેનો ચથાવત હિસાબ નોંધવામાં આવ્યો છે,
તેવી પ્રમાણિતી આપવામાં આવે છે:—

મોકલવામાં આવેલી માલવસ્તુઓનું વર્ણન.....

જથ્થો અથવા વજન.....

માલની કિંમત.....

ઈનવોઈસની સંખ્યા અને તારીખ [અથવા ચલણ અથવા અન્ય કોઈ દસ્તાવેજ
જેના હેઠળ માલ-સામાન મોકલવામાં આવ્યો હતો.]

રેલવે રસીદ અથવા ટપાલ રસીદ અથવા માલ રસીદનો નંબર અને તારીખ,
સાથે લોરીની ટ્રિપ શીટ
અથવા પરિવહનના સાધન દર્શાવતો અન્ય કોઈ દસ્તાવેજ.....

ઉપરોક્ત નિવેદનો મારી શ્રેષ્ઠ જાણ અને માન્યતા મુજબ સત્ય છે.

(ઘોષણા પર હસ્તાક્ષર કરનાર વ્યક્તિનું નામ)

*(હસ્તાંતરકર્તા સાથેના સંબંધમાં ઘોષણા પર હસ્તાક્ષર કરનાર વ્યક્તિની સ્થિતિ)

લાગુ પડતું જ હોય તે કાપી નાખવું

Page No.38 of 88

સંબંધિત અધિનિયમની જોગવાઈઓનું અવલોકન કર્યા પછી, હવે અમે નીચેની બંધારણીય જોગવાઈઓનું અવલોકન કરી શકીએ:

"૨૪૫. સંસદ તથા રાજ્યોની વિધાનસભાઓ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદાઓનો વ્યાપ. (૧) આ બંધારણની જોગવાઈઓને આધીન રહીને, સંસદ ભારતના સમગ્ર પ્રદેશ માટે અથવા તેના કોઈપણ ભાગ માટે કાયદા બનાવી શકે છે, અને રાજ્યની વિધાનસભા સમગ્ર રાજ્ય માટે અથવા તેના કોઈપણ ભાગ માટે કાયદા બનાવી શકે છે.

(૨) સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ કોઈ કાયદો તેને પ્રાદેશિક સીમાથી પર કાર્યક્ષમતા હશે તે કારણસર અમાન્ય માનવામાં આવશે નહીં.

૨૬૮. સંઘ દ્વારા આદાય કરવામાં આવતા પરંતુ રાજ્યો દ્વારા વસૂલ કરવામાં આવી પોતાના હિસ્સે રાખવામાં આવતા શુલ્કો. (૧) સંઘ યાદીમાં ઉલ્લેખિત એવા સ્ટેમ્પ શુલ્કો અને ઔષધીય તથા પ્રસાધન તૈયારીઓ પરના એવા ઉત્પાદન શુલ્કો ભારત સરકાર દ્વારા આદાય કરવામાં આવશે, પરંતુ તેઓ વસૂલ કરવામાં આવશે

(એ) જ્યાં આવા શુલ્કો કોઈ સંઘ રાજ્યક્ષેત્રની અંદર આદાયપાત્ર હોય તેવા કિસ્સામાં, ભારત સરકાર દ્વારા, અને

(બી) અન્ય કિસ્સાઓમાં, તે રાજ્યો દ્વારા જેઓની અંદર આવા શુલ્કો અનુરૂપ રીતે આદાયપાત્ર હોય.

(૨) કોઈ પણ નાણાકીય વર્ષમાં કોઈ રાજ્યની અંદર આદાયપાત્ર એવા કોઈ પણ આવા શુલ્કની આવક ભારતના સંચિત નિધિનો ભાગ બનશે નહિ, પરંતુ તે રાજ્યને સોંપવામાં આવશે.

૨૬૯. સંઘ દ્વારા આદાય અને વસૂલ કરવામાં આવેલા, પરંતુ રાજ્યોને સોંપવામાં આવેલા કર. (૧) માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પરના કરો અને

માલના પ્રેષણ પરના કરો ભારત સરકાર દ્વારા આરોપિત અને વસૂલ કરવામાં આવશે, પરંતુ કલમ (૨) માં જોગવેલ રીત અનુસાર તે રાજ્યોને સોંપવામાં આવશે અને ૧ એપ્રિલ, ૧૯૯૬ના દિવસથી અથવા ત્યારબાદ રાજ્યોને સોંપવામાં આવ્યા હોવાનું માનવામાં આવશે.

સ્પષ્ટીકરણ. આ કલમના હેતુઓ માટે,

(એ) 'માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પરના કરો' એવો શબ્દપ્રયોગ અખબારો સિવાયના માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પરના કરો અર્થશે, જ્યાં આવું વેચાણ અથવા ખરીદી આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થાય;

(બી) 'માલના પ્રેષણ પરના કરો' એવો શબ્દપ્રયોગ માલના પ્રેષણ પરના કરો અર્થશે (પ્રેષણ તે કરનાર વ્યક્તિને કરવામાં આવ્યું હોય કે અન્ય કોઈ વ્યક્તિને), જ્યાં આવું પ્રેષણ આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થાય.

(૨) કોઈપણ આવા કરની કોઈપણ નાણાકીય વર્ષમાં થતી શુદ્ધ આવક, જ્યાં સુધી તે આવક સંઘ પ્રદેશોને આલેખી શકાય તેવી આવકનું પ્રતિનિધિત્વ કરતી ન હોય ત્યાં સુધી, ભારતની સંચિત નિધિનો ભાગ બનશે નહીં, પરંતુ તે તે વર્ષમાં જે રાજ્યોની અંદર એવો કર આદાયપાત્ર હોય તે રાજ્યોને સોંપવામાં આવશે, અને તે રાજ્યો વચ્ચે કાયદા દ્વારા સંસદ જે વિતરણના સિદ્ધાંતો ઘડી શકે તે મુજબ વિતરણ કરવામાં આવશે.

(૩) સંસદ કાયદા દ્વારા તે નક્કી કરવા માટેના સિદ્ધાંતો ઘડી શકે છે કે માલનું વેચાણ અથવા ખરીદી, અથવા માલની રવાના, ક્યારે આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થાય છે.

"

૧૯૫૬ના બંધારણ (છઠ્ઠા સુધારા) અધિનિયમ પહેલાં જે રીતે અનુચ્છેદ ૨૮૬ અમલમાં હતો, તે આ મુજબ છે:

"૨૮૬. માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પર કર લાદવા બાબતે પ્રતિબંધો.

(૧) રાજ્યનો કોઈપણ કાયદો, જ્યાં માલના વેચાણ અથવા ખરીદી એવી રીતે થાય છે કે તે વેચાણ અથવા ખરીદી

(એ) રાજ્યની બહાર થાય છે; અથવા

(બી) માલને ભારતના પ્રદેશમાં આયાત કરવાની પ્રક્રિયામાં, અથવા માલને ભારતના પ્રદેશની બહાર નિકાસ કરવાની પ્રક્રિયામાં, થાય છે, ત્યાં આવા વેચાણ અથવા ખરીદી પર કર લાદશે નહીં કે કર લાદવાની સત્તા આપશે નહીં.

સ્પષ્ટીકરણ. ઉપખંડ (એ) ના હેતુઓ માટે, કોઈ વેચાણ અથવા ખરીદી તે રાજ્યમાં થયેલ માનવામાં આવશે જેમાં તે રાજ્યમાં ઉપભોગના હેતુસર આવા વેચાણ અથવા ખરીદીના સીધા પરિણામરૂપે માલનો વાસ્તવમાં પુરવઠો કરવામાં આવ્યો હોય, આ હકીકત હોવા છતાં કે માલના વેચાણ સંબંધિત સામાન્ય કાયદા હેઠળ આવા વેચાણ અથવા ખરીદીના કારણે માલમાં માલિકીહક અન્ય રાજ્યમાં પસાર થયો હોય.

(૨) સંસદ કાયદા દ્વારા અન્યથા જોગવાઈ કરે તેટલા અંશે સિવાય, કોઈપણ રાજ્યનો કાયદો એવા કોઈપણ માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પર, જ્યાં એવો વેચાણ અથવા ખરીદી આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થાય છે, કર લાદશે નહીં અથવા એવો કર લાદવાની સત્તા આપશે નહીં:

પરંતુ શરત એ છે કે રાષ્ટ્રપતિ આદેશ દ્વારા નિર્દેશ આપી શકશે કે કોઈપણ રાજ્યની સરકાર દ્વારા આ બંધારણના પ્રારંભથી તાત્કાલિક પૂર્વે કાયદેસર રીતે વસૂલ કરવામાં આવતો માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પરનો કોઈપણ કર, એવો કર લાદવો આ ઉપકલમની જોગવાઈઓના વિરોધમાં હોવા છતાં, ૧૯૫૧ની માર્ચ મહિનાની એકત્રીસમી તારીખ સુધી વસૂલ કરવામાં આવતો રહેશે.

(૩) સંસદે કાયદા દ્વારા સમુદાયના જીવન માટે આવશ્યક હોવાનું જાહેર કરેલ એવા કોઈપણ માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પર કર લાદતો, અથવા એવો કર લાદવાની સત્તા આપતો, રાજ્યના વિધાનમંડળ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ કોઈ કાયદો ત્યારે સુધી અમલમાં આવશે નહીં, જ્યાં સુધી તે રાષ્ટ્રપતિના વિચારાર્થે અનામત રાખવામાં આવ્યો ન હોય અને તેણે તેમની મંજૂરી પ્રાપ્ત કરી ન હોય."

ભારતના કાનૂન આયોગના બીજા અહેવાલના પરિચ્છેદ ૧૬માં આમ જણાવવામાં આવ્યું છે:

"૧૬. આચાત અથવા નિકાસની પ્રક્રિયા દરમિયાન થતી વેચાણ કે ખરીદી સાથે સંબંધિત સ્વીકારવામાં આવેલા સિદ્ધાંતોની સમાનતા આધારે, એક રાજ્યમાંથી બીજા રાજ્યમાં માલસામાનની હિલચાલ દરમિયાન દસ્તાવેજોના હસ્તાંતરણ દ્વારા સંપન્ન થયેલ વેચાણને આંતર-રાજ્ય વેચાણ અથવા ખરીદી માનવી જોઈએ કે નહીં, એ પ્રશ્ન પર અમે સાવધાનીપૂર્વક વિચાર કર્યો છે. અમારો મત એવો છે કે આવી વેચાણો અથવા ખરીદીઓને આંતર-રાજ્ય વ્યવહારો તરીકે માનવી જોઈએ. એવો સૂચન કરવામાં આવ્યો હતો કે જો આંતર-રાજ્ય કરનો દર, રાજ્ય દ્વારા રાજ્યની અંદરના વ્યવહારો પર વસૂલવામાં આવતા કરના દર કરતાં ઓછો હોય, તો આ સિદ્ધાંત સ્વીકારવાથી વેપારીઓ રાજ્યના ઊંચા કરથી બચવા માટે, રાજ્યની અંદરના વ્યવહારોને

ખોટા દસ્તાવેજો ઉભા કરીને અને માલસામાન એક રાજ્યમાંથી બીજા રાજ્યમાં ખસેડવામાં આવ્યું હોવાનું દર્શાવી, તેમને આંતર-રાજ્ય વ્યવહારોનો આભાસ આપવાના પ્રયત્નો કરી શકે. અમે આ સૂચનને વિશેષ મહત્વ આપવાનું યોગ્ય માનતા નથી, કારણ કે કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં વેચાણ અથવા ખરીદી સંપૂર્ણપણે કરવેરામાંથી બચી નહીં જાય અને આંતર-રાજ્ય તથા રાજ્યની અંદરના કર વચ્ચેનો ફરક બચાવવા માટે વેપારીઓ આવા પ્રયત્નો કરશે તેવી શક્યતા ઓછી છે. વધુમાં, જો આ સિદ્ધાંત લાગુ કરવામાં ન આવે, તો નોંધપાત્ર વહીવટી તથા અન્ય મુશ્કેલીઓ ઊભી થશે. તેથી, અમારો મત એવો છે કે એક રાજ્યમાંથી બીજા રાજ્યમાં માલસામાનની હિલચાલ દરમિયાન દસ્તાવેજોના હસ્તાંતરણ દ્વારા સંપન્ન થયેલ વેચાણો અને ખરીદીઓને આંતર-રાજ્ય વ્યવહારો તરીકે માનવી જોઈએ.”

ત્યારબાદ, તે અનુસંધાને નીચેનું વિધેયક રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું:

"કલમ ૨ માં, યુનિયન ચાદીમાં નવી નોંધ ૯૨-અ ઉમેરવાનો પ્રસ્તાવ છે, જેથી આંતર-રાજ્ય વેચાણ અને ખરીદી ઉપરના કરને યુનિયનની વિશિષ્ટ ધારાસભાકીય અને કાર્યપાલક સત્તા હેઠળ મૂકવામાં આવે, અને રાજ્ય ચાદીની નોંધ ૫૪ ને આ નવી નોંધની 'જોગવાઈઓને આધીન' બનાવવામાં આવે.

કલમ ૩ માં, આ કરોને કલમ ૨૬૯ ના ઉપકલમ (૧) માં આપવામાં આવેલી ચાદીમાં ઉમેરવાનો પ્રસ્તાવ છે, જેથી, ભલે તેઓ સંસદના અધિનિયમ અનુસાર આકારવામાં અને વસૂલવામાં આવશે, તેમ છતાં તેઓ ભારતની સંચિત નિધિનો ભાગ બનશે નહીં, પરંતુ કાયદા દ્વારા સંસદે ઘડેલા વિતરણના એવા સિદ્ધાંતો અનુસાર તે રાજ્યોને જ પ્રાપ્ત થશે. વધુમાં, કલમ ૨૬૯ માં એક વધુ જોગવાઈનો પ્રસ્તાવ છે, જે સંસદને કાયદા દ્વારા એ નક્કી કરવા માટેના સિદ્ધાંતો ઘડવાની સ્પષ્ટ સત્તા આપે છે કે માલનું વેચાણ અથવા ખરીદી ક્યારે

આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થાય છે. કલમ ૪ માં, કલમ ૨૮૬ ના ઉપકલમ (૧) માંથી તે સ્પષ્ટીકરણ કાઢી નાખવાનો પ્રસ્તાવ છે, જેના કારણે ઘણો કાનૂની વિવાદ અને વ્યવહારિક મુશ્કેલી ઊભી થઈ છે. આ વિધેયકની કલમ ૨ માં પ્રસ્તાવિત આંતર-રાજ્ય વેચાણ કરના કેન્દ્રીકરણને ધ્યાનમાં લેતાં, કલમ ૨૮૬ નો ઉપકલમ (૨) તેના વર્તમાન સ્વરૂપમાં યોગ્ય રહેશે નહીં. તેના સ્થાને એવી જોગવાઈ દાખલ કરવાનો પ્રસ્તાવ છે, જે સંસદને એ નક્કી કરવા માટેના સિદ્ધાંતો ઘડવાની સત્તા આપે કે માલનું વેચાણ અથવા ખરીદી ક્યારે (એ) રાજ્યની બહાર થાય છે, અથવા (બી) ભારતના પ્રદેશમાં માલની આયાતના પ્રવાહમાં થાય છે, અથવા (સી) ભારતના પ્રદેશની બહાર માલની નિકાસના પ્રવાહમાં થાય છે. વધુમાં, કરવેરા તપાસ પંચે ભલામણ કરી હોય તેવી રેખાઓ પર કલમ ૨૮૬ ના ઉપકલમ (૩) ના સ્થાને નવો ઉપકલમ મૂકવાનો પ્રસ્તાવ છે. આ સુધારેલ ઉપકલમ હેઠળ સંસદને કાયદા દ્વારા એવા માલ જાહેર કરવાની સત્તા રહેશે કે જે આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યમાં વિશેષ મહત્વ ધરાવે છે, અને તેવા માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પરના કરની આકારણી પદ્ધતિ, દરો અને અન્ય અનુસંગી બાબતો અંગે કોઈપણ રાજ્ય કાયદો (સંસદીય કાયદા પહેલાં બનાવેલ હોય કે પછી) કયા પ્રતિબંધો અને શરતોને આધીન રહેશે તે પણ નિર્દિષ્ટ કરવાની સત્તા રહેશે.

ભારતના વિધિ આયોગના અહેવાલને અનુસરીને અથવા તેના વધુ અમલરૂપે, અનુચ્છેદ ૨૮૬ માં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો. અનુચ્છેદ ૨૮૬(૩) હવે નીચે મુજબ છે:

“(૩) રાજ્યનો કોઈપણ કાયદો, જ્યાં સુધી તે નીચે મુજબની બાબતો પર કર લાદતો હોય, અથવા કર લાદવાની સત્તા આપતો હોય ત્યાં સુધી, –

(એ) સંસદે કાયદા દ્વારા આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યમાં વિશેષ મહત્વના હોવાનું જાહેર કરેલ માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પર કર લાદે છે અથવા તેવો કર લાદવાની સત્તા આપે છે; અથવા

(બી) માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પર એવો કર, જે અનુચ્છેદ ૩૬૬ ની કલમ (૨૯-એ) ના ઉપખંડ (બી), ઉપખંડ (સી) અથવા ઉપખંડ (ડી) માં ઉલ્લેખિત સ્વરૂપનો કર હોય, લાદે છે અથવા તેવો કર લાદવાની સત્તા આપે છે, તો તે કર વસૂલાતની પદ્ધતિ, દરો અને કરની અન્ય આનુષંગિક બાબતો અંગે સંસદ કાયદા દ્વારા નિર્દિષ્ટ કરે તેવી મર્યાદાઓ અને શરતોને આધીન રહેશે.

માલના આંતર-રાજ્ય ગમન સાથે સંબંધિત વિધાનનો ઇતિહાસ તેમજ બંધારણીય સુધારાઓનો ઉલ્લેખ સ્ટેટ ઓફ આંધ્ર પ્રદેશ વિ. નેશનલ થર્મલ પાવર કોર્પો. લિ. માં કરવામાં આવ્યો છે અને તેથી તેને ફરી એકવાર પુનરાવર્તિત કરવાની આવશ્યકતા ન હોઈ શકે.

કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૬-એ

કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૬-એમાં સુધારા પહેલાં, ફોર્મ એફ દાખલ કરવું વૈકલ્પિક હતું. તેથી, વેપારીને એવું ફોર્મ દાખલ કરવાનો અથવા તે જ દાખલ ન કરવાનો હક હતો. માત્ર એટલા માટે કે આવું ફોર્મ દાખલ કરવામાં આવ્યું નથી, તેનો એવો અર્થ થતો નથી કે વેપારીને તેના મુખ્ય કચેરીથી પ્રાદેશિક કચેરીઓ અથવા પ્રાદેશિક વેચાણ કચેરીઓમાં સ્ટોકનું કોઈ હસ્તાંતરણ થયું નથી એવી દલીલ ઉઠાવવાથી પ્રતિબંધિત કરવામાં આવ્યો હતો. તેને એવી દલીલ કરવાની હકદારી હતી કે આવી વ્યવહારો, જે સંસ્થાની આંતરિક સ્વરૂપના છે, તેના કારણે માલની હિલચાલથી વેચાણ સર્જાયું નહોતું. તેથી, મૂલ્યાંકન અધિકારીએ જે પ્રશ્ન ઉઠાવી તેનો ઉત્તર આપવાનો હતો તે ફક્ત આ હકીકત સુધી મર્યાદિત રાખવાનો હતો કે માલની હિલચાલના કારણે કોઈ વેચાણ સર્જાયું હતું કે નહીં. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કેન્દ્રીય અધિનિયમની જોગવાઈઓનો આશ્રય લઈને આંતર-રાજ્ય વેચાણની

સંકલ્પનામાં એક અપવાદ બનાવવામાં આવ્યો હતો; જ્યારે માલની આવી હિલચાલ સ્ટોકના હસ્તાંતરણના સ્વરૂપે હતી; જેના અનુસંધાનમાં કેન્દ્રીય અધિનિયમ હેઠળ કોઈ કર ભરવાનો રહેતો નહોતો. નિર્વિવાદ રીતે, કેન્દ્રીય વેચાણ કર ભરવાનો બનશે કે સ્થાનિક વેચાણ કર ભરવાનો બનશે તે અંગે હકીકતનો નિષ્કર્ષ નોંધવા માટે મૂલ્યાંકન અધિકારી દ્વારા આવા પ્રશ્નનું નિર્ધારણ કરવું આવશ્યક હતું. આવા સ્વરૂપના વ્યવહારોને આવરી લેતા કેસોમાં, જ્યાં માલનું ઉત્પાદન થાય છે તે રાજ્યો, સંભાવ્ય રીતે, કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમની જોગવાઈઓનો આશ્રય લેવા ઈચ્છે, કારણ કે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૭૦ મુજબ, કેન્દ્રીય વેચાણ કર કેન્દ્રીય સરકારને ભરવાનો હોવા છતાં, તેની રકમ અચૂકપણે સંબંધિત રાજ્યને જ મોકલી આપવામાં આવે છે. બીજી તરફ, ખરીદદાર જ્યારે જાહેર ક્ષેત્રનું ઉપક્રમ હોય, ત્યારે તે એવું ઈચ્છે કે ખરીદી અને વેચાણ રાજ્યની અંદર થાય જેથી સંબંધિત રાજ્યને સ્થાનિક વેચાણ કર વસૂલવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય, કારણ કે તે માટેનો દર સામાન્ય રીતે વધુ હોય છે. તેથી, રાજ્યોના હિતોમાં વિસંગતિ અસ્તિત્વમાં છે, વિશેષ કરીને તેમની સામે ઊભી થયેલી નાણાકીય તંગીને ધ્યાનમાં લેતાં.

ઉપરોક્ત રીતે ઉલ્લેખિત કાયદા આયોગની ભલામણોની સામે કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમના હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનને ધ્યાનમાં લેતાં, એવું જણાય છે કે સંસદે આવા મામલામાં સુગમતા લાવવા અને વિવાદનો શક્ય તેટલો વહેલો નિર્ધાર થઈ શકે તે હેતુથી કલમ ૬-અ માં સુધારો કર્યો. અધિનિયમની કલમ ૬ અંતરરાજ્ય વેચાણ ઉપર કરપાત્રતાની જોગવાઈ કરે છે, જેના મુજબ તેના હેઠળ દરેક વેપારી પોતાના દ્વારા અંતરરાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં કરાયેલ વેચાણ પર, તેને અનુસંગિત જોગવાઈમાં સમાવાયેલ અપવાદના અધીન રહીને, કર ચૂકવવા માટે જવાબદાર બને છે. એવો કર આ હકીકત હોવા છતાં વસૂલપાત્ર રહેશે કે જો તે વેચાણ રાજ્યની અંદર થયું હોત, તો યોગ્ય રાજ્યના રાજ્ય કર કાયદાઓ હેઠળ વેચનાર અથવા ખરીદનાર પૈકી કોઈ પર પણ કર લાગુ પડતો ન હોત.

કલમ ૬ માં સમાવાયેલ આંતર-રાજ્ય વેચાણ ઉપર કરની જવાબદારીને અધિનિયમમાં સમાવાયેલ અન્ય જોગવાઈઓના આધિન હોવાનું સ્પષ્ટપણે બનાવવામાં આવ્યું છે. બીજી તરફ, કલમ ૮ ની ઉપકલમ (૨), જે એક પ્રક્રિયાત્મક જોગવાઈ છે, તે “આ અધિનિયમની અન્ય જોગવાઈઓ અને તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોના આધિન” એવા શબ્દોથી શરૂ થાય છે. કલમ ૬-એ એ સ્થિતિમાં પુરાવાનો ભાર સંબંધિત અપવાદની જોગવાઈ કરે છે, જ્યારે એવો દાવો કરવામાં આવે કે માલનું હસ્તાંતરણ વેચાણના માર્ગે નહીં પરંતુ અન્ય રીતે થયું હતું. નિર્વિવાદ રીતે, આ દર્શાવવાનો ભાર વેપારી પર રહેશે કે માલની હિલચાલ માલના વેચાણને આવરી લેતા કોઈ વ્યવહારના કારણે નહીં, પરંતુ તેવા માલનું તેના ધંધાના અન્ય કોઈ સ્થળે અથવા તેના પ્રતિનિધિ કે મુખ્ય પાસે, જે સ્થિતિ લાગુ પડે તે મુજબ, હસ્તાંતરણ થવાને કારણે થઈ હતી. આવા પુરાવાના ભારની પૂર્તિ કરવા માટે, વેપારીએ નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં મૂલ્યાંકન અધિકારી સમક્ષ અન્ય ધંધાના સ્થળના મુખ્ય અધિકારી અથવા તેના પ્રતિનિધિ કે મુખ્ય દ્વારા યોગ્ય રીતે ભરાયેલ અને સહી કરાયેલ જાહેરનામું રજૂ કરવું જરૂરી છે. આવા જાહેરનામામાં નિર્ધારિત સત્તાધિકારી પાસેથી મેળવેલા નિર્ધારિત નમૂનામાં નિર્ધારિત વિગતો સમાવિષ્ટ હશે. આવા જાહેરનામા સાથે, વેપારીને માલની આવી રવાનગીના પુરાવા પણ અધિનિયમ ૨૦૦૨ ના ૨૦ ના કારણે રજૂ કરવા જરૂરી છે. જો તે આવું જાહેરનામું રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો કાનૂની કલ્પનાના કારણે, માલની આવી હિલચાલને ઉક્ત અધિનિયમના સર્વ હેતુઓ માટે વેચાણના પરિણામે થયેલી માનવામાં આવશે. નિર્વિવાદ રીતે, આવું જાહેરનામું ફોર્મ એફમાં દાખલ કરવાનું રહે છે. ઉક્ત ફોર્મ ત્રણ નકલમાં ભરવાનું રહે છે. હસ્તાંતર-ગ્રાહી રાજ્યનો નિર્ધારિત સત્તાધિકારી ઉક્ત ફોર્મ પૂરું પાડે છે. ઉક્ત ફોર્મની મૂળ નકલ હસ્તાંતરક રાજ્યમાં દાખલ કરવી રહે છે અને તેની નકલ હસ્તાંતર-ગ્રાહી રાજ્યના સત્તાધિકારીઓ સમક્ષ દાખલ કરવી રહે છે, જ્યારે તેની પ્રતિપત્તી તે વ્યક્તિએ સાચવી રાખવાની રહે છે જ્યાં કંપનીના ધંધાના સ્થળનો પ્રતિનિધિ અથવા મુખ્ય આવેલ હોય.

જ્યારે વેપારી તેના મૂલ્યાંકન અધિકારી સમક્ષ ફોર્મ એફનું મૂળ રજૂ કરે છે, ત્યારે તપાસ હાથ ધરવી આવશ્યક બને છે. આવી તપાસ મૂલ્યાંકન અધિકારી પોતે જ કરે છે. તે આવા ઘોષણાપત્ર અંગે મૂલ્યાંકન પહેલાં અથવા મૂલ્યાંકન સાથે આદેશ આપી શકે છે. એકવાર કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૬-એની ઉપકલમ (૨) મુજબ આદેશ કરવામાં આવે, ત્યારબાદ તેમાં આવરી લેવાયેલા વ્યવહારો કેન્દ્રીય અધિનિયમના કાર્યક્ષેત્રની બહાર નીકળી જાય છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, આવા વ્યવહારો અંગે એવો નિષ્કર્ષ નોંધાય છે કે તેઓ કેન્દ્રીય વેચાણ કરની જોગવાઈઓને આધીન નથી. આ બાબત વિવાદાસ્પદ નથી કે તેના વિરુદ્ધ કોઈ અપીલની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ નથી.

*મેસર્સ ચુન્ની લાલ પરશાદી લાલ વિરુદ્ધ કમિશનર ઓફ સેલ્સ ટેક્સ, યુ.પી.
[૧૯૮૬] ૨ એસસીસી ૫૦૧ માં એવું ધારવામાં આવ્યું હતું:*

"૨૩. તેનો અર્થ એવો થાય છે કે ઉપકલમ (૧) માં નિર્દિષ્ટ માલમાંથી કોઈપણ માલ, જે ખરીદનાર નોંધાયેલ વેપારીએ ખરીદ્યો હોય તેને અથવા કોઈ અનોધાયેલ વેપારીને વેચવામાં આવે, તો આ કલમના હેતુસર તે વેચાણ, ખરીદનાર વેપારીએ ઉક્ત માલને એ જ સ્થિતિમાં પુનર્વેચાણ માટે ખરીદ્યો ન હોય તો, ગ્રાહકને થયેલ વેચાણ ગણાશે. તે માત્ર કલમ ૩-એએની ઉપકલમ (૨) ની જોગવાઈને વધુ દૃઢ બનાવે છે, અર્થાત્ વેપારી વિપરીત સાબિત ન કરે ત્યાં સુધી દરેક વેચાણ, ઉપકલમ (૧) ના હેતુસર, ગ્રાહકને થયેલ હોવાનું અનુમાન કરવામાં આવશે. અધિનિયમની કલમ ૩-એએની ઉપકલમો (૧), (૨) અને (૩) નો સંયુક્ત પ્રભાવ એ છે કે પ્રશ્નમાં આવેલ માલ, અર્થાત્ આ કેસમાં સુતરાઉ દોરો, ઉપભોગ માટે કોઈ વેપારીને વેચવામાં આવે તો તેના પર કર ચૂકવવાપાત્ર બનશે. વેપારી વિપરીત સાબિત ન કરે ત્યાં સુધી વેપારી દ્વારા કરવામાં આવેલ દરેક વેચાણ, ઉપકલમ (૧) ના હેતુસર, ગ્રાહકને થયેલ

વેચાણ હોવાનું અનુમાન કરવામાં આવશે. ઉપકલમ (૧) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ માલનું એવું નોંધાયેલ વેપારીને વેચાણ, જેણે તે માલને કોઈ પ્રક્રિયા કર્યા વિના એ જ સ્થિતિમાં પુનર્વેચાણ માટે ખરીદ્યો ન હોય, અથવા અનોધાયેલ વેપારીને વેચાણ, ગ્રાહકને થયેલ વેચાણ ગણાશે. તેથી, નોંધાયેલ વેપારીએ સાબિત કરવું પડે કે અન્ય નોંધાયેલ વેપારીને અથવા અનોધાયેલ વેપારીને કરાયેલ વેચાણ ઉપભોગ માટે નથી. અધિનિયમના અમલને સુગમ બનાવવા માટે નિયમ ૧૨-એ દ્વારા એ સાબિત કરવાની પદ્ધતિ નક્કી કરવામાં આવી છે કે વેચાણ ગ્રાહકને થયેલ વેચાણ નથી. નિયમને અધિનિયમની સંબંધિત જોગવાઈઓ સાથે વાંચવાથી એવો નિષ્કર્ષ આવે છે કે નિયમ ૧૨-એની પદ્ધતિ, નિયત નમૂનામાં અને જરૂરી વિગતો સહિત પ્રમાણપત્ર રજૂ કરવી, નોંધાયેલ વેપારી દ્વારા થયેલ વેચાણ ઉપભોગ માટે નથી તે સાબિત કરવાની પદ્ધતિઓમાંથી એક છે. ન તો નિયમ અને ન તો કલમની જોગવાઈથી એવું સૂચિત થાય છે કે આ એકમાત્ર પદ્ધતિ છે. જો કોઈ વેપારી નિયમ ૧૨-એમાં કલ્પવામાં આવેલી રીત સિવાય અન્ય કોઈ રીતે સાબિત કરી શકે, તો તેને તે કરવા પરથી અવરોધિત ગણવામાં આવી શકે નહીં. અન્યથા કહેતો નિયમ કલમની જોગવાઈની મર્યાદા વટાવી જશે. પરંતુ, જો વેપારી નિયમ ૧૨-એમાં દર્શાવેલ રીતથી સાબિત કરી દે્યા પછી, નોંધાયેલ વેપારી પાસેથી પ્રમાણપત્ર મેળવ્યા બાદ ખરીદનાર વેપારીએ માલ સાથે કેવી રીતે વ્યવહાર કર્યો તે ફરીથી સાબિત કરવાનું તેના પર લાદવામાં આવે, તો એવો નિયમ બનાવવાનો હેતુ નિષ્ફળ થઈ જાય. તેવી સ્થિતિમાં અધિનિયમ અને નિયમનો અમલ અકાર્યક્ષમ બની જાય.

૨૪. આ બાબતે કોઈ વિવાદ નથી કે આ કેસમાં નિયમ ૧૨-એમાં ઉલ્લેખિત પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા.

૨૫. આ કેસમાં સંકળાયેલા પ્રશ્નો એ છે કે શું ફોર્મ ૩-એમાં પ્રમાણપત્ર રજૂ કરીને અને તેવા પ્રમાણપત્રની વિગતો ફોર્મ ૪માં આપી દેવાથી વેચનાર વેપારીને મુક્તિ મળી જાય છે અને નિયમ ૧૨-એએ એક અખંડનીય અનુમાન ઊભું કર્યું છે, અર્થાત્ આ બાબતમાં એ સાબિત કરવા માટે કે માલ તે જ હાલતમાં પુનર્વેચાણ માટે કોઈ વેપારીને વેચવામાં આવ્યો હતો અને ખરીદનાર વેપારી દ્વારા ઉપભોગ માટે નહોતો, કોઈ વધુ પુરાવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી.

કલમ ૬-એની ઉપકલમ (૨) ના કારણે, ઉક્ત અધિનિયમના હેતુસર એક કાનૂની કલ્પના એવી રચવામાં આવી છે કે વ્યવહાર વેચાણના પરિણામરૂપે સિવાય અન્ય રીતે પ્રસંગોત્પન્ન થયો છે.

તેથી, ઉપરોક્ત જોગવાઈઓના વિશ્લેષણ પરથી, કાનૂનના નીચે મુજબના સિદ્ધાંતો પ્રગટ થાય છે:

(૧) પુરાવાનો પ્રારંભિક ભાર વેપારી પર છે કે તે દર્શાવે કે આવી માલસામાનની હલચલ વેચાણના કારણે નહીં પરંતુ તે માલના હસ્તાંતરણના કારણે થઈ છે. કરદાતા જાહેરનામું દાખલ કરી શકે છે. આવું દાખલ કરાયેલ જાહેરનામું મળ્યા પછી, માલસામાનની હલચલ વેચાણના પરિણામે નહીં પરંતુ અન્ય કારણસર થઈ છે તેવી સંતોષપ્રાપ્તિ પર આધારિત આદેશ પસાર કરવા માટે, આકારણી અધિકારી દ્વારા તપાસ કરવી જરૂરી છે.

(૨) જ્યારે પણ એવો આદેશ પસાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે કાનૂની કલ્પના સર્જાય છે.

કાનૂની કલ્પનાને, જેમ કે સર્વવિદિત છે, તેનો પૂર્ણ પ્રભાવ આપવો જ જોઈએ.

પુરાવાના નિયમોમાં અનેક અનુમાનો અસ્તિત્વમાં છે. આ અનુમાનો ખંડનીય અથવા અખંડનીય હોઈ શકે છે. અખંડનીય અનુમાનોને નિર્ણાયક અનુમાનો તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, કારણ કે તેઓ ચોક્કસ તથ્યોના નિર્ણાયક પુરાવા તરીકે સ્થિત રહે છે અને અત્યંત અલ્પ આધાર પર જ પડકાર માટે ખુલ્લા હોય છે. ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ હેઠળ કલમ ૪૧, ૧૧૨ અને ૧૩૩ નિર્ણાયક અનુમાનો વિષે જોગવાઈ કરે છે. અન્ય અધિનિયમોમાં પણ, જેમ કે ભારતીય કંપનીઓ અધિનિયમ, ૧૯૫૬ માં, આવી જોગવાઈઓ અસ્તિત્વમાં છે.

હસ્તગત મામલામાં એ નિર્ધારિત કરવું આવશ્યક છે કે કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમની કલમ ૬-એ એક નિર્ણાયક અનુમાન સ્થાપિત કરે છે કે કેમ:

"અનુમાનોને કાયદાના ચમગાદડ તરીકે જોવામાં આવી શકે છે, જે સંધ્યાપ્રકાશમાં ફરકતા રહે છે, પરંતુ તથ્યોના પ્રકાશમાં અદૃશ્ય થઈ જાય છે."

પર. કોચરન, ન્યાયાધીશે સ્ટમ્પ વિ. મોન્ટગોમરીમાં ઉપયોગમાં લીધેલું આ રૂપક કાયદાને સંક્ષેપમાં વ્યક્ત કરે છે.

જોકે, નિષ્કર્ષાત્મક પુરાવાનો નિયમ ભિન્ન પાયા પર સ્થિત છે. એકવાર એવું માનવામાં આવે, જેમ કે અમે માનીએ છીએ, કે કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૬-એ, મર્યાદિત આધારને છોડીને, નિષ્કર્ષાત્મક પુરાવાની જોગવાઈ કરે છે, તો મૂલ્યાંકન ફરીથી ખોલવાની પરવાનગી આપી શકાય નહીં.

નિષ્કર્ષાત્મક અનુમાનનો નિયમ: કેટલાક ચુકાદાઓ

અનેક કેસોમાં નિર્ણાયક અનુમાનના નિયમોની માન્યતા યથાવત્ રાખવામાં આવી છે.

જોકે, અશોક લેલેન્ડ માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

"કલમ ૬-એ કોઈ નિર્ણાયક અનુમાન ઊભું કરતી નથી અને ફોર્મ એફને સ્વીકારતો આદેશ, ભલે તે મૂલ્યાંકન દરમિયાન પસાર કરવામાં આવ્યો હોય કે તેના પહેલાંના કોઈપણ તબક્કે પસાર કરવામાં આવ્યો હોય, અંતે મૂલ્યાંકનના આદેશનો અભિન્ન અને અવિભાજ્ય ભાગ છે. તેને પુનઃખોલવાની અને પુનર્વિચારની સત્તા હેઠળ લાવવાની પાત્રતા કલમ ૯(૨)ના બંને સંબંધિત રાજ્યના વેચાણકર કાયદાની જોગવાઈઓ પર નિર્ભર છે.

અમને એવું લાગતું નથી કે ઉપરોક્ત દૃષ્ટિકોણ યોગ્ય છે.

રી એરિક હોમ્સ લિ.[૧૯૬૫] ૨ ઓલ ઈઆર ૩૩૩, પુનઃ માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

"કે રજિસ્ટ્રાર દ્વારા પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવવું એ બાબતનો નિર્ણાયક પુરાવો છે કે ભાર રચનાર દસ્તાવેજ યોગ્ય રીતે નોંધાયેલ હતો, ભલે હકીકતમાં તે યોગ્ય રીતે નોંધાયેલ ન હતો."

શું નિર્ણાયક અનુમાન મૂળભૂત કાયદાનો ભાગ છે કે પ્રક્રિયાત્મક કાયદાનો, તે બાબતે પણ ચર્ચા ઉદ્ભવી શકે. આ મુદ્દા પર ઈજહાર અહમદ ખાન કેસમાં ચર્ચા

કરવામાં આવી હતી અને એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે તે ભારતીય પુરાવા અધિનિયમમાં સ્થાન પામેલ હોવાથી (અન્ય કારણો સાથે) તે પૂર્વવર્તીનો નહીં પરંતુ ઉત્તરવર્તીનો ભાગ છે. નિર્ણય આ મુજબ છે:

આવું કહેવું યોગ્ય ન હતું કે નાગરિકતા નિયમો, ૧૯૫૬ ની અનુસૂચિ ૩ ના નિયમ ૩, જેના દ્વારા સત્તાધિકારી માટે વિદેશી દેશમાંથી પાસપોર્ટ મેળવ્યાની હકીકતના આધારે વિદેશી નાગરિકતા પ્રાપ્ત થયાનું અનુમાન કરવું ફરજિયાત બનાવવામાં આવ્યું હતું, તે પુરાવાનો નિયમ નહોતો પરંતુ મૂળભૂત કાયદાનો નિયમ હતો. ખંડનીય અનુમાનના નિયમની જેમ, જે નિશ્ચિતપણે પુરાવાનો નિયમ હતો, અખંડનીય અનુમાનના નિયમનું કાર્ય પણ હકીકતોના અસ્તિત્વની મૂલવણી કરવામાં ન્યાયિક મનને સહાય કરવાનું હતું, માત્ર એટલા ભેદ સાથે કે જ્યાં પહેલો ખંડન માટે ખુલ્લો હતો, ત્યાં બીજો ખંડનથી પર રાખવામાં આવ્યો હતો. આ રીતે જોવામાં આવે તો અખંડનીય અનુમાનનો નિયમ પુરાવાના કાયદાની બહાર પડે છે એવું કહી શકાય નહીં.

એવો નિયમ કેટલીક પરિસ્થિતિઓમાં કઠિનાઈ અને અન્યાય તરફ દોરી શકે, એ બાબત તેની બંધારણીય માન્યતા નિર્ધારિત કરતી વખતે સંબંધિત વિચારણા ન હતી.

અખંડનીય અનુમાનનો નિયમ પુરાવાનો છે કે નહીં તેની સાચી કસોટી તેની અંતર્નિહિત સંબંધિતતા હતી. જે હકીકતના પુરાવાથી અનુમાન દોરવાનું આવશ્યક હતું, તે હકીકત જો તે બાબત સાબિત કરવામાં સ્વભાવતઃ સંબંધિત હોય, તો એવો નિયમ પુરાવાનો ગણાય, ભલે નિર્ધારિત અનુમાન ખંડનીય હોય કે અખંડનીય.

કલમ ૯(૨) માં આવેલ 'પુરાવાના નિયમો' શબ્દપ્રયોગનું અર્થઘટન તેના વિધાનિક ઇતિહાસના પ્રકાશમાં કરવું જોઈએ. પુરાવા અધિનિયમ અમલમાં આવ્યા ત્યારથી નિર્ણાયક અનુમાન પુરાવાના કાયદાનો ભાગ રહ્યું છે. આ બાબત સુસ્થાપિત હતી કે કોઈ વિષય પર કાયદો બનાવવાની સત્તાની વ્યાપ્તિ તે વિષયને વિધાનિક પ્રથામાં પ્રાપ્ત થયેલા અર્થક્ષેત્રના આધારે નક્કી થવી જોઈએ.

તથાપિ, અલ્પમતના અભિપ્રાયમાં એવું અવલોકિત કરવામાં આવ્યું હતું કે:

કોઈ નિશ્ચિત મૂળભૂત હકને અસર કરવાની દૃષ્ટિએ બનાવવામાં આવેલ નિર્ણાયક પૂર્વધારણાનો નિયમ મૂળભૂત કાનૂનનો નિયમ હતો અને તે તેની સાથે સંબંધિત એવા સંબંધિત તથ્ય પર આધારિત હોવાથી એવો ન રહેતો નથી. કસોટી સંબંધિતતાની નહોતી, પરંતુ તે કોઈ નિશ્ચિત મૂળભૂત હકને અસર કરવા માટે ઉદ્દેશિત હતી કે પુરાવાની પદ્ધતિ પ્રદાન કરવા માટે, તે હતી.

ઉક્ત સિદ્ધાંતનું આ અદાલત દ્વારા એમ. વેણુગોપાલ વિ. ડિવિઝનલ મેનેજર, લાઈફ ઇન્સ્યુરન્સ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા માં પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો છે.

હાલના કેસમાં, આવા આદેશ પસાર કરવાની અધિકારિતા ધરાવતી વૈધાનિક સત્તાધિકારીએ તે આદેશ પસાર કર્યો છે. વધુમાં, અપીલ માટે કોઈ જોગવાઈ નથી, જે દર્શાવે છે કે આ તાત્વિક કાનૂનનો ભાગ છે અને પ્રક્રિયાત્મક કાનૂનનો નથી. ઉપર જણાવાયેલા બે તત્વો સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે તે મુજબ, આ આદેશ તમામ હેતુઓ માટે નિશ્ચિત અને અંતિમ છે. અપીલની કોઈ

જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી, જે એવો આદેશ આપનાર સત્તાધિકારીના આદેશને અંતિમ બનાવવાની વિધાનમંડળની ઇચ્છા દર્શાવે છે.

મ્યુનિસિપલ બોર્ડ, હાપુર વિ. રઘુવેન્દ્ર કૃપાલમાં આ અદાલતે જણાવ્યું હતું:

"કરનો યોગ્ય રીતે આદાય લાદવામાં આવ્યો હોવાનો નિષ્કર્ષાત્મક પુરાવો તરીકે જાહેરનામાને માન્ય કરનાર જોગવાઈ, બોર્ડો દ્વારા જોગવાઈઓના પાલનના શ્રેષ્ઠ હિતમાં રચવામાં આવી છે અને તેમના ભંગને સુગમ બનાવવાના હેતુથી નથી. તેથી, સત્તાનો અતિરેક પ્રતિનિધિ સોંપણી થઈ છે એવું કહી શકાય નહીં.

મદ્રાસ રાજ્ય વિ. રેડિયો એન્ડ ઇલેક્ટ્રિકલ્સ લિ.ના મામલે એવું ધારણ કરવામાં આવ્યું છે કે એક વખત સંતોષ પ્રાપ્ત થઈ જાય, તો કોઈ જોગવાઈના અભાવે આવા આદેશનું પુનર્વિલોકન અનુમત્ય નથી.

બલાભગાસ હુલાસચંદ્રનાં મામલામાં આ અદાલતે એક ઉદાહરણ આપ્યું છે:

કેસ નં. ૧૧ અ, જે રાજ્ય એક્સમાં વેપારી છે, તે બીને માલ વેચવા માટે સંમત થાય છે, પરંતુ તે માલ રાજ્ય એક્સમાંથી રાજ્ય વાયમાં પોતાના જ નામે બુક કરે છે અને રાજ્ય વાયમાં તેનો પ્રતિનિધી અની તરફથી તે માલ પ્રાપ્ત કરે છે. ત્યારબાદ રાજ્ય વાયમાં તે માલ બીને સોંપવામાં આવે છે અને જો બી તે સ્વીકારે તો વેચાણ થાય છે. એવું જોવા મળશે કે આ કેસમાં માલની હિલચાલ ન તો વેચવા માટેના કરારના અનુસરણમાં છે અને ન તો તે હિલચાલ વેચાણના કારણે થયેલી છે. વેચનાર પોતે જ માલ રાજ્ય વાયમાં લઈ જાય છે અને ત્યાં તે માલ વેચે છે. તેથી, આ સંપૂર્ણપણે આંતરિક વેચાણ છે, જે રાજ્ય

વાયમાં થાય છે અને આંતર-રાજ્ય વેચાણ ન હોવાથી કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમની કલમ ૩(એ)ના પરિધિની બહાર આવે છે.

સી.પી.કે. ટ્રેડિંગ કો. વિ. એડીશનલ સેલ્સ ટેક્ષ ઓફિસર-III સર્કલ મટનચેરી,(૧૯૯૦) ૭૬ એસટીસી ૨૧૧માં કાયદો નીચેના શબ્દોમાં નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે:

“...કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમની કલમ ૬-એ(૨)નું સાદું વાંચન દર્શાવે છે કે જ્યાં વેપારી ઘોષણા (એફ ફોર્મ્સ) રજૂ કરવાનો વિકલ્પ અપનાવે છે એવા કિસ્સાઓમાં, એકમાત્ર વધુ આવશ્યકતા એટલી જ છે કે નિર્ધારણ અધિકારી, તેને જરૂરી જણાય તેવી તપાસ કર્યા બાદ, વેપારીએ રજૂ કરેલી ઘોષણામાં સમાવિષ્ટ વિગતો 'સાચી' છે તે બાબતે સંતોષ પામવો જોઈએ. કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમની કલમ ૬-એ(૨) હેઠળ નિર્ધારણ અધિકારી દ્વારા કરવામાં આવતી તપાસનો વ્યાપ અથવા સીમાઓ આ હદ સુધી મર્યાદિત છે, અર્થાત્ વેપારી દ્વારા રજૂ કરાયેલી ઘોષણા (એફ ફોર્મ્સ)માં સમાવિષ્ટ વિગતો 'સાચી' છે કે નહીં તેની ચકાસણી કરવા સુધી. તેનો અર્થ એ થાય છે કે નિર્ધારણ અધિકારી રજૂ કરાયેલી ઘોષણાની વિગતો સાચી છે કે નહીં, અથવા વિશ્વસનીય છે કે નહીં, અથવા હકીકતો સાથે સુસંગત છે કે નહીં, અથવા ચોક્કસ છે કે નહીં, અથવા અસલ છે કે નહીં, તે જાણવા માટે તપાસ કરી શકે છે. અધિનિયમની કલમ ૬-એ(૨) દ્વારા પરિકલ્પિત તપાસનો વ્યાપ માત્ર એટલો જ છે. આવી તપાસ પૂર્ણ થયા પછી, તેને એક તરફ અથવા બીજી તરફ, નિશ્ચિત તારણ નોંધવું જોઈએ. તપાસનું સ્વરૂપ શું હોવું જોઈએ, જે અધિનિયમની કલમ ૬-એ(૨) હેઠળ નિર્ધારણ અધિકારી દ્વારા હાથ ધરવામાં આવી શકે, તે નિશ્ચિતપણે નક્કી કરવાનું કાર્ય તેનું જ છે. વેપારીએ રજૂ કરેલી ઘોષણામાં સમાવિષ્ટ વિગતો 'સાચી' છે તેની ચકાસણી કરવી અને પોતે

સંતોષ પામવો તે તેની ફરજ છે. અર્ધ-ન્યાયિક સત્તાધિકારી તરીકે, નિર્ધારણ અધિકારીએ આ બાબતમાં ન્યાયસંગત અને વાજબી રીતે વર્તવું જોઈએ. અધિનિયમની કલમ ૬-એ(૨) હેઠળની તપાસ દરમિયાન, ઘોષણા (એફ ડોર્મ્સ)માં સમાવિષ્ટ વિગતો 'સાચી' છે કે નહીં તે જાણવા માટે સંબંધિત અથવા સગર્ભિત દસ્તાવેજો અથવા અન્ય કાગળો અથવા સામગ્રી રજૂ કરવા વેપારીને કહેવું તેની માટે ખુલ્લું છે. તમામ પરિસ્થિતિઓમાં અને તમામ કેસોમાં કયા દસ્તાવેજો અથવા અન્ય સામગ્રી અથવા કાગળો રજૂ કરાવવા જરૂરી થઈ શકે તે નિશ્ચિત રીતે દર્શાવવું શક્ય નથી. તે દરેક કેસની હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓ પર આધાર રાખે છે. અધિકારીમાં નિહિત સત્તા એક વિશાળ વિવેકાધીન સત્તા છે, જેથી તે જાણી શકે કે ઘોષણા (એફ ડોર્મ્સ)માં સમાવિષ્ટ વિગતો 'સાચી' છે કે નહીં. અધિનિયમની કલમ ૬-એ(૨) મુજબ આવશ્યક યોગ્ય અને ન્યાયસંગત તારણ સુધી પહોંચવા માટે, નિર્ધારણ અધિકારી દ્વારા તમામ કેસોમાં કયા ચોક્કસ દસ્તાવેજો અથવા સામગ્રી જરૂરી પડી શકે તેનું ચોક્કસ નિર્ધારણ કરવું શક્ય કે વ્યવહારુ નથી.”

તેથી ઉપરોક્તમાંથી, અમે એવો નિષ્કર્ષ કાઢી શકીએ છીએ કે કલમ ૬-એ હેઠળ સત્તાધિકારીનો આદેશ તમામ વ્યવહારુ હેતુઓ માટે નિર્ણાયક છે.

કાનૂની કલ્પના

જે પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે તે એ છે કે કોઈ ચોક્કસ આંતર-રાજ્ય વ્યવહાર આંતર-રાજ્ય વેચાણ બનતો હતો કે માત્ર જથ્થાના હસ્તાંતરણરૂપ હતો તે નિર્ધારિત કરવા માટે કાનૂની કલ્પના લાગુ કરી શકાય કે નહીં. કાનૂની કલ્પનાઓ અનેક કેસોમાં લાગુ કરવામાં આવી છે.

ગેન્નોન ડન્કર્લી એન્ડ કો. વિ./સ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન [૧૯૯૩] ૧ એસસીસી ૩૬૪, પેઈજ નં. ૩૬૪માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે: કારણ કે કલમ ૩, ૪ અને ૫ (કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમની) એવા કરારો પર લાગુ પડતી હતી જેમાં બે અલગ કરારો સમાવિષ્ટ હોય, તેથી આ ૪ જોગવાઈઓ એવા કરાર પર પણ લાગુ પડશે જે, ભલે એકમાત્ર અને અવિભાજ્ય હોય, છતાં છેતાલીસમા સુધારા દ્વારા લાવવામાં આવેલી કાનૂની કલ્પના મુજબ એવા કરારમાં પરિવર્તિત થયો છે જે માલના વેચાણ માટેના એક ભાગમાં અને મજૂરી તથા સેવાઓ માટેના બીજા ભાગમાં વિભાજ્ય છે. આવી અનુમાનિત વેચાણમાં, વર્ક્સ કોન્ટ્રાક્ટના અમલીકરણમાં સંકળાયેલા માલના વેચાણના તમામ લક્ષણો રહેલા હોય છે, જ્યાં કરાર માલના વેચાણ માટેના એક ભાગમાં અને મજૂરી તથા સેવાઓની પુરવઠા માટેના બીજા ભાગમાં વિભાજ્ય હોય. કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમની કલમ ૧૪ અને ૧૫ પણ વર્ક્સ કોન્ટ્રાક્ટના અમલીકરણમાં સંકળાયેલા માલમાં સંપત્તિના હસ્તાંતરણથી ઉદ્ભવતા આવા અનુમાનિત વેચાણો પર લાગુ પડશે. તેથી, કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૨(જી) માં સમાવિષ્ટ વેચાણની વ્યાખ્યામાં, વર્ક્સ કોન્ટ્રાક્ટના અમલીકરણમાં સંકળાયેલા માલમાં સંપત્તિના હસ્તાંતરણને સમાવેશ કરવા માટે કોઈ સુધારો કરવામાં આવ્યો નથી, તે હકીકત આવા હસ્તાંતરણો પર કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમની કલમ ૩, ૪ અને ૫ તથા કલમ ૧૪ અને ૧૫ ની લાગુ પડતાને કોઈ રીતે અસર કરતી નથી.

બૉમ્બે રાજ્ય વિ./પાંડુરંગ વિનાયક મામલે ફકરો ૫ માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

"જ્યારે કોઈ અધિનિયમમાં એવું નિર્ધારિત કરવામાં આવે છે કે કોઈ કાર્ય કરવામાં આવ્યું હોવાનું માનવામાં આવશે, જ્યારે હકીકતમાં અને સત્યતઃ તે કરવામાં આવ્યું ન હોય, ત્યારે અદાલત એ નિર્ધારિત કરવા માટે અધિકૃત અને બંધાયેલ છે કે કયા હેતુઓ માટે અને કયા વ્યક્તિઓ વચ્ચે તે કાનૂની

કલ્પનાનો આશ્રય લેવો છે, અને તે કાનૂની કલ્પનાને સંપૂર્ણ અસર આપવી જ જોઈએ તથા તેને તેના તર્કસંગત નિષ્કર્ષ સુધી પહોંચાડવી જોઈએ.”

કાનૂની કલ્પનાનો અનેક રીતે ઉપયોગ થઈ શકે છે, જ્યાં "માનવામાં આવેલ" શબ્દનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોય. પરંતુ, સર્વોચ્ચ અદાલતે કન્સોલિડેટેડ કોફી લિ. વિ./એસ. કોફી બોર્ડ માં એવું ધારણ કર્યું હતું કે, માત્ર "માનવામાં આવેલ" શબ્દનો ઉપયોગ પોતે જ કાનૂની કલ્પના સ્થાપિત કરવા માટે પૂરતો નથી: શબ્દ 'ડીમ્ડ' નો ઉપયોગ આધુનિક કાનૂનનિર્માણમાં વિવિધ અર્થોમાં ખૂબ મોટા પ્રમાણમાં થાય છે અને એવું નથી કે કલ્પિત માન્યતા ઉપસ્થિત કરનારી જોગવાઈ દરેક વખતે કાનૂની કલ્પના સર્જવાના હેતુસર જ બનાવવામાં આવે છે. ડીમિંગ જોગવાઈ ક્યારેક જે સ્પષ્ટ છે અથવા જે અનિશ્ચિત છે તેને સમાવવામાં લેવા માટે, અથવા કોઈ અધિનિયમના હેતુ માટે એવા શબ્દ અથવા વાક્યખંડને કૃત્રિમ અર્થઘટન આપવાના હેતુથી બનાવવામાં આવી શકે છે, જે અન્યથા પ્રબળ ન થાત, પરંતુ દરેક કિસ્સામાં પ્રશ્ન એ રહેશે કે વિધાનમંડળે આવી ડીમિંગ જોગવાઈ ક્યા હેતુથી બનાવી છે.

અદાલતે વધુ આગળ જઈને સ્ટે. ઓબિન વિ. એટર્ની જનરલ ૨૦ માં અપનાવવામાં આવેલ સ્થિતિનું ઉદ્ધરણ આપ્યું, જેમાં લોર્ડ રેડકિલફે આ પ્રમાણે અવલોકન કર્યું હતું:

“ 'ડીમ્ડ' શબ્દનો આધુનિક વિધાનમાં ઘણો વ્યાપક ઉપયોગ થાય છે. ક્યારેક તેનો ઉપયોગ કોઈ અધિનિયમના હેતુઓ માટે કોઈ શબ્દ અથવા વાક્યખંડને એવો કૃત્રિમ અર્થઘટન આપવાના હેતુથી થાય છે, જે અન્યથા પ્રબળ ન રહે. ક્યારેક તેનો ઉપયોગ એવી વિશિષ્ટ અર્થઘટનને શંકાથી પર મૂકવા માટે થાય છે, જે અન્યથા અનિશ્ચિત હોઈ શકે. ક્યારેક તેનો ઉપયોગ એવી સર્વગ્રાહી

વર્ણના આપવા માટે થાય છે, જેમાં જે સ્પષ્ટ છે, જે અનિશ્ચિત છે અને જે સામાન્ય અર્થમાં અશક્ય છે તેનો પણ સમાવેશ થાય છે.”

ભાવનગર યુનિવર્સિટી વિ. પાલિતાણા શુગર મિલ (પી) લિ. [૨૦૦૩] ૨ એસસીસી ૧૧૧, પના નં.૧૨૩ પર એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે કાયદામાં કાનૂની કલ્પના સર્જવાનો હેતુ અને ઉદ્દેશ સુવિદિત છે. પરંતુ જ્યારે કાનૂની કલ્પના સર્જવામાં આવે ત્યારે તેને તેનો સંપૂર્ણ પ્રભાવ આપવો જ જોઈએ. ઈસ્ટ એન્ડ ડ્વેલિંગ્સ કો. લિ. વિ. ફિન્સબરી બરો કાઉન્સિલ [૧૯૫૧] ૨ ઓલ ઈઆર ૫૮૭: માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

જો તમને કોઈ કલ્પિત પરિસ્થિતિને વાસ્તવિક તરીકે માનવા માટે આદેશિત કરવામાં આવ્યા હોય, તો નિશ્ચિતપણે, જો તેમ કરવાથી તમને પ્રતિબંધિત કરવામાં આવ્યા ન હોય, તો તમે તેવા પરિણામો અને અનુસંગોને પણ વાસ્તવિક તરીકે કલ્પવા જ પડશે, જે, જો તે માન્ય ધારાયેલ પરિસ્થિતિ હકીકતમાં અસ્તિત્વમાં હોત, તો અનિવાર્ય રીતે તેમાંથી ઉપજ્યા હોત અથવા તેની સાથે સંકળાયેલા હોત. આ કેસમાં તેમાંનું એક ભાડાના ૧૯૩૯ ના સ્તરથી મુક્તિ છે. કાયદો કહે છે કે તમારે એક નિશ્ચિત પરિસ્થિતિની કલ્પના કરવી જ પડશે; પરંતુ તે એવું નથી કહેતું કે, એવું કર્યા પછી, જ્યારે તે પરિસ્થિતિના અનિવાર્ય અનુપરિણામોની વાત આવે ત્યારે તમારે તમારી કલ્પનાશક્તિને અચકાવવા દો અથવા તેવું થવા દો.

તેથી, આ નિર્ણયો દર્શાવે છે કે જ્યારે પણ કોઈ અધિનિયમ દ્વારા કાનૂની કલ્પિત સ્થિતિ ઊભી કરવામાં આવે, ત્યારે તેને પૂર્ણ અસર આપવી જ જોઈએ. કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૬-એનું અર્થઘટન

જેમ કે સર્વવિદિત છે, કોઈ અધિનિયમનું અર્થઘટન તેના લખાણ અને તેના સંદર્ભને ધ્યાનમાં રાખીને કરવું જોઈએ. યોગ્ય પ્રસંગે વિસંગતિ-નિવારણનો નિયમ પણ લાગુ પાડી શકાય.

કોઈ અધિનિયમનું અર્થઘટન કરતાં વખતે, તે અધિનિયમના હેતુને ધ્યાનમાં લેવો આવશ્યક છે.

અધિનિયમની કલમ ૬-એ ભલે પુરાવાનો ભાર નક્કી કરતી હોય, તે જોગવાઈનો અર્થ તે અધિનિયમની કલમ ૬ના સંદર્ભમાં જ વાંચવાનો છે. કલમ ૬ આંતર-રાજ્ય વેચાણ પર કર ચુકવવાની જવાબદારી વિશે જોગવાઈ કરે છે. જે કોઈ વ્યવહાર "વેચાણ" ની વ્યાખ્યામાં આવતો નથી, તે કરપાત્ર ગણાશે નહીં, અને તેનો ભાર સ્વાભાવિક રીતે નિર્ધારિતી પર રહેશે. અમે ઉપર નોંધ્યું છે કે કલમ ૬-એની ઉપકલમ (૧) માં સુધારા પહેલાં વેપારીને એફ ફોર્મમાં ઘોષણાપત્ર રજૂ કરવાનો વિકલ્પ હતો; પરંતુ આવા સુધારા પછી તેને એવો વિકલ્પ રહ્યો નથી, કારણ કે સુધારેલી જોગવાઈ અનુસાર જો વેપારી એવું ઘોષણાપત્ર રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ જાય અને/અથવા તે રજૂ કરવાનું ઉપેક્ષે, તો તે વ્યવહારને આંતર-રાજ્ય વેચાણ માનવામાં આવશે. નોંધવા યોગ્ય છે કે ઉપરોક્ત હેતુ માટે પણ સંસદે વિચારપૂર્વક "માનવામાં આવશે" એવો પ્રયોગ કર્યો છે. જો "માનવામાં આવશે" આ અભિવ્યક્તિનો અર્થ ભિન્ન રીતે કરવામાં આવે, તો અસંગતતા ઊભી થશે.

સંસદે કલમ ૬-એની ઉપકલમ (૨) ઘડતી વખતે વેચાણના પરિણામરૂપ સિવાય અન્ય રીતે વ્યવહાર થયાનો પ્રસંગ બન્યો હોવા અંગે

અનુમાનાત્મક જોગવાઈઓને અંતિમ અને નિશ્ચિત તથ્ય બનાવવાનો ઈરાદો ન હતો એવો કોઈ સંકેત ન હોવા પર, તે બાબતનો ઉપાય ભિન્ન રીતે કર્યો હોત.

અધિનિયમની કલમ ૬-એ(૨) માં નીચેના મહત્વપૂર્ણ પ્રયોગો કરવામાં આવ્યા છે: (૧) "ત્યારબાદ"; (૨) "આ અધિનિયમના હેતુઓ માટે"; (૩) "જે માલની હેરફેર સાથે આ ઘોષણા સંબંધિત છે, તે આ અધિનિયમના હેતુઓ માટે વેચાણના પરિણામરૂપે થયેલી તરીકે નહીં પરંતુ અન્ય રીતે થયેલી હોવાનું માનવામાં આવશે".

તે પૈકીના દરેકને તેનો યથોચિત અર્થ આપવો જ જોઈએ.

કોઈ કાયદાની તેની વ્યાખ્યા કરવાના હેતુસર સંપૂર્ણતા સાથે વાંચન કરવું આવશ્યક છે. તેને હેતુલક્ષી અર્થઘટન આપવું જોઈએ. હેડનના નિયમનો અમલ કરતાં, એવું માનવું ફરજિયાત છે કે સુધારો માત્ર એટલા માટે જરૂરી બન્યો નહોતો કે વેપારીએ આવી જાહેરાત ફરજિયાત રીતે દાખલ કરવી જોઈએ, પરંતુ એટલા માટે પણ કે આવી માલચલનને કાનૂની કલ્પના ઊભી કરીને આંતર-રાજ્ય વેચાણ બનાવવામાં આવે, એટલે કે "આંતર-રાજ્ય વેચાણના પ્રવાહમાં થયેલ હોવાનું માનવામાં આવેલ". અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, જો આવી જાહેરાત દાખલ કરવામાં આવે અને પૂરી પાડવામાં આવેલ વિગતોના અનુસંધાનમાં અથવા તેના અમલીકરણમાં કરવામાં આવેલી તપાસમાં મૂલ્યાંકન સત્તાધિકારી દ્વારા તે સાચી હોવાનું જણાય, તો "ત્યારબાદ" શબ્દપ્રયોગથી સાબિત થતો તેનો પરિણામ, રચાયેલ કાનૂની કલ્પનાના દૃષ્ટિકોણથી, આંતર-રાજ્ય વેચાણના પરિણામરૂપ ન હોય તેવી લેવડદેવડ ગણાશે. વધુમાં, એકવાર આવી કાનૂની કલ્પના ઊભી થાય પછી, તેનો પ્રભાવ માત્ર રાજ્ય અધિનિયમ મુજબ મૂલ્યાંકનનો આદેશ કરતી વખતે જ નહીં, પરંતુ કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૯(૨) તેમજ રાજ્ય અધિનિયમની કલમ ૧૬માં

સમાવિષ્ટ મૂલ્યાંકન પુનઃખોલવાની સત્તા અમલમાં લાવવાના હેતુસર પણ યથાવત્ રહેશે.

અહીં આપેલા કાનૂની પરિચ્છેદનું ગુજરાતી અનુવાદ છે:

ઇન્ડિયન હેન્ડીક્રાફ્ટ્સ એમ્પાયર અને અન્ય વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ
ઇન્ડિયા અને અન્ય, [૨૦૦૩] ૭ એસસીસી ૫૮૯, અમીર ટ્રેડિંગ
કોર્પોરેશન લિમિટેડ વિરુદ્ધ શાપૂરજી કેટા પ્રોસેસિંગ લિમિટેડ, જેટી
(૨૦૦૩) ૯ એસસી ૧૦૯= (૨૦૦૩) ૯ સ્કેલ ૭૧૩.

અમારું વિશ્લેષણ

હાલના મામલામાં વિવાદાસ્પદ વેચાણ આંતર-રાજ્ય વેચાણ છે કે નહીં તે નિર્ધારિત કરવાનું છે. જો કાનૂની કલ્પનાના ઉપાય દ્વારા એવું નિર્ધારિત થાય કે આ આંતર-રાજ્ય વેચાણ નથી, તો તે જથ્થા-હસ્તાંતરણ સમાન ગણાય છે. આવી નિષ્પત્તિ કાયદેસર સત્તાધિકારી દ્વારા કરવામાં આવે છે, જેને તે કરવા અધિકારક્ષેત્ર છે, અને તેના વિરુદ્ધ અપીલ માટે કોઈ જોગવાઈ નથી. તેથી, આવા સત્તાધિકારી દ્વારા કરવામાં આવેલ આદેશ અંતિમ અને બંધનકારક છે, એ અર્થમાં કે માત્ર નિર્ણયમાં થયેલી ભૂલના આધાર પર તેને ફરીથી ખોલી શકાય નહીં. તે બીજા અધિનિયમ હેઠળ પણ ફરીથી ખોલી શકાય નહીં, ઉદાહરણ તરીકે, સંબંધિત રાજ્યના વેચાણ કર અધિનિયમ હેઠળ, જ્યારે આદેશ કેન્દ્રીય અધિનિયમ હેઠળ કરવામાં આવ્યો હોય. અધિનિયમની કલમ ૯(૨) અધિનિયમની અન્ય જોગવાઈઓને આધીન છે, જેમાં અધિનિયમની કલમ ૬-એ ની ઉપકલમ (૨) નો પણ સમાવેશ થાય છે. “ને આધીન” એવો પ્રયોગ છે, જેના દ્વારા મર્યાદા વ્યક્ત થાય છે. આદેશ સર્વ હેતુઓ માટે અંતિમ અને બંધનકારક છે. છેતરપિંડી, ખોટું પ્રતિનિધિત્વ, મિલીભગત વગેરે જેવા મર્યાદિત આધારોએ જ તેને ફરીથી ખોલી શકાય.

આ બાબત પણ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે માલસામાનની હિલચાલ આંતર-રાજ્ય વેચાણની પ્રક્રિયામાં થઈ હોય ત્યારે પ્રમાણભૂત માલસામાનના મામલામાં કોઈ અનુમાન ઉપજાવી શકાય નહીં, પરંતુ તે જ અંતિમ અને નિશ્ચિત પુરવાર થતું નથી. તે માત્ર એક પરિબલ છે, જેને અન્ય પરિબલો સાથે ધ્યાનમાં લેવો આવશ્યક છે. જોકે, એવા મામલામાં કે જ્યાં ખરીદદાર ઉત્પાદકને પોતાની વિનિર્દેશો મુજબ માલસામાનનું ઉત્પાદન કરવા માટે ઓર્ડર આપે છે, ત્યાં વેચાણ માટેનો કરાર કરવામાં આવ્યો હતો તેવું અનુમાન ઉપજાવી શકાય.

આ અધિનિયમની કલમ ૬-એનો અભિપ્રાય અને હેતુ અંગે અમને લાંબા સમય સુધી રોકાવાની જરૂર નથી, કારણ કે તાજેતરમાં જ ૨૦મી સદી ફાઈનાન્સ કોર્પ્. લિ. વિ./એસ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્યના મામલામાં તેના પર કેટલીક વિગતવાર વિચારણા કરવામાં આવી છે, જેમાં આ મુજબ જણાવ્યું હતું:

આ ચુકાદાના પૂર્વ ભાગમાં ચાદી ૨ ની પ્રવેશ પજ હેઠળ રાજ્ય વિધાનમંડળોની સત્તાની તપાસ કરતી વખતે, અમે નોંધ્યું છે કે બેંગલ ઇમ્યુનિટી કો. લિ. કેસમાં ઠરાવ્યા મુજબ આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના સંદર્ભમાં વેચાણ અથવા ખરીદીનું સ્થાન સંપૂર્ણપણે ગૌણ છે. વધુમાં, વેચાણની વ્યાખ્યામાં પોતાના રાજ્યની અંદર વેચાણનું સ્થાન નિર્ધારિત કરીને, રાજ્યની બહાર થયેલા વેચાણો અને આયાતની પ્રક્રિયામાં થયેલા વેચાણોને 'રાજ્યની અંદરના વેચાણો' તરીકે રાજ્ય વિધાનમંડળ કાયદા દ્વારા ગણાવી શકતું નથી, કારણ કે કાનૂની કલ્પના સર્જીને અથવા અન્યથા વેચાણનું સ્થાન નિર્ધારિત કરવાની સત્તા યોગ્ય વિધાનમંડળ, એટલે કે સંસદના વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્રમાં આવે છે.

મહંત ધારમ દાસના મામલે એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે અધિનિયમનો હેતુ દીર્ઘકાલીન વિવાદનિવારણથી મુક્તિ મેળવવાનો છે. કેન્દ્રિય અને રાજ્ય અધિનિયમોની સંબંધિત જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે આ બાબત પણ ધ્યાનમાં રાખવી આવશ્યક છે.

વેચાણની વ્યાખ્યા કરતી વખતે વેચાણનું સ્થાન સંસદ દ્વારા નિર્ધારિત કરી શકાય છે, તેમાં કોઈ શંકા કે વિવાદ રહી શકતો નથી; અને અનુચ્છેદ ૨૮૬ ને ધ્યાનમાં લેતા તે તેનો વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્ર છે, તેમજ અનુચ્છેદ ૨૬૯(૩) ના સંદર્ભમાં નીચેના પરિબળોને ધ્યાનમાં લેવાના છે:

- (૧) જ્યાં વેચાણ અંગેનો કરાર પૂર્ણ થાય છે તે સ્થળ;
- (૨) માલમાં માલિકી હકનું હસ્તાંતરણ;
- (૩) કરારના પક્ષકારો જ્યાં વસે છે તે સ્થળ; અને
- (૪) માલ જ્યાં સ્થિત છે અથવા ઉત્પાદિત થાય છે તે સ્થળ.

કાયદાકીય કલ્પના દ્વારા હોય કે અન્ય રીતે, એકવાર વેચાણનું સ્થાન નિર્ધારિત થઈ જાય, ત્યારબાદ અન્ય સ્થાન નક્કી કરવાની રાજ્ય વિધાનમંડળની સત્તા નષ્ટ થઈ જાય છે, કારણ કે તે માટેની વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્ર માત્ર સંસદને જ પ્રાપ્ત છે. વેચાણમાં અનેક તત્વો હોઈ શકે છે અને એ બધાં અનિવાર્ય રીતે એક જ રાજ્યમાં બને જ એવું નથી, અને આ દૃષ્ટિએ, સંસદના કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત સિદ્ધાંતોના તર્કસંગત અનુસંગરૂપે, એક માન્યતા ધારિત જોગવાઈ દ્વારા નક્કી કરવી આવશ્યક હતી.

અમારી સમક્ષ આ બાબતનો વિવાદ કરવામાં આવ્યો નથી કે ફોર્મ એફમાં તમામ આવશ્યક વિગતો દર્શાવવાની હોય છે. એકવાર એવો નિર્ધાર કરવામાં આવે કે આવા નિવેદનો સાચા છે, ત્યારે "તત્પશ્ચાત" શબ્દપ્રયોગને ધ્યાનમાં રાખીને તે બાબત ત્યાં જ પૂર્ણ ગણવામાં આવે છે. ઉક્ત શબ્દ અત્યંત મહત્વનો છે અને તેને તેનો પૂર્ણ અસરકારક અર્થ આપવો આવશ્યક છે.

વર્ડ્સ એન્ડ ફ્રેઝિસ, પર્મનેન્ટ આવૃત્તિ, ખંડ ૪૧-અ માં, "ત્યારબાદ" ની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે આપવામાં આવી છે:

'ત્યારબાદ' શબ્દના ઓછામાં ઓછા બે અર્થ થાય છે અને તેનો અર્થ તાત્કાલિક અથવા વિલંબ વિના અથવા સમયગાળાના અંતર વિના એવો થઈ શકે છે. તેનો અર્થ આ અથવા તે પર આધારિત એવો નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે અને તે પૂર્વવર્તી કારણ અથવા શરતનો સંદર્ભ આપવા માટે વપરાય છે. તે પૂર્વવર્તી ઘટનાઓના અનુસરણ અથવા પરિણામ દર્શાવવા માટે પણ વારંવાર વપરાય છે અને જ્યારે ધારાકીય વ્યાખ્યા સંદર્ભે તેનું અવલોકન કરવામાં આવે છે, ત્યારે સમયદર્શક ક્રિયાવિશેષણ તરીકે નહીં પરંતુ ઘટનાઓના તેમના અનુષ્ઠાનના ક્રમ અથવા અનુક્રમમાં થયેલા અનુસરણનો સંદર્ભ આપતું હોવાનું ઘણીવાર અર્થઘટન કરવામાં આવે છે. સ્ટેટ એક્સ રિલ. વાર્નિક વિ. વિલ્સન.

“આ અધિનિયમના હેતુ માટે” એવો પ્રયોગ, જો સંદર્ભ અન્યથા આવશ્યક ન બનાવતો હોય, તો તેનો અર્થ તેના “તમામ હેતુઓ” એવો થાય.

એચ.એલ. સુદ, ઇનકમ ટેક્સ ઓફિસર, કમ્પ્લીઝ સર્કલ ૧(૧), બોમ્બે વિરુદ્ધ ટાટા એન્જિનિયરિંગ એન્ડ લોકોમોટિવ કો. લિ., [એઆઈઆર (૧૯૬૯)માં આ

અદાલતે ઠરાવ્યું હતું: કલમ ૪૩ માં વપરાયેલ “બધા હેતુઓ માટે” શબ્દપ્રયોગ માત્ર એટલું સૂચવે છે કે જ્યારે કોઈ નિમણૂક કોઈ નિશ્ચિત આકારણી વર્ષ માટે કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે તે આકારણી સંબંધિત બધા હેતુઓ માટે માન્ય ગણાય છે, અર્થે કે કરદાયિત્વ લાદવા, તે દાયિત્વની રકમ નક્કી કરવા અને તેની વસૂલાત કરવા માટેના બધા હેતુઓ માટે. આ શબ્દપ્રયોગ દાયિત્વને કોઈ અન્ય આકારણી સુધી વિસ્તૃત કરતો નથી, સિવાય તે આકારણી વર્ષના દાયિત્વના, જેના માટે આવી નિમણૂક કરવામાં આવી હોય.

“ઉક્ત અધિનિયમના હેતુસર” શબ્દપ્રયોગને પણ અસરકારક બનાવવો જ જોઈએ. સામાન્ય રીતે તેનો અર્થ “ઉક્ત અધિનિયમની તમામ જોગવાઈઓના હેતુસર” એવો થશે.

એમ.કે. કોચુ દેવાસ્સી વિ. કેરળ રાજ્ય, વગેરે [૧૯૭૯] ૨ ૧૧૭ના મામલામાં એવું જણાવવામાં આવ્યું છે:

૧૩. અમને કોઈપણ દલીલ સ્વીકારવી સંપૂર્ણપણે અશક્ય જણાય છે. કેરળ અધિનિયમની કલમ ૩ દ્વારા પ્રતિસ્થાપિત કરવામાં આવેલ ૧૯૪૭ના અધિનિયમની કલમ ૨ના શબ્દો સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ અને નિર્વિવાદ છે અને જ્યારે તે નક્કી કરે છે કે ‘જાહેર સેવક’ શબ્દપ્રયોગનો અધિનિયમના હેતુઓ માટે એક નિશ્ચિત અર્થ રહેશે, ત્યારે અધિનિયમમાં જ્યાં જ્યાં તે આવે ત્યાં ત્યાં તે શબ્દપ્રયોગને એ જ અર્થ આપવો ફરજિયાત છે. ‘અધિનિયમના હેતુઓ માટે’ નો અર્થ નિશ્ચિતપણે અધિનિયમની તમામ જોગવાઈઓના હેતુઓ માટે થાય છે, માત્ર કેટલીક જોગવાઈઓ માટે નહીં. જો ઇરાદો, દલીલ મુજબ, ‘જાહેર સેવક’ શબ્દપ્રયોગની વ્યાખ્યાની લાગુ પડતાને મર્યાદિત કરવાનો હોત, તો વપરાયેલી ભાષા ‘અધિનિયમના હેતુઓ માટે’ એવી ન હોત, પરંતુ ‘અધિનિયમના તે હેતુઓ માટે જેટલા હદ સુધી તે ભારતીય દંડ સંહિતાની

કલમ ૧૬૧ થી ૧૬૫-એ હેઠળના ગુનાઓ સાથે સંબંધિત છે' જેવી કંઈક હોત"

શ્રીષ્ઠ ધાવણ પ્રકરણમાં કાયદો નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યો છે:

"આથી, ભાડૂત ભાડાપટ્ટાની સમગ્ર અવધિ પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી રાહ જોઈને પછી છેતરપિંડી અથવા મિલીભગતના આધારે અમલવારી સામે વાંધો ઉઠાવી શકતો નથી, જો સુધી તે એ સ્થાપિત ન કરે કે તેને તેની જાણ નહોતી અને તેની જાણ તેને પ્રથમ વખત માત્ર અમલવારીના સમયે જ થઈ હતી. અન્ય શબ્દોમાં, ભાડૂત સકારાત્મક રીતે એ સ્થાપિત ન કરે કે ભાડાપટ્ટાની અવધિ પૂર્ણ થાય તે પહેલાં તેને છેતરપિંડીની જાણ નહોતી, ત્યાં સુધી નિયંત્રક અમલવારીમાં વાંધો સ્વીકારવામાં ન્યાયસંગત ગણાશે નહીં. તેથી, પ્રક્રિયાત્મક પાસા અંગેનો કાયદો નીચે દર્શાવેલ હદ સુધી સ્થિર માનવો જોઈએ.

(૧) મંજૂરીની વૈધતા અંગેનો કોઈપણ વાંધો ભાડાપટ્ટાની અવધિ પૂર્ણ થાય તે પહેલાં ઉઠાવવો જોઈએ.

(૨) છેતરપિંડી, મિલીભગત વગેરેની જાણ થતાં જ તરત વાંધો કરવો જોઈએ.

(૩) અસાધારણ પરિસ્થિતિઓમાં જ ભાડાપટ્ટાની અવધિ પૂર્ણ થયા પછી ભાડૂતને વાંધો ઉઠાવવાની પરવાનગી આપી શકાય.

(૪) છેતરપિંડી અથવા મિલીભગત સાબિત કરવાનો ભાર તેવો આક્ષેપ કરનાર વ્યક્તિ પર રહે છે."

આ ઉપરાંત આ પણ નોંધવામાં આવ્યું હતું:

“....કોઈ કાર્યવાહી ત્યારે બિનવિચારસભર ગણાય છે જ્યારે તે વિચારો વિના અથવા કોઈ પણ કાળજી કે સાવચેતી વિના કરવામાં આવે. કાનૂનમાં, તે કાનૂની જોગવાઈનો કોઈ વિચાર કર્યા વિના આદેશ પસાર કરવો છે. જો કોઈ કલમ અનુસાર સત્તાધિકારીએ તપાસ કરીને અથવા કોઈ તથ્યના અસ્તિત્વ કે અનસ્તિત્વ બાબતે સંતોષ પામી આદેશ પસાર કરવાનો હોય, તો તે અંગે નિર્ધારિત ફરજ વધુ ઊંચી બને છે અને તપાસ કરવાની ફરજ પ્રત્યે યોગ્ય ધ્યાન રાખ્યા વિના પસાર કરવામાં આવેલ આદેશ બિનવિચારસભર ગણાઈ શકે છે.”

વધુમાં, "ના આધિન" આ અભિવ્યક્તિને અસરકારક રીતે અમલમાં મૂકવી જ જોઈએ.

બ્લેક્સ લો ડિક્શનરી, પમી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૧૨૭૮ પર, "ના આધિન" અભિવ્યક્તિની નીચે મુજબ વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે:

"અધીન, ગૌણ, આધીનસ્થ, નીચું, આદેશપાલક; દ્વારા નિયંત્રિત અથવા અસરગ્રસ્ત; શરતે કે; પૂરી પાડેલ હોય તો; માટે જવાબદાર. હોમાન વિ. એમ્પ્લોયર્સ રિ-ઇન્શ્યોરન્સ કોર્પન.૩૪૫ મો.૬૫૦, ૧૩૬ એસઈબ્લ્યુ. ૨૬૧ ૮૯, ૩૦૨"

"નિર્ધારણ" શબ્દને પણ તેનો પૂર્ણ પ્રભાવ આપવો જોઈએ, જે મનન-વિચારના પ્રયોગ અને નિષ્કર્ષની અભિવ્યક્તિનું પૂર્વાનુમાન કરે છે. તે સત્તાવાર નિર્ધારણનો અર્થ દર્શાવે છે અને માત્ર અભિપ્રાય કે તારણનો નથી.

અચ્ચર, પી. રામનાથા : લો લેક્સિકોન, રમી આવૃત્તિમાં, આ મુજબ જણાવવામાં આવ્યું છે:

"નિર્ધારણ અથવા આદેશ. 'નિર્ધારણ' શબ્દનો અર્થ એવો થાય છે કે તે કોઈ મતનું અસરકારક અભિવ્યક્તિકરણ છે, જે કોઈ વિવાદ અથવા તકરારનો અંત એવી સત્તા દ્વારા લાવે છે, જેને માન્ય કાયદા હેઠળ તેના નિરાકરણ માટે તે સોંપવામાં આવ્યો હોય. 'આદેશ' શબ્દનો અર્થ પણ સમાન જ હોવો જોઈએ, ફરક એટલો જ કે તે વિવાદનો અંત લાવનાર હોવો આવશ્યક નથી. નિર્ધારણ અથવા આદેશ ન્યાયિક અથવા અર્ધ-ન્યાયિક હોવો જોઈએ. જસવંત શુગર મિલ્સ લિમિટેડ વિ. લક્ષ્મી ચંદએઆઈઆર (૧૯૬૩) એસસી ૬૭૭, ૬૮૦ (ભારતનું સંવિધાન, કલમ ૧૩૬).

બ્લેક્સ લો ડિક્શનરી, ૬ઠ્ઠી આવૃત્તિમાં, આ પ્રમાણે જણાવવામાં આવ્યું છે:

"અપીલના હેતુ માટે 'નિર્ધારણ' ત્યારે 'અંતિમ ચુકાદો' ગણાય છે જ્યારે નીચલી અદાલતે કાર્યવાહીમાં પક્ષકારોના હકો અંગેનું પોતાનું નિર્ણયન પૂર્ણ કર્યું હોય. થોમસ વાન ડાયકેન જોઈન્ટ વેન્ચર વિ. વાન ડાયકેન."

આ બાબતે કોઈ વિવાદ નથી કે આંતર-રાજ્ય વેચાણ કે રાજ્યઅંતર્ગત વેચાણ કયું કહેવાય તેની નિર્ધારણ માટેના સિદ્ધાંતો સંવિધાનની કલમ ૨૬૯ના ખંડ (૩) અને કલમ ૨૮૬ના ખંડ (૩) માં સમાવિષ્ટ સ્પષ્ટ જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર નિર્ધારિત કરવાના રહે છે. આવી કાનૂની કલ્પનાના કારણે કયા સિદ્ધાંતો અનુમાનિત કરી શકાય તે અંગે આ અદાલતે કોન્સોલિડેટેડ કોફી લિ. માં નીચેના શબ્દોમાં જણાવ્યું છે:

" 'એક "સિદ્ધાંત" નો અર્થ સામાન્ય માર્ગદર્શક નિયમ થાય છે, અને તેમાં વિશિષ્ટ નિર્દેશોનો સમાવેશ થતો નથી, કારણ કે તે વિષયવસ્તુ અનુસાર બદલાતા રહે છે, જેમ કે શિયરમન, જે., એ મેક્સિઅધ વિ.ફિઅરસન (૧૯૨૨)૬૫૯યુએન ૩૭, ૩૮માં જણાવ્યું છે.' તેવી જ રીતે વર્ડ્સ એન્ડ ફ્રેઝીસ, પરમનેન્ટ એડન., વોલ. ૩૩-એ ના પૃષ્ઠ ૩૨૭ પર એ રીતે સમજાવવામાં આવ્યું છે કે 'સિદ્ધાંતનો અર્થ ક્રિયા માટે માર્ગદર્શક તરીકે સ્વીકારવામાં આવેલ અથવા સ્વીકાર્ય ગણાવવામાં આવેલ સામાન્ય કાયદો અથવા નિયમ થાય છે'. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, કોઈ વિશિષ્ટ અથવા ચોક્કસ દાખલા, વ્યવહાર અથવા પરિસ્થિતિને નિયંત્રિત કરતા કોઈ ચોક્કસ નિર્દેશના વિરુદ્ધ, સિદ્ધાંત એવો માર્ગદર્શક નિયમ હશે જે સામાન્ય રીતે કેસો અથવા કેસોના વર્ગ પર લાગુ પડે. આ દૃષ્ટિકોણથી જોવામાં આવે તો સ્પષ્ટ થશે કે કલમ ૫ ની ઉપકલમ (૩) એક સિદ્ધાંત ઘડે છે, કારણ કે તે તેમાં નિર્દિષ્ટ બે શરતોને પૂર્ણ કરતી તમામ અંતિમ પૂર્વવર્તી વેચાણો પર લાગુ પડતો સામાન્ય માર્ગદર્શક નિયમ નિર્ધારિત કરે છે અને અંતિમ પૂર્વવર્તી વેચાણના કોઈ વિશિષ્ટ અથવા ચોક્કસ વ્યવહારને નિયંત્રિત કરતો કોઈ ચોક્કસ નિર્દેશ નથી આપતો. અન્ય શબ્દોમાં, આ જોગવાઈની વિષયવસ્તુ દર્શાવે છે કે તે એક સિદ્ધાંત નિર્ધારિત કરે છે."

એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો હતો:

આ નિવેદનમાંથી બે બાબતો સ્પષ્ટ થાય છે; પ્રથમ, મોહદ. સેરાજુદ્દીનનો નિર્ણય ખાસ કરીને એવો તરીકે ઉલ્લેખિત કરવામાં આવ્યો છે કે જેના કારણે સુધારો આવશ્યક બન્યો હતો અને બીજું, હાલના કરારો અથવા ઓર્ડરોના પાલનરૂપે ત્યારબાદની એજન્સી અથવા ખાનગી નિકાસ ગૃહ દ્વારા તે માલની નિકાસ કરી શકાય તે માટે નાના અને મધ્યમ પાયાના ઉત્પાદકો દ્વારા નિકાસ કેનાલાઈઝિંગ એજન્સી અથવા ખાનગી નિકાસ ગૃહને કરવામાં આવેલી અંત્યપૂર્વ વેચાણોને તે માલની નિકાસ સાથે અવિભાજ્ય રીતે સંકળાયેલી

માનવામાં આવે છે અને તેથી મુક્તિના લાભના પ્રદાન માટે નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવી છે. પરંતુ અહીં ફરીથી, 'હાલનો કરાર' કોની સાથે છે તે સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું નથી. અન્ય શબ્દોમાં, આ નિર્ણાયક મુદ્દે આ નિવેદન મૌન છે અને હાલનો કરાર વિદેશી ખરીદદારે સાથે હોવો જોઈએ કે નિકાસ કરવાની શરત ધરાવતા સ્થાનિક પક્ષ સાથેનો કોઈપણ કરાર તેમાં સામેલ થશે કે કેમ તે બાબતે પ્રકાશ પાડતું નથી. તેથી, આ પ્રશ્ન ફરીથી યોગ્ય અર્થઘટન પર નિર્ભર રહેશે અને, જેમ અમે ઉપર જણાવ્યું છે તેમ, અર્થઘટનના મુદ્દે અગાઉ ચર્ચાયેલાં બે પાસાં દર્શાવે છે કે આવશ્યક અનુસંગથી કલમ ૫(૩)માં ઉલ્લેખિત 'કરાર'નો અર્થ વિદેશી ખરીદદારે સાથેનો કરાર થાય છે.

અનુચ્છેદ ૨૬૮ ની ઉપકલમ (૩) ના અર્થમાં, આંતર-રાજ્ય વેચાણને સ્થાનિક વેચાણથી ભિન્ન ગણાવવામાં આવ્યું છે.

જે માટે અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી કાયદેસરની સત્તા દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ આદેશ, તે પ્રક્રિયાત્મક કાયદાનો નહીં પરંતુ મૂળભૂત કાયદાનો એક ભાગ ગણાશે. આ ઉપરાંત, અપીલ માટે કોઈ જોગવાઈ નથી. આથી, માત્ર છેતરપિંડી, ખોટી રજૂઆત વગેરે જેવા મર્યાદિત કેસોમાં જ પુનર્મૂલ્યાંકન કરવાનો નિર્દેશ આપી શકાય અને માત્ર નિર્ણયમાં ભૂલ થઈ હોય તો નહિ.

જો તે કાનૂની કલ્પના દ્વારા નિર્ધારિત આંતર-રાજ્ય વેચાણ ન હોય, તો તે જથ્થાના હસ્તાંતરણ સમાન થાય છે અને આ એવો નિષ્કર્ષ છે કે જે એક વૈધાનિક સત્તાધિકારીએ નોંધ્યો છે, જેના વિરુદ્ધ અપીલ માટે કોઈ જોગવાઈ અસ્તિત્વમાં નથી. તેથી, માત્ર ચુકાદાકીય ભૂલ થઈ હતી અથવા મતમાં ફેરફાર થયો હતો એવી પૂર્વધારણા પર તેને ફરીથી ખોલી શકાશે નહીં.

એકવાર એવું ઠરાવવામાં આવે કે કલમ ૬-એની ઉપકલમ (૨)ની શરતો મુજબ સર્જાયેલી કાનૂની કલ્પનાને ધ્યાનમાં રાખીને કોઈ મુદ્દાનો એવો નિર્ધારણ નિર્ણાયક છે, તો અનુસંગિક રીતે અનિવાર્યપણે એવું અનુસરશે કે તે બંધનકારક છે.

ફોર્મ એક્માં પૂરી પાડવાની આવશ્યક વિગતો સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે આવશ્યક પુરાવો એ બાબતનો છે કે માલ હકીકતમાં કરદાતા પોતે અથવા તેની શાખા કચેરી અથવા તેના પ્રતિનિધિને હસ્તાંતરિત કરવામાં આવ્યો હતો કે નહીં, અને કોઈ તૃતીય પક્ષને નહીં. આ સિવાયની કોઈપણ અન્ય તપાસ આકારણી સત્તાધિકારીના અધિકારક્ષેત્રની બહાર છે.

એ સાચું છે કે આ અદાલતે અશોક લેલેન્ડ કેસમાં, વિષયની વિચારણા કરીને અને એવું ધારણ કરતાં કે કલમ ૬-એની ઉપકલમ (૨) મુજબની કાનૂની કલ્પનાના કારણે કોઈ વૈધાનિક અંતિમતા સંલગ્ન કરવામાં આવી નહોતી, એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો:

"છેવટે, કલમ ૬-એ પણ આ અધિનિયમની જ એક જોગવાઈ છે. તેને બાકીની જોગવાઈઓ કરતાં ઉચ્ચ દરજ્જો આપવાનો કોઈ કારણ નથી.

સંપૂર્ણ આદર સાથે, તેમાં અદાલતે આ બાબતનું ધ્યાનમાં લીધું નહોતું કે કલમ ૬-અ ની જોગવાઈઓ તેમાં સમાયેલ પૂર્વશરતોની સંતોષપ્રાપ્તિના આધીન બહિષ્કારક જોગવાઈરૂપે પ્રદાન કરવામાં આવેલ હોવાથી, તે અધિનિયમની આરોપણકારી કલમ ૬ કરતાં ઉચ્ચ સ્તરે સ્થિત છે. આકારણી સત્તાધિકારી આદેશ પસાર કરતી વખતે અધિકારક્ષેત્ર સંબંધિત તથ્યને ધ્યાનમાં લેવા માટે બાધ્ય છે. એકવાર એવું નિષ્કર્ષ આવે કે પોતાની જ અધિકારક્ષેત્ર નક્કી કરવાની સંપૂર્ણ સત્તા

પ્રદાન થયેલી હોવા છતાં, અધિનિયમ હેઠળ તેને કોઈ અધિકારક્ષેત્ર ન હતું, ત્યારે આકારણી સત્તાધિકારીનું મંતવ્ય અંતિમતા પ્રાપ્ત કરે છે. અધિકારક્ષેત્ર સંબંધિત તથ્ય શું ગણાય તે બાબત આ અદાલતે શ્રિષ્ઠ ધવન માં નીચેના શબ્દોમાં નોંધેલી છે:

૧૯. ... અધિકારક્ષેત્ર સંબંધિત તથ્ય એવું તથ્ય છે કે જેના અસ્તિત્વ અથવા અનસ્તિત્વ પર અદાલત, ટ્રિબ્યુનલ અથવા સત્તાધિકારી દ્વારા અધિકારક્ષેત્ર સ્વીકારવાનું કે સ્વીકારવાનું નકારવાનું નિર્ભર રહે છે. બ્લેક્સ લીગલ ડિક્શનરીમાં તેનું આ રીતે સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું છે કે તે એવું તથ્ય છે, જે કોઈ નિશ્ચિત મામલામાં અદાલત યોગ્ય રીતે અધિકારક્ષેત્ર સ્વીકારી શકે તે પહેલાં અસ્તિત્વમાં હોવું આવશ્યક છે. અધિકારક્ષેત્રના સંબંધમાં તથ્ય વિષયક ભૂલ, અધિકારક્ષેત્ર સંબંધિત તથ્યની ભૂલ ગણાય છે. કોઈ પણ કાનૂની સત્તાધિકારી અથવા ટ્રિબ્યુનલ એવા વિષયવસ્તુ વિષે અધિકારક્ષેત્ર સ્વીકારી શકતું નથી, જે અધિનિયમ તેના પર પ્રદાન કરતું નથી, અને જો અધિકારક્ષેત્ર જે તથ્ય પર નિર્ભર છે તે તથ્ય અંગે ખોટો નિર્ણય કરીને અદાલત અથવા ટ્રિબ્યુનલ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે, તો એવો આદેશ દૂષિત બને છે. અધિકારક્ષેત્ર સંબંધિત તથ્યની ભૂલ આદેશને અધિકારાતિક્રમિત અને દોષપૂર્ણ બનાવે છે.

સાઉથ ઇન્ડિયા કોર્પન. (પી) લિ. વિ.સેકે. બોર્ડ ઓફ રેવન્યુ એઆઈઆર [૧૯૬૪] એસસી ૨૦૭માં આ અદાલતે ઠરાવ્યું છે કે વિશેષ જોગવાઈઓ સામાન્ય જોગવાઈઓ ઉપર પ્રબળ રહેશે. ૧૦૬. વધુમાં, આ બાબત પણ સુસ્થાપિત છે કે કોઈ વહીવટી સત્તાધિકારી અથવા અર્ધ-ન્યાયિક સત્તાધિકારી, કોઈ વિવાદનું નિરાકરણ કરતાં સમયે, યોગ્ય પ્રશ્ન ઉઠાવવા અને તેનો ઉત્તર આપવા માટે બાધ્ય છે જેથી તે આ નિષ્કર્ષે પહોંચી શકે કે તેને તે બાબતમાં અધિકારક્ષેત્ર છે કે નહીં. કાનૂની કલ્પનાના પરિણામે, જે તે હેઠળ કરવામાં આવેલા નિર્ધારણના આધારે લાગુ પડે છે, કેન્દ્રીય અધિનિયમની જોગવાઈઓ અપવર્જિત ગણાશે.

એ.વી. ફર્નાન્ડિઝ વિ./એસ. કેરળ રાજ્ય મામલે આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું:

"એક બાજુ કરમાંથી મુક્તિ અથવા કરની પરતફેર અથવા કરમાં રાહત સંબંધિત કાનૂનમાં સમાવવામાં આવેલી જોગવાઈઓ અને બીજી બાજુ કર માટેની બિનજવાબદારી અથવા કર ન લાદવા સંબંધિત જોગવાઈઓ વચ્ચે વ્યાપક ભેદ છે. પ્રથમ સ્થિતિમાં, કરમાંથી મુક્તિ અથવા કરની પરતફેર અથવા કરમાં રાહત સંબંધિત જોગવાઈઓ ન હોત, તો વેચાણકારના કુલ વળતરમાં તે વેચાણો અથવા ખરીદીઓનો સમાવેશ કરવો પડત, કારણ કે તેઓ પ્રથમદષ્ટિએ કરલાયક છે અને તે અંગે વેચાણકારને જે એકમાત્ર હક છે તે એવો છે કે, જેના પર કર લાદી શકાય તેવો નેટ વળતર નિર્ધારિત કરવા માટે કુલ વળતરમાંથી કપાત આપવામાં આવે. બીજી સ્થિતિમાં, વેચાણો અથવા ખરીદીઓ સંપૂર્ણપણે કરાધાનમાંથી મુક્ત હોય છે. વિધાનમંડળ તેના પર કર લાદતો અથવા કર લાદવાની સત્તા આપતો કાયદો બનાવી શકતું નથી અને તેઓ આવા કોઈ કરલાદણ માટે જવાબદાર નથી. જો તેઓ આ રીતે કર માટે જવાબદાર ન હોય, તો તેમના પર કોઈ કર વસૂલ અથવા લાદી શકાય નહીં અને તેઓ સર્વથા અધિનિયમના કાર્યક્ષેત્રમાં આવતા નથી. તેઓ કરલાયક નથી એ જ હકીકત તેમને તે કુલ વળતરની તેમજ તે નેટ વળતરની ગણતરીમાંથી બહાર રાખવા માટે પૂરતી છે, જેના પર વેચાણકર વસૂલ અથવા લાદી શકાય."

સહની સ્ટીલ (સુપ્રા) મામલામાં, જેના પર આકારણી સત્તાધિકારીએ નિર્ભરતા મૂકી છે, એવી દલીલ ઉઠાવવામાં આવી હતી કે નોંધાયેલ મુખ્ય કચેરી અને શાખા કચેરી વેચાણવેરા કાયદા હેઠળ અલગ અલગ વેપારીઓ તરીકે નોંધાયેલ હતી અને શાખા કચેરી દ્વારા કરવામાં આવેલા વ્યવહારોને નોંધાયેલ મુખ્ય કચેરી દ્વારા કરવામાં આવેલા વ્યવહારો સાથે એકરૂપ ગણવા જોઈએ નહીં. પઠક, ન્યાયાધીશ, જે તે સમયે માનનીય મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ હતા, તેમણે આ મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“...અમે સંમત થઈ શકતા નથી. વર્તમાન કેસમાં જેમ, ખરીદદાર શાખા કચેરી પાસે ઓર્ડર આપે અને શાખા કચેરી તે ઓર્ડરની શરતો તથા વિગતવાર નિર્દેશો નોંધાયેલ કચેરીને સંપ્રેષિત કરે અને વેચાણ માટે માલ મોકલવો, બિલિંગ કરવું તથા વેચાણ કિંમત પ્રાપ્ત કરવું તે બાબતોમાં શાખા કચેરી પોતે સંબંધિત હોય, તો પણ નિષ્કર્ષ એવો જ આવવો જોઈએ કે ખરીદદારે આપેલો ઓર્ડર કંપનીને આપેલો ઓર્ડર છે, અને તે ઓર્ડરની પૂર્તિ કરવા માટે ઉત્પાદિત માલ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્યની અંદર આવેલી નોંધાયેલ કચેરીમાંથી રાજ્યની બહાર આવેલી શાખા કચેરી સુધી, ખરીદદારને માલની ડિલિવરી આપવા હેતુથી, પોતાની મુસાફરીનો આરંભ કરે છે....”

તે કેસના તથ્યોમાં અદાલતે એવું ધારણ કર્યું કે મુખ્ય કચેરીમાંથી શાખા કચેરી સુધીની હેરફેર શાખા કચેરીને પહોંચાડવાના હેતુસર હતી અને ત્યારબાદ શાખા કચેરી મારફતે ખરીદદારને પહોંચાડવાના હેતુસર હતી. શાખા કચેરીએ માત્ર એક માધ્યમ તરીકે કાર્ય કર્યું હતું, જેના દ્વારા માલ ખરીદદાર સુધી જવાના માર્ગમાં પસાર થયો હતો. તેમ છતાં, એ નોંધવું સંબંધિત છે કે અદાલતે આ બાબત નિરીક્ષી હતી:

“...જો સંબંધિત માલ હૈદરાબાદસ્થિત નોંધાયેલ કાર્યાલય દ્વારા રાજ્યની બહાર આવેલ શાખા કાર્યાલયને ખુદ્દા બજારમાં વેચાણ માટે અને ખરીદદારે આપેલા કોઈ પણ ઓર્ડરના સંદર્ભ વિના મોકલવામાં આવ્યો હોત, તો વાત અલગ હોત. આવા કિસ્સામાં, જો માલ શાખા કાર્યાલયમાંથી ખરીદવામાં આવે, તો તે એવું વેચાણ નથી જેના હેઠળ માલે હૈદરાબાદથી પોતાનું ગમન શરૂ કર્યું હોય. તે એવું વેચાણ છે જેમાં માલ માત્ર શાખા કાર્યાલયમાંથી ખરીદદાર સુધી જ ખસેડાયો હતો...”

તેથી, ફોર્મ એફમાં કરવામાં આવેલી ઘોષણાની ચકાસણીનો હેતુ એ છે કે શાખા કચેરીએ માત્ર માધ્યમ તરીકે કાર્ય કર્યું હતું કે ખરીદદાર અને રાજ્યની બહાર

આવેલ નોંધાયેલ કચેરી અથવા કંપનીની કચેરી વચ્ચે કરવામાં આવેલ વેચાણના કરારથી સ્વતંત્ર રીતે તે વ્યવહાર થયો હતો કે નહીં. તેથી, ઉક્ત નિર્ણય આ જોગવાઈના અમારા વાંચનના વિરુદ્ધ જતો નથી. વધુમાં, અમારી સમક્ષ જે પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો છે, તે ત્યાં ઉઠાવવામાં આવ્યો ન હતો.

તેથી, અમારો મત એવો છે કે સર્વોચ્ચ અદાલતે *અશોક લેલેન્ડ* કેસમાં કરેલાં અવલોકનો, જેમાં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે રાજ્ય અધિનિયમની કલમ ૧૬ હેઠળની કાર્યવાહીનું પુનઃપ્રારંભ કલમ ૬-એની ઉપકલમ (૨) હેઠળ પારિત કરાયેલા આદેશને વિષયવસ્તુ બનાવીને થઈ શકે, તે યોગ્ય ન હતાં. ૧૧૨. તેમ છતાં, અમે તાત્કાલિક ઉમેરવું યોગ્ય માનીએ છીએ કે તેનો એવો અર્થ નહીં થાય કે જ્યાં એવો આદેશ છેતરપિંડી, સાંઠગાંઠ, ખોટી રજૂઆત અથવા મહત્વના તથ્યોના દબાવા દ્વારા, અથવા ખોટી વિગતો આપીને કે પૂરું પાડી મેળવી લેવાયો હોય, ત્યાં કાનૂની રીતે દૂષિત થયેલો એવો આદેશ ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતના વ્યાપમાં નહીં આવે.

મૂલ્યાંકનનો આદેશ યદ્યપિ રાજ્ય અધિનિયમ હેઠળ પસાર કરવામાં આવ્યો હોય. પરંતુ, એકવાર એવું ઠરે કે સંબંધિત રાજ્ય અધિનિયમ તથા કેન્દ્રીય અધિનિયમ બંને લાગુ પડતા નથી, જેના પરિણામે વેચાણકર અન્ય રાજ્ય અધિનિયમ હેઠળ ચૂકવવાનો બને, ત્યારે રાજ્ય અધિનિયમ કે કેન્દ્રીય અધિનિયમ હેઠળ કાર્યવાહી ફરીથી ખોલવાની સત્તા આકર્ષિત થશે કે કેમ તે બાબતે શંકા રહે છે. ભૂલનું સુધારણ કરવા માટે અધિનિયમમાં કોઈ સત્તા અસ્તિત્વમાં નથી. આ દૃષ્ટિકોણથી, માત્ર મૂલ્યાંકન સત્તાધિકારીના મતમાં ફેરફાર થવો અથવા વિષયને ફરીથી જોવાની ઈચ્છા થવી, તેને કાર્યવાહી ફરીથી ખોલાવવાની કોઈ અધિકારક્ષેત્ર સોંપતી નથી. નવું સામગ્રી મળી આવવું, યદ્યપિ એક આધાર બની શકે, તો પણ તે માત્ર તેના આધારે કાર્યવાહી ફરીથી ખોલવાનો આધાર બની શકતું નથી, જ્યાં સુધી એવું ન જણાય કે આવી શોધના કારણે અધિકારક્ષેત્ર સંબંધિત ભૂલ કરવામાં આવી

છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, જ્યારે કલમ ૬-એની ઉપકલમ (૨) મુજબ પસાર કરાયેલ આદેશ ગેરકાયદેસર અથવા પ્રારંભથી જ શૂન્ય અથવા અન્યથા રદચોગ્ય હોવાનું જણાય, ત્યારે જ મૂલ્યાંકન સત્તાધિકારીને કાર્યવાહી ફરીથી ખોલવાનો નિર્દેશ આપવા માટે અધિકારક્ષેત્ર પ્રાપ્ત થાય છે, અને અન્યથા નહીં.

શ્રીષ્ટ ધવનમાં આ અદાલતે આ રીતે ઠરાવ્યું છે:

"૨૦. છેતરપિંડી અને મિલીભગત કોઈપણ સંસ્કારી ન્યાયશાસ્ત્રીય વ્યવસ્થામાં અતિશય ઔપચારિક કાર્યવાહી ને પણ દૂષિત કરી દે છે. તે માનવીય વર્તનને વર્ણવતો એક ખ્યાલ છે. માઈકલ લેવી છેતરનાર વ્યક્તિની તુલના મિલ્ટનના જાદુગર, કોમસ, સાથે કરે છે, જેણે પોતાની આ ક્ષમતામાં ગર્વ અનુભવ્યો હતો કે, 'હું મને સરળહૃદય માણસ સુધી પાંખે ઉડાડી લઈ જાઉં અને તેને ફાંસામાં ફસાવી દઉં'. તેનું અર્થઘટન કપટ અથવા છેતરામણીના કૃત્ય તરીકે કરવામાં આવ્યું છે. વેબ્સ્ટરના થર્ડ ન્યૂ ઇન્ટરનેશનલ ડિક્શનરીમાં સમન્યાયના ક્ષેત્રમાં છેતરપિંડીની વ્યાખ્યા એવી આપવામાં આવી છે કે તેવું કૃત્ય અથવા કૃત્ય ન કરવું અથવા તથ્યનું ગોપન, જેના દ્વારા એક વ્યક્તિ બીજી સામે અંતરાત્માને વિરુદ્ધ એવો લાભ મેળવે છે, અથવા જેને સમન્યાય અથવા જાહેર નીતિ બીજી વ્યક્તિને હાનિકારક હોવાને કારણે પ્રતિબંધિત કરે છે. બ્લેક્સ લીગલ ડિક્શનરીમાં, છેતરપિંડીની વ્યાખ્યા સત્યને જાણપૂર્વક વાંકું વાળવા તરીકે કરવામાં આવી છે, જેથી બીજી વ્યક્તિ તેના પર વિશ્વાસ રાખીને પોતાની કોઈ મૂલ્યવાન વસ્તુથી અલગ પડે અથવા કાનૂની હકનો પરિત્યાગ કરે; હકીકત સંબંધિત બાબતનું ખોટું પ્રતિનિધિત્વ, ભલે તે શબ્દો દ્વારા હોય કે વર્તન દ્વારા, ખોટા અથવા ભ્રામક આક્ષેપો દ્વારા, અથવા જે જાહેર કરવું જોઈએ હતું તે ગોપન રાખીને, જે બીજી વ્યક્તિને છેતરે છે અને તેને છેતરવાનો જ ઇરાદો રાખે છે જેથી તે તેના આધારે કાર્ય કરે અને તેને કાનૂની હાનિ પહોંચે. કન્સાઈઝ

ઓક્સફર્ડ ડિક્શનરીમાં તેની વ્યાખ્યા ફોજદારી છેતરામણી, અયોગ્ય લાભ મેળવવા માટે ખોટા પ્રતિનિધિત્વનો ઉપયોગ; અપ્રામાણિક ચુકિત અથવા કપટ તરીકે કરવામાં આવી છે. હેલ્સબરીઝ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ અનુસાર, જો કોઈ પ્રતિનિધિત્વ સંબંધિત તારીખે તત્ત્વ અને હકીકત બન્નેમાં ખોટું હોય, તો તે ખોટું માનવામાં આવે છે અને તેથી તે ભ્રામક પ્રતિનિધિત્વ ગણાય છે. કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૭ છેતરપિંડીને એવી ક્રિયા તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે જે કરારના પક્ષકાર દ્વારા બીજી વ્યક્તિને છેતરવાના ઇરાદાથી કરવામાં આવે. શબ્દકોશમાં આપેલા અર્થથી કે અન્ય રીતે પણ, છેતરપિંડી કોઈ તથ્ય વિશે પ્રતિનિધિત્વ કરનારની ઇરાદાપૂર્વકની સક્રિય ભૂમિકામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે, જ્યારે તેને ખબર હોય છે કે તે અસત્ય છે, છતાં તે પ્રતિનિધિત્વ સ્વીકારનારને તેને સત્ય માનવામાં ભ્રમિત કરવામાં સફળ થાય છે. પ્રતિનિધિત્વ છેતરપિંડીયુક્ત બનવા માટે તે તથ્ય વિશેનું હોવું જોઈએ અને તે ખોટું હતું તેની જાણ સાથે કરવામાં આવેલું હોવું જોઈએ. એક પ્રખ્યાત અંગ્રેજી કેસ (કેરી વિરુદ્ધ પૌક) [૧૮૮૬-૮૦] ઓલ ઇઆર ૧ માં શું છેતરપિંડી ગણાય તે આ રીતે વર્ણવવામાં આવ્યું હતું: (એઆરઆર ઇઆર પેઈજ નં.૨૨ બી-સી) 'છેતરપિંડી ત્યારે સાબિત થાય છે જ્યારે બતાવવામાં આવે કે ખોટું પ્રતિનિધિત્વ કરવામાં આવ્યું હતું (૧) જાણપૂર્વક, અથવા (૨) તેની સત્યતામાં વિશ્વાસ વિના, અથવા (૩) બેદરકારીપૂર્વક, તે સત્ય હોય કે ખોટું તેની પરવા કર્યા વિના.'

આ બાબતના આ પાસાનું તાજેતરમાં આ અદાલતે રોશન દીન વિ. પ્રીતી લાલ અને અનિતા વિ. આર. રામબિલાસ, રામ પ્રીતી યાદવ વિ. યુ.પી. બોર્ડ ઓફ હાઈ સ્કૂલ એન્ડ ઇન્ટરમીડિયેટ એજ્યુકેશન તથા રામ ચંદ્ર સિંહ વિ. સાવિત્રી દેવી મામલાઓમાં વિચારણા કર્યું છે.

"મહત્વના દસ્તાવેજને છુપાવવો એ પણ અદાલત સામે કરેલ કપટ (છળ) સમાન ગણાશે. (જુઓ ગૌરીશંકર અને અન્ય વિરુદ્ધ જોશી અંબા શંકર ફેમિલી ટ્રસ્ટ

અને અન્ય, [1996] 3 SCC 310 અને એસ.પી. ચેંગલવરાય નાયડુ (મૃત્યુ પામનાર) કાનૂની વારસદારો મારફતે વિરુદ્ધ જગન્નાથ (મૃત્યુ પામનાર) કાનૂની વારસદારો મારફતે અને અન્ય, [1994] 1 SCC 1)."

રેસ જ્યુડિકેટા

માત્ર એટલા કારણો કે કોઈ અપીલની જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી, આદેશને અંતિમતા પ્રાપ્ત નહીં થાય એવો કોઈ કાયદો નથી. ચુકાદાની અંતિમ બંધનકારકતા

રેસ જ્યુડિકેટાનો સિદ્ધાંત પ્રક્રિયાત્મક જોગવાઈ છે. અધિકારક્ષેત્ર સંબંધિત પ્રશ્નનો નિર્ણય જો ખોટી રીતે કરવામાં આવ્યો હોય, તો તે રેસ જ્યુડિકેટાના સિદ્ધાંતને આકર્ષિત કરતો નથી. જ્યારે કોઈ આદેશ અધિકારક્ષેત્ર વિના પસાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે રદબાતલ બની જાય છે. જ્યારે કોઈ આદેશ રદબાતલ હોય, ત્યારે તેને એસ્ટોપેલ, અધિકારત્યાગ અથવા રેસ જ્યુડિકેટા જેવા પ્રક્રિયાત્મક સિદ્ધાંતોનો આશ્રય લઈને સમર્થન આપી શકાય નહીં. આ પ્રશ્ન પર ત્યારબાદ રમનિક વલ્લભદાસ માધવાણી વિ. તારાબેન પ્રવીણલાલ માધવાણી મામલામાં વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં આ અદાલતે નીચે મુજબ નોંધ્યું હતું:

"જ્યાં સુધી વ્યાજદરના પ્રશ્નનો સંબંધ છે, ત્યાં નોંધવા યોગ્ય છે કે વડી અદાલતે પોતે જ એવું નિષ્કર્ષ આપ્યું હતું કે વ્યાજદર ૬% નક્કી થવો જોઈતો હતો. વડી અદાલતના મતે જે રેસ જ્યુડિકેટાના સિદ્ધાંતો આ મામલે અમલમાં આવે એમ માનવામાં આવ્યા હતા, અમારા મત અનુસાર, તે લાગુ પડતા નથી. રેસ જ્યુડિકેટાના સિદ્ધાંતો પ્રક્રિયાત્મક જોગવાઈ છે. જ્યાં અધિકારક્ષેત્રનો આંતરિક અભાવ હોય ત્યાં તેનો કોઈ અમલ થતો નથી."

એ.પી.ના મુખ્ય ન્યાયમુર્તી વિ. એલ.વી.એ. દિક્ષિતુલુ વગેરે એઆઈઆર ૧૯૭૯ (એસસી) ૧૯૩: [૧૯૭૯] ૨ એસસીસી ૩૪મામલામાં કાયદો નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યો છે: '

"૨૩. ઉપરોક્તના વિરોધમાં, સી.એ. નં. ૧૯૭૭ ની ૨૮૨૬માં અનુક્રમે પ્રથમ પ્રતિવાદી માટે અને સી.એ. નં. ૧૯૭૮ ની ૨૭૮માં હાજર રહેલા શ્રી વેંપા સારથીએ રજૂ કર્યું હતું કે, જ્યારે તેમના મુવક્કિલે મુખ્ય ન્યાયાધીશ દ્વારા પસાર કરાયેલા તેમની ફરજિયાત નિવૃત્તિના આદેશને પડકારવા માટે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ વડી અદાલતમાં રિટ અરજી (નં.૧૯૭૬ ની ૫૮૯૦૮) દાખલ કરી હતી, ત્યારે તેમણે આંધ્ર પ્રદેશ વડી અદાલત (મૂળ પક્ષ) નિયમો ના નિયમ ૫ મુજબ મુખ્ય ન્યાયાધીશ અને સરકારી વકીલને નોટિસ બજાવી હતી, અને તેના પરિણામે વિભાગીય ખંડપીઠ સમક્ષ રિટ અરજાની પ્રારંભિક સુનાવણી વખતે સરકારી વકીલ મુખ્ય ન્યાયાધીશ સહિત તમામ પ્રતિવાદીઓ તરફથી હાજર રહ્યા હતા અને તેમણે પ્રાથમિક વાંધો ઉઠાવ્યો હતો કે અનુચ્છેદ ૩૭૧-ડી હેઠળ રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા આંધ્ર પ્રદેશ વહીવટી અધિકરણ આદેશની કલમ ૬ને કારણે વડી અદાલતનો તે અધિકારક્ષેત્ર દૂર થઈ ગયો હતો અને તે જ અધિકારક્ષેત્ર વહીવટી અધિકરણમાં નિહિત કરવામાં આવ્યો હતો, તેથી રિટ અરજી ચલાવાપાત્ર નહોતી. આ વાંધો વડી અદાલતે સ્વીકાર્યો હતો અને તેના પરિણામે રિટ અરજી પ્રારંભિક તબક્કે જ નામંજૂર કરવામાં આવી હતી. આ પરિસ્થિતિઓમાં, દલીલ આગળ વધે છે કે, અપીલકર્તા હવે પૂર્વનિર્ણયતા અને પ્રતિષેધના સિદ્ધાંતોના આધારે એ વલણ અપનાવવાથી અવરોધિત છે કે અધિકરણનો આદેશ અધિકારક્ષેત્રવિહિન છે. પરંતુ જ્યારે શ્રી સારથીનું ધ્યાન આ હકીકત તરફ દોરવામાં આવ્યું કે મુખ્ય ન્યાયાધીશને વાસ્તવમાં કોઈ નોટિસ બજાવવામાં

આવી નહોતી અને જે સરકારી વકીલે આ વાંધો ઉઠાવ્યો હતો તેને મુખ્ય ન્યાયાધીશ અથવા વડી અદાલત તરફથી તેમની તરફથી હાજરી આપવા માટે કોઈ સૂચના આપવામાં આવી નહોતી, ત્યારે વકીલે આ દલીલને વધુ આગળ ધપાવી નહોતી. વધુમાં, આ અનુચ્છેદ ૩૭૧-ડીના અર્થઘટન પર આધારિત કાયદાનો નિર્ણય પ્રશ્ન છે. જો આ દલીલ માન્ય ઠરે, તો તે અધિકરણનો નિર્ણય એવો ગણાવશે કે જાણે તે મૂળભૂત અધિકારક્ષેત્રના અભાવથી પીડિત સત્તાધિકારી દ્વારા આપવામાં આવ્યો હોય. એવો નિર્ણય, જેમ આ મામલામાં દલીલ કરવામાં આવી છે તેમ, માત્ર પૂર્વનિર્ણયતા અથવા પ્રતિષેધના સિદ્ધાંતના આધાર પર ટકાવી શકાતો નથી.'

દ્વારકા પ્રસાદ અગરવાલ વિ. બી. ડી. અગરવાલ અને અન્યો [૨૦૦૩] ૬ એસસીસી ૨૩૦માં જણાવવામાં આવ્યું છે: '

"હવે સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે અધિકારક્ષેત્ર વિના અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલ આદેશ રદબાતલ છે. તેના અનુસંધાને અથવા તેને આગળ વધારવા માટે કરવામાં આવેલ કોઈપણ આદેશ અથવા લેવાયેલ કોઈપણ કાર્યવાહી પણ રદબાતલ ગણાશે. વર્તમાન કેસમાં, અહીં ઉપરોક્ત દર્શાવેલ કારણોસર, અને ખાસ કરીને એ હકીકતને ધ્યાનમાં લેતાં કે જાહેર કાનૂની ઉપાયનો આશ્રય લેવાઈ શક્યો ન હોત તેથી કોઈ રિટ જારી કરવાની આવશ્યકતા નહોતી, વડી અદાલતને સમાધાન નોંધવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નહોતો; તેથી વિવાદિત આદેશો ગેરકાનૂની અને અધિકારક્ષેત્રવિહીન હોવાનું માનવું જોઈએ અને તેઓ રદ કરવામાં આવવા પાત્ર છે. તેના અનુસંધાને અથવા તેને આગળ વધારવા માટે કરવામાં આવેલ બધા આદેશો અને લેવામાં આવેલી બધી કાર્યવાહી પણ સર્વથા

ગેરકાનૂની અને અધિકારક્ષેત્રવિહીન જાહેર થવી જોઈએ અને પરિણામે તેઓ રદ કરવામાં આવવા પાત્ર છે. તેઓ તે મુજબ જાહેર કરવામાં આવે છે.”

એવા કેસમાં, જેમાં ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા જાહેર કરાયેલ એક અધ્યાદેશને વડી અદાલતના ચુકાદા દ્વારા અમાન્ય ઠરાવવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ કાયદો અવરોધિત ગણાશે કે નહીં, તે પ્રશ્નનો નકાર આ અદાલતે ધર્મ દત્ત વિ. ભારત સંઘ કેસમાં આપેલા તાજેતરના નિર્ણયમાં કર્યો હતો. વડી અદાલતે બંધારણીય પ્રશ્નોને યોગ્ય દૃષ્ટિકોણથી વિચાર્યા નહોતાં તે બાબત દર્શાવીને, આ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“રાજ્યના ત્રણ અંગો પરસ્પર એકબીજાના અધિકારક્ષેત્રને માન્યતા અને આદર આપે છે તે સત્તાઓના વિભાજનના સિદ્ધાંત તથા સંવિધાનિક પરંપરા, અરજદારોની તરફથી સત્તાઓના વિભાજનના સિદ્ધાંતના આધારે ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલનો પૂરતો જવાબ આપે છે. અમે સ્વતંત્ર તપાસ અને મૂલવણીના આધારે જે વિધાનને તે વિધાન ઘડનાર વિધાનમંડળની વિધાનક્ષમતા હેઠળ આવતું હોવાનું ઠરાવ્યું છે, તેને માત્ર એટલા કારણે રદ કરી શકતા નથી કે વિધાનમંડળે એ જ કાનૂની જોગવાઈઓને એવા અધિનિયમમાં ફરીથી સમાવવામાં લીધી છે, જે જોગવાઈઓ દસ વર્ષ અગાઉ એક અધ્યાદેશમાં સમાવવામાં આવી હતી અને વડી અદાલતના એક ભૂલભર્યા ચુકાદામાં અસંવિધાનિક ગણવામાં આવી હતી, અને અપીલમાં તે ભૂલ સુધારી શકાય તે પહેલાં જ તે અધ્યાદેશ પોતે જ લુપ્ત થઈ ગયો હતો.”

નિષ્કર્ષ

ઉપરોક્ત કારણોસર, અમારો એવો મત છે કે અપીલકર્તાઓને તેમની ફરિયાદો રજૂ કરવા માટે વડી અદાલતનો આશરો લેવાનો અધિકાર રહેશે. તેમ છતાં, જો કેન્દ્રીય સરકાર નવું મંચ રચે, તો તેમના માટે તે સમક્ષ જવું ખુલ્લું રહેશે.

હવે આપણે સંલગ્ન બાબતોના તથ્ય પર વિચાર કરી શકીએ છીએ:

રિટ અરજી (સી) નં. ૧૯૫/૧૯૯૯ માં, ૧૯૮૯-૯૦ થી શરૂ થતાં ત્રણ આકારણી વર્ષોના સંબંધમાં માત્ર કારણ દર્શાવો નોટિસ જ જારી કરવામાં આવી છે. આ રિટ અરજી ૧૯૮૯-૯૦ થી ૧૯૯૫-૯૬ સુધીનો સમયગાળો આવરી લે છે. ૧૯૯૦-૯૧, ૧૯૯૧-૯૨ અને ૧૯૯૨-૯૩ ના સમયગાળાના સંબંધમાં પુનઃપ્રારંભની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી હતી. અન્ય આકારણી વર્ષોના સંબંધમાં નવું દાવા-કારણ ઊભું થયું છે.

આ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખતાં કે એસ.ટી.એ.ટી. દ્વારા નોંધાયેલ નિષ્કર્ષ અહીંપૂર્વે નિર્ધારિત અપવાદોને આકર્ષે છે કે નહીં તે પ્રશ્ન મુખ્યત્વે આ પ્રશ્નની આસપાસ ફરે છે કે અધિનિયમની કલમ ૬-એની ઉપકલમ (૨) મુજબનો નિર્ધારણ છેતરપિંડી કરીને અથવા રેકૉર્ડ દબાવીને મેળવવામાં આવ્યો છે કે નહીં, તેથી તેની વિગતવાર તપાસ આવશ્યક બને છે. નિર્વિવાદ રીતે, અપીલકર્તા - રિટ અરજદારને કાયદા અનુસાર વડી અદાલતનો દરવાજો ખટખટાવવાનો હક રહેશે.

દિવાની અપીલ @ એસ.એલ.પી. (સી) નં. ૫૫૭૯/ ૨૦૦૧

અહીંના અપીલકર્તાએ અન્ય બાબતો ઉપરાંત નીચે મુજબની રાહતો માટે પ્રાર્થના કરતી પોતાની અરજી દાખલ કરી હતી:

(એ) તમિલનાડુ વેચાણકર અપિલીય ટ્રિબ્યુનલ (વધારાની પીઠ), ચેન્નઈ દ્વારા એસ.ટી.એ. નં. ૧૯૯૯ નું જપ્ત માં તા. ૧૩-૧૧-૨૦૦૦ના રોજ આપવામાં આવેલા અંતિમ ચુકાદા અને આદેશ વિરુદ્ધ અપીલ કરવા માટે વિશેષ અનુમતિ મંજૂર કરવી.

(બી) વર્તમાન મામલાના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં તથા ન્યાયના હિતમાં, આ માનનીય અદાલત યોગ્ય અને વાજબી માને તેવા અન્ય અથવા વધુ આદેશ/આદેશો કરવાં.

ઉક્ત મામલામાં પુનઃખોલવાનો કોઈ આદેશ જારી કરવામાં આવ્યો નથી અને તેથી તેવો એવો મામલો નથી જેમાં અશોક લેલેન્ડમાં પારિત આદેશના પ્રકાશમાં અમને કોઈ મંચ નક્કી કરવાની આવશ્યકતા હતી.

સી.એ. નં. ૯૪૪/૨૦૦૧

પ્રશ્નાધીન વ્યવહાર આંતર-રાજ્ય વેચાણ છે કે રાજ્યઆંતરિક વેચાણ છે તે પ્રશ્નનું નિરાકરણ ટ્રિબ્યુનલ સુધી થઈ ચૂક્યું છે. તેમણે કાયદાઓ હેઠળ પ્રદાન કરાયેલા વૈધાનિક ઉપાયોનો ઉપયોગ કર્યા વિના આ અદાલતનો આશરો લીધો છે. તેથી, અમે અમારી વિવેકાધીન સત્તાનો ઉપયોગ કરવાનો ઇનકાર કરીએ છીએ અને આદેશ આપીએ છીએ કે પક્ષકારો કાયદા હેઠળ ઉપલબ્ધ ઉપાયોનો અવલંબ કરી શકે.

અમારા ઉપરોક્ત તારણોને ધ્યાને લેતાં, પક્ષકારો વડી અદાલતનો આશરો લઈ શકે છે. જો જરૂરી હોય તો, અન્ય તે રાજ્યો જ્યાં સ્થાનિક વેચાણકર જમા કરવામાં આવ્યો હતો, તેમને પણ પક્ષકાર તરીકે જોડવામાં આવી શકે, જેથી તેમના

ઉપસ્થિતીમાં વિવાદનું નિરાકરણ થઈ શકે. તેમ છતાં, એ સ્થિતિમાં કે આ દરમિયાન સંસદના કોઈ અધિનિયમ દ્વારા એવો કોઈ મંચ રચવામાં આવે જેના અનુસાર પક્ષકારો વચ્ચેના પરસ્પર વિવાદો, નિર્ધારિત કરદાતાના દાવાને ધ્યાનમાં રાખીને, નક્કી કરી શકાય, તો તેઓ ઉક્ત મંચનો આશરો લઈ શકે.

સી.એ. નં. ૯૪૩/૨૦૦૧

અત્રેનો અપીલકર્તા વિસ્ફોટકોનું ઉત્પાદન કરે છે. તેની કારખાનાઓ ઓન્નલવાડી, હોસુર અને ધર્મપુરી જિલ્લાઓમાં સ્થિત છે. તે કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમ હેઠળ નોંધાયેલ છે. તેણે મૂલ્યાંકન વર્ષ ૧૯૮૬-૮૭ માટે કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૬ હેઠળ રૂ. ૩૪,૩૦,૩૦૨.૭૩ ની રકમ બાબતે, જે બિહાર રાજ્યના ધનબાદ સ્થિત તેની શાખાને માલના હસ્તાંતરણનું પ્રતિનિધિત્વ કરતી હતી, તેમજ રૂ. ૧૩,૯૧,૫૪૭.૧૮ ની રકમ બાબતે, જે મહારાષ્ટ્ર રાજ્યના નાગપુર સ્થિત તેની શાખા સંબંધિત હતી, મુક્તિનો દાવો કરતાં વળતરપત્ર દાખલ કર્યું. પ્રતિવાદીના અમલીકરણ શાખા દ્વારા કરવામાં આવેલી તપાસ દરમિયાન કેટલાક દસ્તાવેજો પ્રાપ્ત થયા, જેમના અવલોકનથી એવું પ્રગટ થયું કે માલ અગાઉથી આપવામાં આવેલા ઓર્ડરોના આધારે મોકલવામાં આવ્યો હતો અને તેથી તેઓ મુક્તિ મેળવવા હકદાર નથી. વિભાગે એવો દાવો કર્યો કે કોલ ઇન્ડિયા લિમિટેડે ઉત્તર ભારતમાં આવેલી તેની વિવિધ અનુગામી કંપનીઓ તથા આસનસોલ, ધનબાદ, રાંચી, નાગપુર અને બિલાસપુર સ્થિત તેની યોજનાઓ માટે નિર્ધારિત દરે વિસ્ફોટકોની પુરવઠા કરવા ઓર્ડરો આપ્યા હતા અને તે દૃષ્ટિએ આ વ્યવહારો આંતરરાજ્ય વેચાણ બને છે. જોકે, અપીલકર્તા મુજબ, મેસર્સ કોલ ઇન્ડિયા લિમિટેડ દ્વારા આપવામાં આવેલ ઓર્ડર ખરીદી કરવાનો આશય ધરાવતો ઓર્ડર નથી, પરંતુ માત્ર એક સ્થાયી પ્રસ્તાવ છે. અપીલકર્તાનો આ વાંધો અપીલ સત્તાધિકારી સુધી નામંજૂર કરવામાં આવ્યો. ત્યારબાદ આ બાબત તમિલનાડુ વેચાણ કર ટ્રિબ્યુનલ, કોયમ્બતુર સમક્ષ ગઈ, જ્યાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું કે માલ

અનિર્ધારિત સ્વરૂપનો હોવાથી તેને સામાન્ય અને ધોરણ માલ માનવો જોઈએ અને તે કોઈ ગ્રાહકની વિશેષ જરૂરિયાતોને અનુરૂપ બનાવેલ નથી. તે આ નિષ્કર્ષે પહોંચ્યું કે આ વ્યવહારો માત્ર શાખા હસ્તાંતરણ હતા અને વેચાણ કર માટે જવાબદાર નહોતા. તેણે વધુમાં એવું ઠરાવ્યું કે આ વ્યવહારો તમિલનાડુ રાજ્યની બહાર થયેલા હોવાથી અને અન્ય રાજ્યોમાં તેમને સ્થાનિક વેચાણ તરીકે ગણવામાં આવેલા હોવાથી, તમિલનાડુ રાજ્યને તેના સંબંધમાં કર લાદવાનો અધિકારક્ષેત્ર નહોતો. ટ્રિબ્યુનલે કલમ ૬-એ ની જોગવાઈઓ અનુસાર કરવામાં આવેલી ઘોષણા પણ સ્વીકારી. તમિલનાડુ રાજ્ય તેનાથી વ્યથિત અને અસંતુષ્ટ હોવાથી, તેણે કર પુનરીક્ષણ પ્રકરણ દાખલ કર્યું અને ૨-૧૨-૧૯૯૭ના આક્ષેપિત ચુકાદા દ્વારા ટ્રિબ્યુનલનો ચુકાદો પલટવામાં આવ્યો. જોકે, દંડ બાબતે ટ્રિબ્યુનલના આદેશમાં તેણે હસ્તક્ષેપ કર્યો નહોતો. ઉપરોક્ત આદેશને પડકારતાં અત્રે અમારી સમક્ષ આ અપીલ દાખલ કરવામાં આવી છે. એકથી વધુ રાજ્ય સંકળાયેલા હોવા છતાં, પ્રકરણના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતાં, આ અદાલતના નિર્ણયના પ્રકાશમાં પ્રશ્નનું વડી અદાલત દ્વારા નવેસરથી પરીક્ષણ થવું જરૂરી છે. રિટ અરજીમાં પક્ષકારોને અન્ય રાજ્યોને પક્ષકાર તરીકે જોડવાની છૂટ રહેશે જેથી, જો જરૂરી હોય, તો તેમની હાજરીમાં બાબત સાંભળી અને તેનો નિકાલ કરી શકાય. જોકે, જો સંસદીય અધિનિયમ દ્વારા અન્ય મંચની રચના કરવામાં આવે, તો પક્ષકારોને તે મંચનો આશરો લેવાની છૂટ રહેશે. આ અપીલો અને રિટ અરજીઓનો ઉપરોક્ત દિશાનિર્દેશો અને અવલોકનો સાથે નિકાલ કરવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ નથી.

વિષય:-કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૬અ(૨) હેઠળ કાનૂની કલ્પના અને ફોર્મ 'એફ' ની સ્વીકાર્યતા તથા આકારણી આદેશની અંતિમતા.

This judgement has been translated by M/s Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.
